

**T.C
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**MUHASEBENİN TEMEL KAVRAMLARININ İSLAM
DİNİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selçuk CÜRE

Enstitü Ana Bilim Dalı : İşletme

Enstitü Bilim Dalı : Muhasebe ve Finansman

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Şule YILDIZ

AĞUSTOS 2015

T.C
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MUHASEBENİN TEMEL KAVRAMLARININ İSLAM
DİNİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selçuk CÜRE

Enstitü Ana Bilim Dalı : İşletme

Enstitü Bilim Dalı : Muhasebe ve Finansman

“Bu tez 25.09/2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yrd.Doç.Dr. Süleyman Yılmaz	KABUL	(İmza)
Yrd.Doç.Dr. Sena Üzü	KABUL	Judges.
Yrd. Doç. Dr. F. Burak Güneş	KABUL	F. Güneş

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Selçuk CÜRE

25/08/2015

ÖNSÖZ

Muhasebe bilgi kullanıcıları için ciddi önem arz eden finansal tabloların hazırlanması ve sunulması noktasındaki objektiflik yasalar tarafından desteklenmektedir. Ancak bu işin uzmanlık düzeyinde yapıldığı ABD gibi Dünya Devi bir ülkede dahi Enron ve Worldcom gibi skandal olarak tarihe geçen olaylar yasaların yanında, muhasebenin etik ve ahlaki boyutlarının üzerinde durulması gerektiğini göstermektedir. Yasaların yetersiz kalabildiği noktalarda gerek mesleki açıdan gerekse diğer açılardan etik ve ahlak önemli bir önleyici faktördür. Diğer birçok alanda olduğu gibi muhasebeyle alakalı konuların etik ve ahlakî boyutlarının İslami perspektiften değerlendirilmesi; muhasebe alanındaki hata ve hilelerin asgari düzeye indirilmesi açısından muteber görülmüştür. Çalışma boyunca desteklerini mümkün olabildiğince eksik etmeyen değerli hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim. Ayrıca konu ile ilgili olarak ya da diğer konularda maddi manevi desteklerini esirgemeyen mesai arkadaşlarım, aile ve yakınlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Selçuk CÜRE

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: MUHASEBE, TEMEL KAVRAMLAR, MUHASEBE HATA VE HİLELERİ, İSLAM DİNİ VE MUHASEBE İLİŞKİSİ.....	6
1.1 Muhasebenin Tanımı.....	6
1.2 Muhasebenin Önemi	7
1.3 Muhasebenin Tarihsel Gelişimi	10
1.4 Muhasebenin Türkiye’deki Gelişimi.....	12
1.5 Muhasebenin Temel Kavramları.....	14
1.5.1 Sosyal Sorumluluk Kavramı.....	15
1.5.2 Kişilik Kavramı.....	15
1.5.3 İşletmenin Sürekliliği Kavramı.....	16
1.5.4 Dönemsellik Kavramı	17
1.5.5 Parayla Ölçülme Kavramı.....	17
1.5.6 Maliyet Esası Kavramı.....	18
1.5.7 Tarafsızlık ve Belgelendirme Kavramı.....	18

1.5.8 Tutarlılık Kavramı	18
1.5.9 Tam Açıklama Kavramı.....	19
1.5.10 İhtiyatlılık Kavramı	20
1.5.11 Önemlilik Kavramı	20
1.5.12 Özün Önceliği Kavramı	21
1.6. Muhasebe Hata ve Hileleri.....	21
1.6.1 Muhasebede Hata.....	22
1.6.2 Muhasebede Hile	23
1.6.3 21. YY. Muhasebe Skandalları	25
1.7 İslam Dini ve Muhasebe İlişkisi.....	28
BÖLÜM 2: MUHASEBENİN TEMEL KAVRAMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİNE DAİR İSLAMİ TERİMLER	32
2.1 İslam Dini'nde Adalet Kavramı	32
2.2 Vicdan Kavramı	33
2.3 Zekât Kavramı.....	35
2.4 Mudarebe Kavramı.....	36
2.5 İslam Dini'nde Beş Bilinmeyen Kavramı (Muğayyebat-ı Hamse).....	37
2.6 Hazine (Beyt-ül Mal) Kavramı	39
2.7 İslam Dini'nde Kolaylaştırma Prensibi	39
2.8 İslam Dini'nde Şüpheli Olandan Kaçınma Anlayışı	42
2.9 Takva Kavramı.....	46

2.10 İslam’da Faiz Kavramı	50
2.11 Karz-ı Hasen Kavramı	52
2.12 Edille – i Şer’iyye (İslamî Deliller).....	54
BÖLÜM 3: İSLAMÎ BAKIŞ AÇISIYLA MUHASEBENİN TEMEL KAVRAMLARI	56
3.1 Sosyal Sorumluluk Kavramı	57
3.2 Süreklilik Kavramı	62
3.3 Dönemsellik Kavramı	66
3.4 Kişilik Kavramı	68
3.5 Parayla Ölçülme Kavramı	71
3.6 Maliyet Esası Kavramı	75
3.7 Tarafsızlık ve Belgelendirme	77
3.8 Tam Açıklama	78
3.9. Önemlilik	82
3.10. İhtiyatlılık Kavramı	84
3.11 Tutarlılık Kavramı	86
3.12 Özün Önceliği Kavramı	87
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	89
KAYNAKÇA	95
ÖZGEÇMİŞ	107

KISALTMALAR

- İSMMMO** : İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası
- AAOIFI** : Accounting and Auditing Organization For Islamic Financial Institutions.
- CPA** : Certified Public Accountant (Yeminli Mali Müşavir)
- GKGMİ** : Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri
- TMS** : Türkiye Muhasebe Standartları
- TTK** : Türk Ticaret Kanunu
- UMS** : Uluslararası Muhasebe Standartları
- VUK** : Vergi Usul Kanunu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Muhasebe Skandalları (Ülke, Sektör, Yıl Bazında).....	26
--	-----------

Tezin Başlığı : Muhasebenin Temel Kavramlarının İslam Dini Açısından Değerlendirilmesi	
Tezin Yazarı : Selçuk CÜRE	Danışman : Yrd. Doç. Dr. Şule YILDIZ
Kabul Tarihi : 25.08.2015	Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 104 (tez)
Anabilim Dalı Finansman	: İşletme Bilim Dalı : Muhasebe ve
<p>Muhasebenin temel kavramları, finansal bilgi kullanıcılarının kararlarında kullandıkları finansal bilgilerin objektif ve anlamlı sunumunu sağlamaya yönelik oluşturulmuş temel varsayımlardır. Enron ve Worldcom gibi uluslararası çaptaki muhasebe ve denetim skandallarının yanında; denetçiler tarafından tespit edilen birçok muhasebe hilesi bu kavramlara uymada hassas olunmadığının önemli göstergelerindedir. Dolayısıyla bu gibi skandallar muhasebenin temel kavramlarının benimsenmesinin pekiştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Dinlerin, insanların kararlarını birçok alanda etkileyebildiğine toplumsal yaşam içerisinde şahit olunmaktadır. İnsanlar, yeme, içme, giyinme, konuşma, aile ilişkileri, iş ilişkileri ve diğer birçok alanda benimsedikleri dinlerden etkilenebilmektedir. Muhasebe alanı için de böyle bir etkiden bahsedilebilir. İslam Dini de Türkiye ve Dünya'daki insanların önemli bir kısmının benimsediği dinlerden biridir. Çalışmanın amacı, bu bağlamda İslam Dini'nin muhasebenin temel kavramlarına bakışını araştırmaktır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Muhasebenin Temel Kavramları, İslam	

Title of The Thesis : Evaulating Accounting Concepts In Islamic Perspective	
Author : Selçuk CÜRE	Supervisor: Assist. Prof. Dr. Şule YILDIZ
Date : 25.08.2015	No. of pages : viii (pre text) + 104 (main body)
Department : Business Administration	Subfield : Accounting and Finance
<p>Accounting concepts are the basic suppositions aiming meaningful and objective presentation of financial information so that financial information users can utilize it in their decisions. International accounting and auditing scandals like Enron and Worldcom besides many accounting frauds determined by CPAs are some of the significant indicators showing that adequate sensitivity to these concepts are not attained. Accordingly these kinds of scandals reveal the need for reinforcement of adoption of the accounting concepts. It has been argued in the literature that religions affect people's decisions in several areas within social life. People's behaviours and attitudes with respect to eating, drinking, wearing, speaking, family relationship, occupational relationship and lots of other areas can be affected by their religions. Such an influence on accounting may be mentioned as well. Islam is one of the religions significant amount of people in Turkey and in the World adopt. The purpose of this thesis is to research Islam's perspective on accounting concepts.</p>	
Keywords: Accounting, Accounting Concepts, Islam	

GİRİŞ

Muhasebenin değişik konularda karar alacak bilgi kullanıcıları için önemli finansal bilgileri sunan bir organizasyon olduğu bilinmektedir. Diğer bir ifade ile muhasebe organizasyonunun odağında muhasebece üretilen bilgilere ihtiyaç duyan finansal bilgi kullanıcılarının verecekleri kararları optimal ve en doğru bir şekilde verebilmeleri vardır. Günümüzde en yararlı sunumun yapılabilmesi için standartlar oluşturulmakta ve değişik yasalarla objektif sunumun gereği desteklenmeye çalışılmaktadır. Ancak değişik düzenlemelerin esnek ya da açık yanları olabilmekte; dolayısıyla iş yine finansal tabloları hazırlayan ve bunları denetleyenlerin vicdanlarında noktalanabilmektedir.

Bilgi kullanıcılarının kararlarını doğru verebilmelerinin temelinde başta kabiliyetleri dolayısıyla kendileri olmakla birlikte, muhasebe organizasyonu açısından bakıldığında bu bilgilerin doğru sunumu yatmaktadır. Doğru ve objektif sunumun sağlanabilmesi için yukarıda da ifade edildiği üzere bir takım temel kavramlar, ilkeler, standartlar geliştirilmiştir. Bu kavram ve standartlar, finansal tabloların sunumunun maksimum düzeyde objektifliğinin sağlanması için günden güne yasalar, yaptırımlar vd. yollarla pekiştirilmeye çalışılmaktadır. Ancak bu çalışmaların yeterli olmayışı hazırlanan mali tabloların değişik sebeplerle hata ve hileleri barındırmasından anlaşılmaktadır. Örneğin muhasebe mesleğini icra eden kişiler mükelleflerinin talepleri doğrultusundaki beklentiler dolayısıyla belli bir çatışma içine girebilmektedirler. Böyle bir çatışma durumunda muhasebe meslek mensubunun doğru kararı verebilmesinin, özellikle ahlakî değerlerle mümkün olabileceği söylenebilir. Muhasebecinin böyle durumlar karşısında uymak zorunda olduğunu hissettiği etik bir değer ya da değerler yoksa büyük ihtimalle müşterinin talebi olabilen yasanın açık yanlarını kullanma gibi yollara başvurma durumu söz konusu olabilecektir. Bu durumu geçmiş muhasebe meslek tarihi tecrübeleri (hata ve özellikle hileler açısından) açıkça göstermektedir. Diğer bir ifade ile yasa ve yaptırımlar bu objektifliği sağlamada yetersiz kalabilmektedir.

Finansal tabloların bilgi kullanıcılarına ulaştırılması noktasında neredeyse en son aşama olan muhasebe denetimi de yasa ve yaptırımların yetersiz kalabildiğini göstermektedir. Denetimin uygulayıcısı olan “Yeminli Mali Müşavir”lik mesleğindeki “Yemin” olgusu bu yetersizliğin bir göstergesi olmakta; finansal bilgi kullanıcıları için finansal tablolara

güvenin temelini oluşturan “Bağımsız Denetim”in belli bir noktadan sonra bir uzmanın vicdanına kaldığını ima etmektedir. Sonuçta da bu konuda yeterli hassasiyete sahip olmayan bireylerin yer aldığı denetim sürecinde denetim yanlı yapılabilmekte ve çeşitli skandallara imza atılabilmektedir.

Toplumlardaki yasal düzen, eğitim sistemi, ekonomik yapı gibi etkenler o ülkede birçok alanın çerçevesini belirleyebildiği gibi muhasebe uygulamalarının da çerçevesini belirlemektedir. Ötesinde bu etkenler muhasebe uygulamalarının çerçevesini belirlemekle kalmayıp muhasebesinin etkinliğinin derecesine de katkı sağlayabilmektedir. Bu etkenlerden birisi de bireylerin ve kurumların yaşam sürecindeki birçok alanda önemli etkilere sahip olan dindir. Bu noktada denetim dahil olmak üzere muhasebe sürecinin her aşamasında yer alan ve sürece direkt katkı sağlayan insan kaynağının manevi değerlerini ve davranışlarını şekillendiren temel unsurlardan olan din ile muhasebe sistemi arasındaki ilişkinin araştırılması gereği ortaya çıkmaktadır. Çünkü diğer sosyal ve ahlaki kurallar yanında odak noktası adilane bir hesaplaşma olan din ile ana amacı tüm bilgi kullanıcıların menfaatlerini gözeterek hesaplaşmayı sağlamak olan muhasebe bilimi arasında bir etkileşim olması kaçınılmazdır. Bu tez özelinde, İslam dininin muhasebe temel kavramlarına bakış açısı da bu noktada önem kazanmaktadır. Zira muhasebe karar verici ve uygulayıcılarının davranışlarında dini inanışların rolü büyüktür.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere bu doğrultuda çalışmada gerçek dışı muhasebe bilgi ve uygulamalarını önleyici bir etken olabilmesi açısından vicdan kavramı paralelinde vicdan muhasebesine ciddi önemler atfedilen İslam Dini'nin muhasebenin temel kavramlarına bakışı üzerinde durulacaktır. Ayrıca birçok kişinin iç dünyasında vicdan muhasebesi yapmak açısından düzenleyici bir niteliğe sahip olan İslam Dini'nin, toplum sistemi için doğrudan ya da dolaylı olarak çok önemli katkıları olan objektif muhasebeye kazandırabileceklerinin neler olabileceği üzerinde dolayısıyla durulmuş olunacaktır.

Çalışmanın Önemi

Toplum sistemini oluşturan birçok eleman vardır ve bu elemanlar birbiriyle doğrudan ya da dolayısıyla ilişki içerisindedir. Diğer bir ifade ile toplum içerisinde işler bölüşülmüş

olması dolayısıyla her birey ve grup yaptıkları işler dolayısıyla bir diğerine karşı sorumluluk taşımaktadır. Muhasebe organizasyonlarının da ürettiği bilgilerle ortaklar, devlet, çalışanlar gibi birçok çevrenin kararlarını etkilediği için sistemin diğer elemanları gibi işini en doğru şekilde yapması gerektiği son derece açık ve önemli bir gerçektir. Ancak muhasebe temel kavramlarından başta “Sosyal Sorumluluk” olmak üzere birçok muhasebe temel kavramı, üretilen bilgilerin yanlış üretilmesi gibi durumlarla göz ardı edilebilmektedir. Denetim işi de yanlış yapılabilmektedir muhasebe bilgi sisteminin üretmiş olduğu bilgiler, ilgili karar alıcılara hatalı ya da eksik ulaşarak kararlarını yanlış yönde etkileyebilmektedir. Maalesef yasalar ve yaptırımlar her ne kadar bu yanlış sunumu önleme noktasında var olsa bile yeterli olamayabilmektedir. Nihayetinde iş kişilerin vicdanına kalabilmektedir. Öyle ki daha önce de değinildiği üzere Yeminli Mali Müşavirlik mesleğindeki yemin olgusu bunun önemli göstergelerindedir. Bu durum yasaların yetersiz kalabildiği yerde önemli bir yaptırım gücüne sahip ahlakî değerlerin gerekliliğinin bir göstergesidir. Ahlakî temeller üzerine bina edilmiş ve birçok insanın değişik ölçülerde benimsediği İslam Dini de bu noktada önem kazanmaktadır. İnsanların İslam Dini’ni benimsedikleri ölçüde hassasiyetlerinin artacağı söylenebilir. Ancak tekrar vurgu yapmak gerekir ki bu hassasiyet; benimseme ve İslam Dini’nin kaynak kitabı olan Kur’an-ı Kerim’de uygulanması ifade edilen “Allah adaleti ve iyiliği emreder, azgınlığı, fenalığı da yasaklar...” gibi bir takım emirleri dikkate alma nispetinde oluşmaktadır.

Çoğunluğunu, değişik ölçülerde İslamiyet’i benimsemiş olan Türkiye Cumhuriyeti’nde ve Dünya’da eğer İslamiyet’in muhasebenin önemine yaptığı vurgular araştırılıp tespit edilebilirse, İslam Dini’nin birçok konuda olduğu gibi muhasebe işlemleri konusunda da bu işlemlerle ilgilenenlerin iç dünyalarında bu işlemleri daha dikkatle yapmaları hususunda bir önleyici unsur olabilecektir. Dolayısıyla karar alıcılar olan bilgi kullanıcılarının doğru bilgilerle doğru kararlar almalarına yardımcı olacağı ve toplumsal sistemin işlerliğinin daha iyi olabileceğine katkı sağlayacağı kanaati çalışmayı araştırmaya değer kılmıştır.

Türkiye’de Muhasebe ve din etkileşimi çerçevesinde İslam Dini’nin *özellikle muhasebenin temel kavramlarına* bakışının araştırıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yönüyle çalışmanın gelecekte yapılacak araştırmalara değişik açılardan rehber olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın Amacı

Finansal bilgi kullanıcılarının kararlarını doğru bir şekilde verebilmeleri her şeyden önce yararlanılacak bilgilerin doğruluğuna bağlıdır. Bu bilgilerin doğruluğu ise hile ve hatalardan uzak bir bilgi sunumuyla ve oluşabilecek hatalar açısından bilgilerin tam, tarafsız bir şekilde denetlenmesi ile mümkün olacaktır. Bu hazırlıkların tarafsız ve mümkün olabildiğince eksiksiz yapılabilmesi muhasebe temel kavramlarına üst düzeyde uyulabilmesine dayanmaktadır. Ancak, insan doğasındaki hileye meyletme gibi suistimaller dolayısıyla yasadaki bazı açıklıklar kullanılabilir. Bu kavramlara uyum noktasında motive edici tetikleyicilerin olmasının bu bilgilerin doğru ve tarafsız üretimini maksimize edeceği açıktır. Bu tetikleyiciler birçok sayıda olabilir. Bu noktada tarihte ve günümüzde birçok örnekte yasaların yeterli olmadığı durumlarda İslam Dini'nin insanların iç dünyalarında vicdan muhasebesi yapmaya sevk ederek yapılabilecek yanlış davranışları önlediği görülmüştür. Bu noktadan hareketle bu çalışma özelinde “İslam Dini'nin muhasebenin temel kavramlarına bakışı nedir?” sorusuna cevap aranacaktır.

Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın amacı paralelinde, ilk bölümde muhasebenin tarihçesi, muhasebe bilgi sistemi, muhasebe ile ilgili oluşturulan muhasebe temel kavramlarına ve çalışmanın bütününe ilgilendiren bazı kavramlara değinilecektir.

İkinci bölümde ise üçüncü bölümünde değinilen İslam Dini'nde adalet, vicdan, zekât, beş bilinmeyen, İslamî deliller (edille-i şeriyye), İslam'ın muhasebeye bakışı gibi kavramlara yer verilmiştir.

Üçüncü bölüm çalışmanın araştırma konusu olan İslam Dini'nin muhasebe temel kavramlarına bakışının ne olduğunun araştırılıp bulguların aktarıldığı ve tartışıldığı bölümdür.

Sonuç ve değerlendirme kısmı ise ilk üç bölümdeki bulgular doğrultusunda ulaşılan sonuçları ve bazı değerlendirmeleri içermektedir.

Çalışmanın Metodolojisi

Çalışma “İslam Dini’nin Muhasebe Temel Kavramlarına Bakışı Nedir?” sorusuna cevap niteliğinde hazırlanmıştır. Görgül bir araştırma olmadığı için çalışma içerisinde istatistiksel bir araştırmaya yer verilmemiştir. Araştırma sorusuna literatür taraması şeklinde cevap aranmıştır.

BÖLÜM 1: MUHASEBE, TEMEL KAVRAMLAR, MUHASEBE HATA VE HİLELERİ, İSLAM DİNİ VE MUHASEBE İLİŞKİSİ

Bu bölümde, çalışmanın amacına yönelik olarak muhasebe ile alakalı bilgilerin yanında İslam ve Muhasebe ilişkisine yer verilmiştir. Bunlar, muhasebenin tanımı, muhasebenin önemi, muhasebe ile ilgili temel kavramlardır. Ayrıca, çalışmaya ilgisinin önemi dolayısıyla muhasebe hata ve hilelerinden bahsedilmiştir. Özellikle son yıllarda, uluslararası düzeyde gerçekleşen muhasebe skandallarına yer verilmiştir.

1.1 Muhasebenin Tanımı

İşletmenin varlıklarının, sermayesinin ve borçlarının ne olduğu, parasal değerleri, nereden nereye geldikleri, hangi değişmelere uğradıkları, faaliyetlerin sonunda ne elde edildiği veya ne kaybedildiğinin bilinmesi için varlıkların, sermayenin ve borçların saptanması, diğer bir ifadeyle, ekonomik faaliyetlerin belirlenmesi, izlenmesi ve sonuçların ölçülmesi gerekir. Muhasebe, işletmenin varlıkları ve kaynakları (sermayesi ve borçları) üzerinde değişmeye sebebiyet veren ve para ile ifade edilen (mali) işlemlere ait bilgileri; kaydetmek, sınıflandırmak, özetlemek, analiz etmek ve yorumlamak suretiyle ilgili kişi ve kurumlara raporlar şeklinde sunan bir bilgi sistemidir (Sürmeli, 2004: 9).

Muhasebe, bir örgütün kaynaklarının oluşumunu, bu kaynakların kullanılma biçimini, örgütün işlemleri sonucunda bu kaynaklarda meydana gelen artış ve azalışları ve örgütün finansal durumunu açıklayan bilgileri üreten ve bunları ilgili kişi ve kuruluşlara ileten bir “bilgi sistemi”dir (Sevilengül, 2009: 3).

Muhasebe, organizasyon için finansal sonuçlar doğuran olay ve işlemlere ait verileri parasal ifadeler ve gerektiğinde diğer sayısal veriler halinde toplayan, topladığı verileri bilgi kullanıcılarının gereksinim ve amaçlarını dikkate alarak önceden belirlenmiş kural ve esaslarla uygun olarak işleyen, elde ettiği bilgileri ihtiyaç duyulduğu ve gerekli görüldüğü zamanlarda bilgi kullanıcılarına genel ya da özel raporlar aracılığıyla sunan sistematik bir bilgi sağlama sistemidir (Soylu, 2009: 13).

Muhasebenin görevi, işletmenin varlıklarında ve kaynaklarında meydana gelen değişimleri tespit etmek, dönem gelir ve giderlerini karşılaştırmak sureti ile faaliyet sonucunu ortaya koymaktır (Küçükşavaş, 1997: 3).

Farklı kaynaklarda yapılan bu tanımlamalar ışığında denilebilir ki; muhasebe, insanların faydasını ve kararlarının verimliliğini arttırmak için gerekli finansal bilgileri kendi prensipleri çerçevesinde üretilen ilgili gerçek ya da tüzel kişilere sunan bir bilgi sistemidir.

1.2 Muhasebenin Önemi

İşletmelerin faaliyetlerinde başarılı sonuçlar elde etmeleri ancak doğru ve gerçek bilgilerle mümkün olabilir. Bu bilgilerin sağlanmasında muhasebenin işletme üzerindeki rolü büyüktür. Muhasebe, işletmenin bütün işlevlerini içeren planın hazırlanmasında ve uygulanmasında, düzenlenmiş finansal tablo verileri ile yönetime yardımcı olur. Bu nedenle günümüzde muhasebe artık bir kayıt sistemi olarak nitelendirilmemelidir (Tetik, 1997: 1).

Ekonomideki en önemli aktörlerden biri olan işletmelerin, faaliyetleri ve faaliyet sonuçlarına ilişkin bilgileri işletme ile ilişkisi olan kesimlere tam ve doğru olarak sunması ekonominin sürekliliği ve bireylerin refahının korunması bakımından büyük önem taşır. Bu anlamda, ekonomideki bilgi akışı diğer araçların yanı sıra, önemli ölçüde muhasebe bilgilerine dayalıdır. Muhasebe bilgileri işletmelerde muhasebe bilgi sisteminde üretilir ve ilgili tarafların kullanımına sunulur. Muhasebe bilgi sisteminde, genel olarak, işletmenin sahip olduğu ekonomik varlıkların nasıl kullanıldığı ve bunların nasıl finanse edildiğine ilişkin bilgiler üretilir ve ilgili taraflara sunulur (Çelik, 2003: 2).

Muhasebeye öneminden ötürü “işletmenin dili” ya da “işletmenin sinir sistemi” denilmektedir. Hatta bazı yazarlar daha da ileriye giderek, muhasebeyi işletmenin “dolaşım sistemi” olarak adlandırmaktadırlar. Gerçekten, insan vücudundaki besinler dolaşım sistemi aracılığıyla organlara nasıl ulaşıyorsa işletmelerde de ilgililerin ihtiyaç duydukları bilgiler muhasebe sistemi aracılığıyla sağlanır. Muhasebenin önemi sadece günümüzde değil, çok eski zamanlarda da mevcuttu. Örneğin, 1363 yılında Abdullah Püser Muhammed bin Kiya el Mazendara'nın yazdığı Risale-i Felekiyye “Kitabus Siyagat” adlı eserde muhasebenin önemi şöyle belirtilmektedir: “Güzel ve tesirli

konuşanlarla, kalem erbabınca, muhasebe fenninin diğer yüksek ve en değerli fenlere nispetle daha şerefli olduğunda ittifak edilmektedir. Ülke ve devlet işleri ile ülkenin ihtiyaçları, hesap kuralı olmadıkça yürümez ve batıl olur. Maliyenin gelir ve giderlerinde kalem hakim olmaz, onların doğru yürütülmesine yarayacak hesap açılmazsa, bu işler kısa zamanda bozulmaya yüz tutar. Kuralsız ve eksik hesabın devlet işlerinde ne kadar bozukluğa yol açtığı aşikârdır. Bu sebeple ileri gelen hakimler ve büyük akıllar, muhasebe ilminin temelini koyulması, her iş için o işe göre hesap açılması ve hususi kural koyulması esaslarında ittifak ettiler” denilmektedir. Kısaca, iyi bir muhasebe, işletmenin yönetim ve gelişmesi için önemli bir araç, kötü ve düzensiz bir muhasebe, işletmenin batmamasını çabuklaştıran önemli bir silahtır. Bu anlamda iyi muhasebe, yönetim ve geliştirme aracı, kötü muhasebe ise bozma, yok etme silahıdır (Sürmen, 1992: 25).

İşletmelerin faaliyetlerini etkin ve verimli olarak sürdürebilmeleri değişen koşullara uyum sağlamalarına ve doğru kararlar almalarına bağlıdır. Bu durum, işletmelerde finansal nitelikli bilgileri sağlaması sebebiyle muhasebenin önemini arttırmaktadır (Demir, 2012: 109). Araştırmalar muhasebe bilgisinin, organizasyondaki yöneticilerin artan bilgisi ve buna bağlı olarak istenen organizasyonel kararları almadaki yeteneklerinin, kararların niteliği üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Kalmış ve Dalgın, 2010: 3).

Muhasebe bilgi sisteminin önemi, bu sistemin çıktısı olan mali tablolar ve bu tabloların analizi açısından da ele alınabilir. Şöyle ki; muhasebe bir süreçtir ve bu sürecin çıktıları olan özellikle mali tablolar değişik bilgi kullanıcılarının kararlarına temel oluşturmaktadır. Büyük ölçekte üretimde bulunmanın maliyetler üzerindeki olumlu etkilerinden yararlanma isteği ve zorunluluğu, birçok endüstri kolunda işletmelerin büyük kapasitelerle kurulmasına yol açmakta ve işletmelerdeki bu büyüme eğilimi, yeni tip örgütlenmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu tip büyük organizasyonlarda ilişkiler kişisel olmayıp, raporlar, işletme hakkında her türlü nicel bilgiyi içeren muhasebe kayıtları ve nicel bilgilerin özeti niteliğinde olan mali tablolar, işletme yönetimi için yararlı, zorunlu araçları oluşturmaktadır. Gerçekten mali tablolar işletmenin idaresinde, denetiminde büyük yararlar sağladığı gibi, o işletme ile ilgili birçok kararın da dayanağını oluşturmaktadır. Diğer yandan, şirketlerde mali çıkarı bulunan ortaklar, işletmenin

finansal durumu, faaliyet sonuçları hakkında gerekli bilgiyi mali tablolar aracılığı ile alabilmektedir. Şirket yöneticileri ve mali çıkarı bulunan ortaklar, mali tablolarda yer alan soyut rakamlardan çok, bu rakamların anlamı, yorumu ve çözümlemesiyle ilgilenmektedir (Akgüç, 1995: 5). İşletmelerin büyümelerine sağlayacağı pozitif katkılar açısından mali tabloların analiz edilmesi ve büyüme açısından sağlayacağı bu yarar ancak ilk aşama olan muhasebe organizasyonunun kaydetme, sınıflandırma ve özetleyerek rapor haline getirme şeklindeki faaliyetlerine bağlıdır.

Birikim sahipleri, bir şirketin menkul değerlerini alırken veya bir ortaklığa iştirak ederken, o kuruluşun karlılığı, borç ödeme gücü, öz sermayesi, geçmiş faaliyet sonuçları hakkında açık ve sağlam bilgilere gereksinime duymaktadır. Bu bilgiler de, mali tablolar ve bu tablolarda yer alan rakamların yorumlanması ile elde edilebilmektedir (Akgüç, 1995: 5-6). Hiç şüphesiz üzerinde yorum yapılarak verilecek bu önemli kararların kaynağı olan mali tablolar muhasebe bilgi sistemi tarafından üretilmektedir.

Vergi yasaları açısından bakıldığında; yirminci yüzyılda gelir vergilerinin önem kazanması mali tabloların hazırlanmasını, mükellefler için zorunlu kılmıştır. Gerçekten vergi matrahının hesaplanabilmesi için işletmelerin düzenli muhasebe kayıtlarının olması ve her hesap dönemi sonunda bilanço ve gelir tablosu düzenlemeleri gereklidir. Bu nedenle vergi idareleri, amaca uygun muhasebe kayıtları tutulması hususunda işletmeleri zorlamaktadır. Vergi uygulamaları, mali tabloların hazırlanmasını zorunlu kılmakta ve bunların kullanılış sahasını genişletmektedir (Akgüç, 1995: 5-6). Toplumun kalkınmasının önemli bir temeli olan gelir vergileri de yine muhasebe sürecini gerektirmektedir. Birçok açıdan olduğu gibi vergi açısından; dolayısıyla ülkenin kalkınması açısından da muhasebe göz ardı edilmeyecek bir önem taşımaktadır.

Günümüzde muhasebe sadece geçmiş olayları kaydeden bir sistem olmaktan çıkmış, faaliyetlerin önceden planlanmasına ve sonuçların anlamlı bir biçimde tahliline imkân veren etkili bir yönetim aracı haline gelmiş bulunması muhasebenin önemine vurgu yapılabilecek bir diğer boyutudur (Küçüksavaş, 1997: 1-2).

Sonuç olarak, muhasebe bilgi sisteminde üretilen bilgiler belli bir etik çerçevesinde tutulduğu sürece, birçok açıdan bireyin kalkınmasından, ülkenin kalkınmasına katkısı olması dolayısıyla oldukça önemlidir. Doğru kararlar genellikle doğru ve objektif

bilgilerle verilebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında doğru bilgilerin ortaya konulabilmesi için hiç şüphesiz sağlam temellere oturtulmuş olan standartların varlığı gerekir.

1.3 Muhasebenin Tarihsel Gelişimi

Muhasebe tarihi ile ilgili çok fazla kaynak bulunmamakla birlikte (Gökgöz, 2010, 168) bu kaynaklar incelendiğinde muhasebe kayıtlarının kil tabletlere yazılmış olmasına varıncaya kadar muhasebe tarihi ile ilgili birçok detaya yer verildiği görülebilir. Muhasebeyle ilgili işlemlerin kil tabletlere yazılması gibi tarihi detaylar bir anlamda hesap tutmanın toplumların ilk dönemlerinden bu yana ne denli önemli bir yere sahip olduğunu anlatmaktadır. Muhasebe, muhasebe kayıtlarının tutulduğu çok eski dönemlere ait kapsamlı içeriğe sahiptir. Bu kısımda muhasebe tarihiyle ilgili çok fazla detaya girilmeyip, muhasebenin tarihi gelişimi genel hatlarıyla ele alınacaktır.

Muhasebenin ilk nerede, ne zaman, ne şekilde ortaya çıktığı tam ve kesin olarak bilinmemekle beraber insanlık tarihi kadar eski olduğu düşünülmekte, bütün yönetim bilim, teknik ve uygulamalarının en eskisi olduğu kabul edilmektedir. Bazı muhasebe tarihçileri yazının ve rakamların icadını muhasebeye bağlamaktadır. Diğer bir anlatımla yazı ve rakamlar insanların muhasebe (hesaplaşma) ihtiyacından doğmuş ve gelişmiştir (Can, 2007: 2). Başka bir deyişle iktisadi gelişmeler işletmeleri etkilediği ölçüde muhasebe de gelişen, değişen koşullara uyum sağlamak amacı ile kendini geliştiren bir bilim olmuştur (Güvemli, 2006: 46)

Muhasebe tarihi, M.Ö. dönemlerdeki kil tabletlere kadar uzanmaktadır. Diğer bir ifade ile uygarlıkların oluşumu ile muhasebe tarihinin oluştuğu söylenmektedir (Selimoğlu vd. 2009: 220). İlkel biçimde hesap tutma tekniğinin doğuşu mübadelenin başladığı çağlara kadar uzanması dolayısıyla muhasebe, bütün yönetim tekniklerinin en eskisi olarak kabul edilmektedir. Babil İmparatorluğu'nda; kil tabletler, Eski Mısır'da; papirüs üzerinde hesaplaşma metinleri, hesap icmalleri yapıldığı anlaşılmış; Eski Yunan Medeniyeti'nde tapınaklara ve bankalara ait hesapların tutulduğu saptanmıştır. İlk çağların sonlarına doğru Yunanlılar ve Romalılar tarafından geliştirilen hesap tutma tekniği orta çağın başlarındaki büyük siyasal ve ekonomik sarsıntılar sonucu gerilemiş, daha sonra ticaretin genişlemesi, kredili işlemlerin artması ve şirketlerin kurulmaya

başlaması ile yeniden gelişme sürecine girmiştir (Sevilengül, 1997: 6). Ancak bu kayıtlar, sistemli belli kurallara dayanan sistemler olmayıp envanterlerle ilgili listeler, ücret ödemeleri, borç alacak hesapları, vergi takdirleri ile ilgili kayıtlardır. İnsanlar ve işletmeler gelişimin her safhasında muhasebeyi kendi ihtiyaçlarına uygun olarak, bildikleri veya öğrendikleri kayıt ve analiz teknikleri çerçevesinde yönetim, kontrol, ticari delil, vergi toplama, raporlama gibi amaçlar için kullanmışlardır (Kızıl, 1996: 1).

İlkçağ uygarlıklarında geliştirilen kayıt tutma düzenleri, daha sonra tarihin akışı içerisinde bu uygarlıkların yok oluşu, yüzyıllar süren savaş ve istilaların başlaması nedeniyle daha fazla gelişmemiş ve özellikle Batı Roma İmparatorluğunun yıkılışı ile birlikte bu uygarlıkta geliştirilen kayıt tekniği de tarihe karışmıştır (Yücel, 1982: 221). Kayıtlı geçmişi 7000 yıl kadar geriye uzanabilmekle birlikte “alacak – borç” ilişkilerini düzenli yansıtan süreklilik arz eden biçimde tutulmuş muhasebe kayıtlarına 14.yüzyıldan sonra rastlanır. Muhasebenin tarihsel gelişimi içinde 14.yüzyıl bu nedenle kırılma noktası kabul edilir. Kaynaklar özellikle çift yanlı kayıt tekniği açısından kayda değer (bilimsel) gelişmelerin 15.yüzyılın sonlarına doğru başladığını yazar (Can, 2007: 2-3). Üç yüz-dört yüz yıl boyunca devam eden tek yanlı kayıt yöntemi ve çift yanlı kayıt yönteminin birlikte kullanılması dönemini kapayan ve çift yanlı kayıt yönteminin egemenliğini, yaygınlaşmasını sağlayan, iktisadi gelişmelerin doğurduğu ihtiyaçları tek yanlı kayıt yönteminin karşılayamamasıdır (Güvemli, 2006: 47).

Muzaaf (Çift taraflı kayıt) muhasebe usulünün kurucusu olan Luca Pacioli ile birlikte muhasebenin doğal gelişim seyri sona ermiş, ticaret hayatının gelişmesine paralel olarak muhasebe süratle gelişmiştir. Ancak muhasebenin bir organizasyon aracı olarak ele alınıp bütçe uygulamasına ve yönetim amaçlarına paralel bir şekilde işlenmesi 19. Yüzyıl sonlarına doğru olmuştur. 19 yüzyıl muhasebe literatürünün gerek pratik gerek teorik alanlarda zenginleşip yaygın bir hal aldığı dönemdir (Feyiz, 2010: 12).

Sanayi devrimiyle birlikte maliyet muhasebesi ve amortisman kavramları gelişmiştir. Demiryolu işletmelerinin kurulması ve gelişmesi, işletmelerle ilgili yasal düzenlemeler, işletmelerin vergilendirilme prensibinin gelişmesi, büyük sanayi işletmelerinin oluşması geçen son birkaç yüzyılda muhasebenin gelişimini etkileyen önemli faktörlerdir. 1830’larda safha maliyeti kavramı, 1850’lerde birleşik maliyet kavramı, 1900’lü yılların başında FIFO değerlendirme yöntemi geliştirilmiştir. 20. yüzyılın başlarından itibaren

finansal muhasebe, maliyet muhasebesi ve pazar koşullarının sonucunda oluşan yönetim muhasebesi çok hızlı bir gelişme göstermiştir. 20. yüzyılın özellikle ikinci yarısında çok sayıdaki ulusal ve uluslararası arası kuruluş muhasebe teorisinin gelişmesine önemli katkılarda bulunmakta, gelişmiş ülkelerde muhasebe tüm işletme ilgililerine ve geniş anlamda kamuya bilgi verme aracı olarak görülmektedir (Yücel, 1982: 225-227).

Görüldüğü gibi muhasebe ile ilgili çalışmalar çok eski yıllara dayanmakta ve günümüzde de hala gelişimini sürdürmektedir. Hiç şüphesiz geçmişten günümüze bu çalışmalar muhasebenin önemini açıkça ortaya koymakta, insan yaşamının ayrılmaz bir parçası olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu önemi dolayısıyla muhasebe işlemlerinin doğru ve özenle yapılması noktasındaki şuur topluma ve özellikle de bu işi yapanlara benimsetilmeli ve bu gelişimin sağlanması noktasındaki adımlar dikkatle atılmalıdır.

1.4 Muhasebenin Türkiye'deki Gelişimi

Türkiye'de muhasebenin belli bir düzene bağlanması 1850 tarihli "Kanunname – i Ticaret" ile başlamıştır. Bu kanun, Fransız Ticaret Kanunu'nun tercümesi olduğundan muhasebenin gelişiminde Fransız literatürünün etkileri açık olarak görülmüştür. 1926 yılında yürürlüğe giren 865 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Alman Ticaret Kanunu'ndan tercüme edilmiştir (Feyiz, 2010: 12). 1926'dan 1960'lı yıllara kadar Almanya literatürünün etkilerinden bahsetmek mümkündür (Küçüksavaş, 1997: 10). İktisadi devlet teşekküllerinin faaliyetlerini düzenlemek üzere 1936 yılında yürürlüğe girmiş bulunan 3460 Sayılı Kanunun ve aynı zamanda işletme bütçesi tatbikatına ayrıca maliyet muhasebesi ile ilgili çalışmalara zemin hazırlamıştır (Feyiz, 2010: 12).

1940 yılından sonra çıkan Kazanç Vergisi Kanunu ile 1950 yılında çıkarılan Gelir Vergisi Kanunu, muhasebe uygulanmasının önemini arttırmış ve bu konudaki gelişmelere hizmet etmiştir (Kaygusuz vd., 2013: 6). Yapılan genel vergi reformu ile 1950 yılı başında yürürlüğe giren Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ve Vergi Usul Kanunlarının, 1956 yılında yenilenerek yürürlüğe konulan 6752 sayılı Ticaret Kanunu'nun, muhasebe konusunda önemli gelişmelerin gerçekleşmesini sağladığı görülmektedir (Sevilengül, 1997: 15). 1960 yılından itibaren ise ABD'deki muhasebe anlayışının ülkemizde hakim olmaya başladığı gözlenmektedir. 1994 yılına kadar

muhasebecilik mesleğini düzenleyen bir yasal dayanağın olmayışı, muhasebenin sadece vergi muhasebesi şeklinde görülmesine neden olmuş, muhasebenin teknik yönü hemen hemen hiç gelişmemiştir (Küçüksavaş, 1997: 11).

1990'lı yılların mesleği yakından ilgilendiren bir olgu, Maliye Bakanlığı'nın Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği ve Tekdüzen Hesap Planı'nı yürürlüğe koymuş olmasıdır. 1992 yılında yayınlanan ve 1994 yılında yürürlüğe giren bu tebliğ ile "Muhasebenin Temel Kavramları, Muhasebe Politikalarının Açıklanması, Mali Tablolar İlkeleri, Mali Tabloların Düzenlenmesi ve Sunulması ile Tekdüzen Hesap Çerçevesi, Hesap Planı ve İşleyişi belirlenmiş ve yayınlanmıştır. Daha sonra hızlı bir şekilde tek düzen hesap planına uyum sağlanabilmiştir (Güvemli, 2009: 231). Bir diğer önemli gelişme 01.06.1993 tarihinde 3568 sayılı "Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu" kabul edilmesiyle olmuştur (Küçüksavaş, 1997: 11).

Adı geçen kanunla oluşturulan meslek odalarının yoğun ilgi ve destekleri sonucunda; Vergi Usul Kanunu uyarınca oluşturulan "Tekdüzen Genel Hesap Planı ve Açıklamaları Komisyonu"nun hazırladığı "Tekdüzen Muhasebe Sistemi" Maliye Bakanlığı'nın 1 sıra no.lu "Muhasebe Uygulama Tebliği" ile 1994 yılı başından itibaren yürürlüğe konulmuştur. Söz konusu sistem;

- Muhasebenin temel kavramları,
- Muhasebe politikalarının açıklanması,
- Mali tablolar ilkeleri,
- Mali tabloların düzenlenmesi ve sunulması,
- Tekdüzen hesap çerçevesi, hesap planı ve işleyişi bölümlerinden oluşmaktadır.

Mali kuruluşlar dışındaki tüm bilanço esasına tabi yükümlülere kapsayan bu düzenleme özellikle muhasebe uygulamalarının denetlenmesi açısından bir atılım niteliği taşımaktadır. Bu düzenlemeyle uygulamanın da giderek daha büyük ölçüde genel kabul görmüş ilkelere uygun olarak yapılması aşamasına geçilmiştir. Bu sayede eğitim ve uygulama arasındaki farklılıklar da büyük ölçüde ortadan kalkmıştır (Sevilengül, 1997: 9).

2002 yılında Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK), idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişiliği olarak kurulmuştur. Kasım 2011’de TMSK işlevlerini daha kapsamlı şekilde yerine getirmesi planlanan Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu kurulmuştur. Yapılan yasal düzenlemenin amacı; uluslar arası standartlara uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları’nı oluşturmak ve yayımlamak, bağımsız denetimde uygulama birliğini, gerekli güveni ve kaliteyi sağlamak, denetim standartlarını belirlemek, bağımsız denetim alanında kamu gözetimi yapmak yetkisine haiz Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu’nun kuruluş, teşkilat, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları belirtmek şeklinde ifade edilmiştir. Bu düzenleme ile Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu’nun (TMSK) görevleri yeni kurulan bu kuruma bırakılmıştır (Kaygusuz vd., 2013: 8).

1.5 Muhasebenin Temel Kavramları

Muhasebe işlemleri ve olayları kaydederken belirli prensiplere uyar. Böylece, muhasebe uygulamaları belirli kurallara dayanmış ve uygulamada ortaya çıkabilecek bazı karışıklıklar önlenmiş olur. Muhasebenin temel kavramları ve prensipleri Amerikan Yeminli Hesap Uzmanları Enstitüsü’nün Muhasebe Prensipleri Kurulu’nun yayınladığı bültenlerde yer almıştır (Kızıl, 1996: 8). Bu kavramlar muhasebe bilgisinin bir esasa dayanmasını, bu bilgiyi kullananlara sağlıklı, tutarlı ve karşılaştırılabilir bilgi sunulmasını; dolayısıyla muhasebenin işlerliğini sağlamak üzere oluşturulmuştur. Söz konusu kavramlar aşağıda sıralanmıştır;

- Sosyal Sorumluluk Kavramı,
- Kişilik Kavramı,
- İşletmenin Sürekliliği Kavramı,
- Para Ölçüsü (Parayla Ölçülme) Kavramı,
- Dönemsellik Kavramı,
- Maliyet Esası Kavramı,
- Objektif Belge (Tarafsızlık Ve Belgelendirme) Kavramı,
- Tutarlılık Kavramı,
- Muhafazakârlık (İhtiyatlılık) Kavramı
- Tam Açıklama Kavramı,

- Önemlilik Kavramı,
- Özün Önceliği Kavramı

Muhasebenin temel kavramları, uygulamada sağladıkları kolaylıklar yanında günümüzün ekonomik koşulları dikkate alındığında muhasebeden beklenen yararı tam olarak sağladıkları tartışma konusudur (Tetik, 1997: 149).

1.5.1 Sosyal Sorumluluk Kavramı

Bu kavram, muhasebenin görevini yerine getirme konusundaki sorumluluğunu belirtmekte ve muhasebenin kapsamını, anlamını, yerini ve amacını göstermektedir (İSMMMÖ, 2005: 14). Sosyal sorumluluk kavramı; muhasebenin organizasyonunda, muhasebe uygulamalarının yürütülmesinde ve mali tabloların düzenlenmesi ve sunulmasında; belli kişi veya grupların değil, tüm toplumun çıkarlarının gözetilmesi ve dolayısıyla bilgi üretiminde gerçeğe uygun, tarafsız ve dürüst davranılması gereğini ifade eder (Akdoğan ve Tenker, 2001: 39). İşletme, faaliyetlerini yerine getirirken sorumluluklarının bilincinde ve ilk denetleyici her zaman kendisi olmalıdır. Muhasebe bilgileri doğru, tarafsız, adil ve kurallara uygun olmalıdır. Yanlış bilgilerle mali tablo kullanıcıları yanıltılmamalıdır. Bu kavram hukuki sorumlulukla birlikte vicdani sorumluluğu da kapsamaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2007: 7).

Muhasebe ilgili kişi veya kişilerin tümüne doğru karar verebilmeleri için doğru bilgiler verme sorumluluğundadır. Muhasebe bu görevi yerine getirirken hukuki sorumluluktan daha geniş bir sorumluluğu ifade eden sosyal sorumluluk duygusu ile hareket etmelidir. Sosyal sorumluluk kavramı işletmelerin topluma karşı yerine getirmesi gereken sorumlulukların örgütsel amaçların önünde tutulmasını gerektirir. Sosyal sorumluluk kavramı genelde işletmenin kendisiyle ilişkilendirilmekteyse de gerçekte karar alma yetkisi işletme içinde çeşitli seviyelerde yer alan kişilerde toplanmaktadır (Okay, 2011: 10-11).

1.5.2 Kişilik Kavramı

Bu kavram, işletmenin sahip ya da sahiplerinden, yöneticilerinden, personelinden ve diğer ilgililerden ayrı bir kişiliğe sahip olduğunun kabul edilmesini ve işletmenin muhasebe işlemlerinin sadece bu kişilik adına yürütülmesi gerektiğini ifade eder. Bu

kavramın sonucu olarak muhasebe, işletme kişiliğine ait değerler ve bu değerlerin değişimleri ile ilgilenir. Kişilik kavramına göre, işletme bir tüzel kişilik niteliğinde olmasa bile muhasebe işlemleri açısından ayrı bir kişilik olarak düşünülür. Buna muhasebe kişiliği de denmektedir. Bu husus tüzel kişilik halindeki kuruluşların ayrı muhasebeleri bulunan birimleri için de geçerlidir. Örneğin banka şubelerinin tüzel kişiliği bulunmadığı halde her birinin ayrı muhasebe kişiliği olduğu kabul edilir.

Kişilik kavramının pratik sonucu olarak, muhasebe sadece işletmeye tahsis olunan değerler ile ilgilenir. Örneğin, bireysel bir işletmede, işletme sahibinin işletmeye tahsis ettiği binanın kirası işletmenin geliri sayılıp, işletme gelirlerine eklenirken, aynı kişinin işletmeye tahsis etmediği bir diğer binanın kirası işletmenin gelirleri ile ilişkilendirilmez. Her iki binanın kirasının da işletmenin kasasına konulduğu düşünülürse işletmeye tahsis edilen binanın kirası işletmenin gelir hesabına alınırken, diğer binanın kirası işletme sahibinin hesabına alınacaktır. Aynı kavram uyarınca; işletme sahibi işletmeden bir malı kendi ihtiyacı için alırsa karşılığını işletmesine, malın maliyet bedeli üzerinden değil, malı müşterilerine sattığı bedel (emsal bedel) üzerinden ödemek durumundadır (Sevilengül, 2009: 18).

Muhasebe temel kavramlarının uygulanabilmesi için ekonomik olaylara ait belirli birimlerin oluşturulup düzenlenmesi gerekir. Bu birimler ayrı bir kişi olarak değerlendirilip tanımlanarak muhasebe kişisini ifade etmelidir. Bu muhasebe kişileri, kaynakları kontrol eden, taahhütte bulunarak bu taahhütleri üstlenerek sorumluluk alan ve ekonomik olayları yürüten ekonomik bir birimi ifade ederek çalışırsa ve muhasebe kişisi sahiplerinden, çalışanlarından, alacaklılarından, yöneticilerinden ve diğer sorumlulardan ayrı bir varlık olarak düşünülür ve açıkça belirtilmiş görevlerini yerine getirirse kişilik temel kavramı sağlanmış olur (Cemalcılar ve Önce 1999: 44).

1.5.3 İşletmenin Sürekliliği Kavramı

Bu kavram, kuruluş sözleşmesinde aksi belirtilmedikçe işletmelerin ömrünün sürekli olacağını ifade eder (Tetik 1997: 151). Bu nedenle işletme, sahiplerinin ya da hissedarlarının yaşam sürelerine bağlı değildir. Bu kavramın, işletmeler açısından geçerliliğinin bulunmadığı veya ortadan kalktığı durumlarda ise, bu husus mali tabloların dipnotlarında açıklanır (ismmmo.org.tr).

Sınırlı bir amaç ya da sınırlı bir süre için kurulma dışında, işletmelerin faaliyet süresinin sınırsız olacağı varsayılır. Süreklilik kavramı; muhasebe tekniğinin, işletme hayatını ilgilendiren sorunlar üzerine çok daha geniş bir görüş açısından yaklaşabilmesini mümkün kılmıştır (Küçüksavaş, 1997: 12 - 13). Nitekim amortisman uygulaması bu kavramın doğal sonucudur. Bu kavram aynı zamanda maliyet esası kavramının da temelini oluşturur (Tetik, 1997: 151). Şöyle ki; işletmenin sürekliliği varsayılmadığı takdirde varlıklar maliyet değerleri üzerinden değil tasfiye değerleri üzerinden kaydedileceklerdir. Örneğin bir ya da birkaç dönem sonra sona erecek olan bir girişimin varlıkları objektif kayıtlama gereği maliyet değeri üzerinden değil şirketin tasfiyesi anındaki değeri üzerinden kaydedilir.

1.5.4 Dönemsellik Kavramı

Dönemsellik kavramı, işletme faaliyetlerinin zamanında kontrolü ve değerlendirilmesi ihtiyacı sonucu ortaya çıkmıştır. Çünkü işletme faaliyetlerinin karlı olup olmadığını tespit etmek ve işletme sahiplerinin kazanç paylarını, işletme personelinin ücretlerini ödemek için, işletmenin sonsuz olan faaliyet döneminin sonuna kadar beklemek mümkün değildir. Faaliyet dönemi veya muhasebe dönemi için genellikle bir yıllık süre esas alınır (Küçüksavaş, 1997: 12 - 13). Gelir ve giderlerin tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilmesi, hasılat, gelir ve kârların aynı döneme ait maliyet, gider ve zararlarla karşılaştırılması bu kavramın gereğidir (ismmmo.org.tr).

1.5.5 Parayla Ölçülme Kavramı

Bu kavram, işletmedeki olayların ölçülüp, ifade edilmelerinde, ortak ölçünün para (ulusal para) olmasını anlatır. Örneğin, akaryakıt: litre, kumaş: metre, peynir: kilogram, kereste: metreküp, çimento: torba vb. ile alınır satılırlar ancak muhasebe kayıtlarında ortak ölçü olan lira üzerinden izlenirler. Ancak paranın değerinde zaman içinde değişme olabilmesi onun iyi bir ölçü olmadığını göstermektedir. Çünkü iyi bir ölçüde aranan ilk özellik kendisinin değişmez oluşudur. Buna karşılık başka bir ortak ölçü bulunması söz konusu olmadığından yine de bu ölçüye bağlı kalınmakta, paranın satın alma gücündeki değişmelerin etkisini gidermek üzere “enflasyon düzeltmesi” yoluna gidilmektedir (Sevilengül, 2009: 19 – 20).

1.5.6 Maliyet Esası Kavramı

Bu kavrama göre, işletmelerin para ve alacaklar dışındaki bütün varlıklar (aktifler) ile gider kalemlerinin, elde edilme (iktisap) maliyetleri ile muhasebeleştirilmesi gerekir. İşletme içinde varlıkların şekil değiştirmesi ve giderlerin tüketilmesinde de elde edilme (iktisap) maliyetleri esas alınmalıdır. Maliyet esası kavramı, işletmenin sürekliliği kavramı ile yakından ilgilidir. Bu açıdan, işletmelerin duran varlıklarını günlük değerleri ile kaydetmesine hiç gerek yoktur. Çünkü işletme faaliyetlerine son vermedikçe, duran varlıklarını satması olağan değildir (Küçüksavaş, 1997: 14). Para ve alacaklar dışındaki bütün aktifler ile gider hesabı kalemleri, elde edilme maliyetleri ile muhasebeleştirilir. İşletme içinde varlıkların şekil değiştirmesi ve giderlerin kullanılmasında da elde edilme maliyeti esas alınır (Yalkın, 2001: 29).

1.5.7 Tarafsızlık ve Belgelendirme Kavramı

Bu kavram, muhasebe kayıtlarının gerçek durumu yansıtan ve usulüne uygun olarak düzenlenmiş objektif belgelere dayandırılması ve muhasebe kayıtlarına esas alınacak yöntemlerin seçilmesinde tarafsız ve önyargısız davranılması gereğini ifade eder (İSMMM, 2005: 16). Bu kavrama objektif belge kavramı da denilmektedir (Tunçkan, 2002: 53).

Muhasebede yapılan tüm işlemlerin belgelendirilmesi ve kayıtların belgeye dayanması gerekir. Belgeler usulüne uygun düzenlenmeli ve gerçeği yansıtmalıdır. Kişilerin beyanına göre değil, fatura, senet, makbuz gibi belgelere dayanarak kayıt yapılmalıdır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2007: 8).

Tarafsız olma aynı zamanda sosyal sorumluluk kavramı çerçevesinde de yer almaktadır. Muhasebe, buna bağlı olarak işletme etrafında bulunan hiçbir grubun çıkarlarını gözetmeksizin çalışmalarını sürdürmelidir. Ayrıca kanıt niteliği taşıyan bu belgelerin parayla ifade edilebilir yani ekonomik olmaları da gerekmektedir (Çetin, 2011: 29).

1.5.8 Tutarlılık Kavramı

Bu kavram, muhasebe uygulamaları için, seçilen muhasebe politikalarının, dönemler itibariyle değiştirilmeden uygulanmasını ifade eder. Bu kavram, mali tablolarda

açıklanan finansal yapı ve faaliyet sonuçları ile ilgili bilgilerin dönemler arasında karşılaştırılabilmesi açısından büyük önem taşır (Atabey ve diğerleri, 2004: 34). Benzer olay ve işlemlerde, kayıt düzenleri ile değerlendirme ölçülerinin değişmezliğini ve mali tablolarda biçim ve içerik yönünden tek düzeni öngörmektedir. Geçerli bulunduğu hallerde işletmeler, uyguladıkları muhasebe politikalarını değiştirebilirler. Ancak bu değişikliklerin ve bunların parasal etkilerinin mali tabloların dipnotlarında açıklanması zorunludur (Özer, 1998: 13). Muhasebede kullanılan değerlendirme yöntemlerinin tutarlılığı önemlidir. Muhasebecinin her özel olay için en uygun muhasebe yöntemini seçerek, yıldan yıla tutarlı şekilde uygulaması gerekir. Aksi halde finansal tabloların karşılaştırılabilme olanağı ortadan kalkar (Tetik, 1997: 154).

1.5.9 Tam Açıklama Kavramı

Finansal tablolardaki bilgilerin güvenilir olması için, önemlilik ve maliyet sınırları içinde bu bilgilerin bütünü kavraması, yani tam olması gerekir. Finansal tablolardaki bilgilerin bir kısmının dahil edilmemesi, bu bilgilerin yanlış veya yanıltıcı olmasına, bu nedenle de güvenilirlik ve ihtiyaca uygunluk özelliğini kaybetmesine yol açar (kgk.gov.tr).

Finansal tablolarda yer alan unsurlar, finansal bilgi kullanıcıları tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlayacak şekildeki açıklamalardır (Pekdemir, 2008: 18). Tam açıklama kavramına göre ise mali tablolardaki unsurlar, bu tablolardan yararlanacak kişi ve kuruluşların karar vermelerine yardımcı olacak ölçüde yeterli, açık ve anlaşılır olmalıdır (Yarbaşı, 2008: 236).

Tam açıklama kavramı, mali tabloların işletme faaliyetlerine ait bütün olayları tam ve detaylı olarak bu tablolardan yararlanacak olan kişi ve kuruluşların doğru kararlar verebileceği şekilde yeterli, açık ve anlaşılır olması gerektiğini vurgulamaktadır. Açıklanması gereken bilgiler, işletmenin mevcut durumu ile ilgili bilgiler ve gelecekte gerçekleşmesi olasılık dahilinde olan olaylarla ilgili bilgiler olarak gruplandırılabilir (Akdoğan ve Sevilengül, 1994: 5). Finansal tablolarda tüm bilgilerin açıklanması ile birlikte finansal tablo kalemleri kapsamında yer almayan, ancak işletme ile ilgili tarafların kararlarına etki edebilecek bilgilerin de açıklanması bu kavramın gereğidir. İşletme ile ilgili tüm bilgilerin finansal tablolarda verilmesi gereğini ifade eden tutarlılık

kavramı, yönetim muhasebesinin amaçları ile de paralellik gösterir. Yöneticinin kararlarına etki edebilecek tüm bilgilerin düzenlenen finansal tablo ve raporlarda sunulması yönetimin işletme ile ilgili kararlarına yardımcı olacağı bir gerçektir (Tetik, 1997: 155).

1.5.10 İhtiyatlılık Kavramı

Bu kavram, muhasebe olaylarında temkinli davranılması, tarafsız bir muhakeme ile işletmenin karşılaşılabileceği risklerin ve belirsizliklerin göz önünde tutulması gereğini anlatır. Bu kavram gereğince; bir gelir ancak gerçekleştikten sonra işletmenin gelirleri arasına katılırken, gider ve zararlar kesinleşme de ortaya çıktıklarında işletmenin sonuç hesaplarında gider ve zararların arasına katılır, yani işletmenin karından düşülür. Örneğin; stoktaki ticari malın piyasa değeri artarsa; bu artış, satışla gerçekleşmediği sürece, gelirlere katılmaz. Aksi olursa satışta ortaya çıkacağı beklenen zarar, satışın gerçekleşmesi beklenmeden, giderler arasına katılır (Sevilengül, 2010: 22).

Bu kavramın temelinde bütün zararlara karşı tedbirli bulunmak vardır. Eğer kavram, faaliyet sonuçlarını olduğundan farklı göstermek amacıyla kullanılırsa anlamını kaybeder. Örneğin, şüpheli duruma düşen alacaklara olduğundan fazla karşılık ayrılırsa, işletmenin gelirleri olduğundan daha düşük görülecektir. Bu nedenle ihtiyatlılık kavramından temkinli davranma, isabetli ve tarafsız tahminlerde bulunma ile muhakeme etme anlaşılmalıdır (Küçüksavaş, 1997: 15 – 16).

1.5.11 Önemlilik Kavramı

Önemlilik kavramı, bir hesap kalemi veya bir mâli olayın nispi ağırlık ve değerinin mali tablolara dayanılarak yapılacak değerlemeleri veya alınacak kararları etkileyebilecek düzeyde olmasını ifade eder. Önemli hesap kalemleri, finansal olaylar ve diğer hususların mali tablolarda yer alması zorunludur (İSMMMO, 2005: 17).

Yatırım ve diğer kararlar için ilgili olan finansal bilgiler genellikle çok fazla detaylı olarak hazırlanabilir. Fazla bilgi veya az bilgi yanılmaya sebep olabilir. Muhasebenin, finansal bilgilerin sunulması noktasındaki sorumluluklarından biri, oluşabilecek bu bilgi karmaşasını, finansal bilgi kullanıcıları için anlamlı hale getirecek şekilde özetlemektir (Cemalcılar ve Erdoğan, 2000: 446).

1.5.12 Özün Önceliği Kavramı

Özün önceliği kavramı, işletme faaliyetlerinin muhasebeye yansıtılmasında işlemlerin biçimleri ve özleri arasında farklılık çıkması durumunda biçimlerinden önce finansal özelliklerine ve işletme için ifade ettiği gerçeği göz önünde bulundurmamayı ifade eder (Marşap, 1996: 1). Genel olarak işlemlerin biçimleri ile özleri paralel olmakla birlikte, bazı durumlarda farklılıklar ortaya çıkabilir. Örneğin, vergi hukuku açısından şüpheli alacak sayılan yasal takibe alınmış bir alacağın tahsilinde pratik açıdan şüpheli bir durum görülüyorsa, muhasebenin bu alacağa şüpheli alacak işlemi yaparak karşılık ayırmasına gerek yoktur (Tetik, 1997: 156).

1.6. Muhasebe Hata ve Hileleri

İnsan unsurunun bulunduğu yerde hata ve hilelerden bahsetmemek mümkün değildir. Sadece ticaret hayatında değil tüm ilişkilerde hatalar ve hileler var olagelmıştır. İnsanların ve insanlığın çeşitli açılardan kayıplara uğramasına sebep olan hataları engellemek için kurallar koyulmuş, sistemler kurulmuş ve hep hatalardan kaçınmaya çalışılmıştır. Hileler ise insan hırsının ve yaşam savaşının ürünü olarak, çocuk oyunlarından saray entrikalarına ve nihayet ülkelerin, hatta uygarlıkların mücadelelerine kadar günlük yaşamın her alanında yerini almıştır. İşletmelerin oluşumu hata ve hileleri de beraberinde getirmiş, toplumun her alanında olduğu gibi işletmelerde de hata ve hilelerin engellenmesi için uzun yıllar çalışmalar yapılmıştır (Dumanoğlu, 2005: 348).

Muhasebe sistemi, işlevlerini yerine getirirken bir takım hatalı ve hileli işlemler ile karşılaşmaktadır. Bu hatalı ve hileli işlemlerin neticesinde işletmenin sunmuş olduğu bilgiler gerçeği yansıtmamaktadır. Bu durum işletme içinde ve dışındaki çıkar gruplarının alacakları kararlarında yanılgılarına sebep olmaktadır. Ayrıca işletme dışında bulunan bilgi kullanıcıları bu bilgilere göre yatırım kararları vereceklerinden verdikleri kararlarında yanılgıları nedeniyle ekonomik varlıklarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklardır (Hatunoğlu vd., 2012: 170).

Bu kısımda muhasebe hata ve hilelerinden; ayrıca bu hata ve hileler dolayısıyla meydana gelen muhasebe skandallarından bahsedilmiştir.

1.6.1 Muhasebede Hata

Hata, istemeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlışlardır (tdk.gov.tr). Bir kişinin yaptığı dikkatsizlik, tedbirsizlik, kullanılan aracın hatası gibi nedenlerle gerçek iradesine uymayan bir sonuç oluştuğunda hata gerçekleşir (Ardıç ve Ersol, 2007: 68-69). Günümüz toplumunda ekonominin ve teknolojinin gelişmesi ve işletmelerin büyümesi işletmelerin yapılarını karmaşık hale getirmiştir. Bu karmaşık yapı içerisinde, muhasebe işlemlerini yapan kişilerin dikkatsizlik, tecrübesizlik ve bilgisizliği gibi nedenler hatanın varlığını da beraberinde getirmektedir(Durmuş ve Taş, 2008: 133). Muhasebede hata, kanunlara, yönetmeliklere, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine, işletme politikalarına ve diğer ilke ve standartlara paralel olmayan ancak kasıtsız olarak yapılan yanlış sonuç doğuran fiil ve davranışlardır (Kirik, 2007: 39).

TMS’de hata özellikle yanıltıcı olma derecesi açısından ele alınmıştır. Şöyle ki; hatalar, finansal tablo kalemlerinin tanınması, ölçülmesi, sunulması ve açıklaması sırasında ortaya çıkar. Eğer finansal tablolar, önemli bir hata veya işletmenin finansal durumunu, finansal performansını veya nakit akışlarını yanlış göstermeye yönelik önemsiz de olsa kasıtlı yapılmış ön bir hatayı içeriyorsa, TMS’ye uygun değildir. Cari dönemde yapılan hatalar finansal tablolar onaylanmadan önce saptanırsa cari dönemde düzeltilmelidir. Ancak bazı durumlarda hatalar, sonraki dönemlerde fark edilir ve bu geçmişe yönelik hatalar karşılaştırmalı bilgilerde izleyen dönemlere ilişkin finansal tablolarda düzeltilir. TMS’de hatalar ve bunların düzeltilmesi ile ilgili olarak düzenlenmiş olan standart TMS 8’dir. TMS 8 muhasebe politikalarının seçimi ve uygulanması, muhasebe politikalarında ve muhasebe tahminlerinde meydana gelen değişikliklere ve geçmiş dönem hatalarının düzeltilmesine ilişkin muhasebe işlemlerinde uygulanır (kgk.gov.tr).

Finansal tablolarda yapılan hatalar, finansal tablo kullanıcılarının yanılgılarına neden olmaktadır. Bu nedenle finansal tablolardaki hataların muhasebenin temel kavramları ile çelişmeyecek biçimde düzeltilmesi ve raporlanması gerekmektedir (Demir, 2006: 3).

Muhasebe açısından birçok hata tipinden bahsetmek mümkündür. Bu hatalardan bazıları matematik hataları, kayıt hataları, unutmaya hataları, tekrarlanma hataları, nakil hataları, bilanço hataları, telafi edici hatalar şeklindedir (Okay, 2011.: 4).

- Matematik hataları, dört işlemde kaynaklanan hatalardır. Genellikle amortisman, yeniden değerlendirme, KDV gibi işlemlerin hesaplanmasında ortaya çıkmaktadır (Irmak vd., 2002: 33).
- Kayıt hataları, kaydetme muhasebe fonksiyonu yerine getirilirken hesap adı, rakam, tarih, zaman vd. unsurların yanlış kayıtlanmasıdır. Yanlış bir hesaba kaydedilmesi, hesabın borç yerine alacak tarafına kayıtlanması, yanlış tarih atılması, tutarların yanlış girilmesi şeklinde ortaya çıkan hatalardır.
- Unutma hataları, kayıtlanması gereken bir mali olayın kaydedilmemesi şeklinde ortaya çıkan hatalardır. Güçlü bir iç kontrol sistemi bu hatanın gerçekleşmesini önleyecektir.
- Tekrarlanma hataları, işletme ile ilgili bir mali olayın çok defa kayıt altına alınması şeklinde ortaya çıkar. Bu hataların oranı, unutma hatalarında olduğu gibi iç kontrol sisteminin güçlendirilmesiyle minimize edilebilir.
- Nakil hataları, günlük defterdeki işlemlerin büyük deftere aktarılmasında ya da defter-i kebirdeki kayıtların mali tablolara aktarılmasında yapılan hatalardır. Rakamsal hatalar ve hesap hataları olmak üzere iki türdür (Küçüksavaş, 2006: 361).
- Bilanço hataları, bilanço ilkelerine uygun olmayan bir tarzda yapılan işlemlerle meydana gelir. Değerleme hataları ve hesapların birleştirilmesi şeklindeki hatalar olarak ortaya çıkarlar (Kaval, 2005: 65).
- Telafi edici hatalar, önceden yapılmış bir hatanın ortadan kaldırılması için yapılan bir hata türüdür.

1.6.2 Muhasebede Hile

Hile, genellikle belli bir çıkar grubunun amaçları paralelinde bir işin kasıtlı olarak yanlış yapılmasıdır. Bir hata adil olmayan bir çıkar doğrultusunda bilinçli olarak yapılıyorsa kasti hata meydana gelir. Bu kasıtlı hata hile olarak tanımlanır (Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 2004: 128). Adil olmayan yollarla zarara sebebiyet vermek amacıyla gerçek ya da tüzel bir kişiyi sahip olduğu varlıklardan yoksun bırakmak amacıyla yapılan kasıtlı hata, hilenin bir diğer tanımıdır.

Hileler, genellikle işletme yönetiminin kasıtlı olarak yasal olmayan bir şekilde yanıltıcı davranışlarda bulunmasını ifade eder. Muhasebe açısından bakıldığında hile, belli bir amaçla işletmenin işlem, kayıt ve belgelerinin hatadan farklı olarak bilerek tahrif edilmesidir (Güçlü, 2005 :75). Bu amaçlar genellikle; daha az kâr dağıtma arzusu, hak edilmeyen teşviklerden yararlanma isteği, yolsuzlukların gizlenmek istenmesi, ortakların birbirini aldatma arzuları, vergi kaçırma düşüncesi, zimmelerin gizlenmesi ve hisse senedi fiyatlarının olduğundan farklı gösterilmek istenmesi şeklindedir (Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 2004: 151).

Hileler değişik şekillerde gerçekleştirilebilmektedir. Bunlar; defter ve belgeleri yok etmek, defter sayfaları ve belgenin yerine başka defter sayfası ve belge koymak, defterleri ve belgeleri kısmen ya da tamamen sahte olarak düzenlemek, kişiler adına hesap açmak, vergi matrahının azalması sonucunu doğuracak şekilde başka defter ve belgeleri tahrif etmek, defter ve belgeleri inceleme için ibraz etmemek, muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge düzenlemek şeklinde gerçekleşir (Dinç ve Cengiz, 2014: 228). Değişik şekillerde gerçekleşen hileler şu şekilde özetlenebilir (Okay, 2011: 59-70);

- Kasti hata, adil olmayan bir çıkar sağlamak amacıyla bilinçli olarak yapılan hatalardır.
- Kayıt dışı işlemler, kamu otoritelerinin denetimi dışında kalan her türlü ekonomik işlemlerdir. Amaç genellikle çeşitli şekillerde ortaya çıkan vergilerden kaçınmak, sosyal güvenlik paylarını ödemekten kaçınmak, asgari ücret ve güvenlik standartları gibi yasa ile belirlenmiş bazı düzenlemelerden kaçınmaktır. Örneğin fatura almamak, fatura düzenlememek, mevcut faturayı gizlemek, satış hasılatını gizlemek kayıt dışı işlemlerdir.
- Kayıtların zamanından önce ya da sonra yapılması, VUK'da belirlenmiş kayıt usullerinden biri kayıtları günü gününe ya da belirtilen azami sürelerde yapmaktır. Mal stoklarının fazla görünmemesi için yılsonunda alınan malların bilanço gününden sonra yapılması ya da işletmenin likiditesinin iyi görünmesi amacıyla bilanço kapandıktan sonra gelecek nakdin önceden kaydedilmesi bu tür hilelere örnektir.
- Uydurma hesapların kullanımı, hasılatı gizlemek ya da maliyetleri yükseltmek amacıyla sahte isimli kişiler adına yanıltıcı hesapların açılmasıdır.

- Belgede sahtecilik, maliyet ve miktar bakımından gerçeği yansıtmayan belgeler düzenlenmesidir.
- Bilanço maskelenmesi, gerçekte zararda olan şirketlerin kâr vd. unsurları özellikle kredi verenler ve yatırımcıları cezbetmek amacıyla olduğundan farklı göstermektir.

Esasında bu hilelerin birçoğu için yasalar ve yaptırımlar vardır. Ancak bu yaptırımların uygulanabilmesi ancak bunların tespiti ile mümkün olabilmektedir. Tespit edilemeyen hileler sonuç itibarıyla muhasebenin amacını da manipüle edecek ve finansal bilgi kullanıcıları değişik açılardan kısmen ya da tamamen dolandırılmış olacaktır. Bu noktada yasal düzenlemelerin, bu hata ve hileleri önlemede muhasebe meslek etiğinin değişik açılardan gelişimine ihtiyacı vardır. Bu gelişime yardımcı olabilecek unsurlar diğer bireylerin ve kurumların benimsedikleri kültür, prensip, etik ve dinler gibi bir bakıma örfle gelen değerlerdir. Türkiye’de bu değerlerden biri de toplumun büyük kesiminin değişik ölçülerde kabul etmiş olduğu İslam Dini’dir.

1.6.3 21. YY. Muhasebe Skandalları

Muhasebe skandalları, kamuyu doğrudan ilgilendiren büyük işletmelerin güvenilir yöneticileri ya da çalışanları tarafından gerçekleştirilen suçların açığa çıkması ile gerçekleşen politik ya da iş hayatı ile ilgili skandallardır. Bu suçlar, genellikle; fonların yanlış kullanımı veya yanlış yönetilmesi için kullanılan karmaşık yöntemler, gelirlerin olduğundan fazla gösterilmesi, giderlerin düşük gösterilmesi, işletmenin varlık değerlerinin olduğundan fazla gösterilmesi ya da borç mevcudunun eksik beyan edilmesi ile oluşmakta ve bazen de başka bir işletme ya da iştiraklerdeki yetkili kişilerle işbirliği yaparak da gerçekleştirilebilmektedir (Yardımcıoğlu ve Ada, 2013: 44).

Muhasebeyle ilgili olarak küresel bazda geçmişten bugüne birçok skandal yaşanmıştır. Muhasebe tarihi boyunca yaşanan bu muhasebe skandalları binlerce olduğu için bu kısımda sadece yakın tarihte gerçekleşen muhasebe skandalları aktarılmıştır.

Son 15 yılda başta Enron ve Worldcom olmak üzere uluslararası çapta birçok muhasebe skandalı meydana gelmiştir. Tablo 1’den anlaşılacağı üzere 21. yy. birçok muhasebe skandalına şahit olmuştur.

Tablo 1
21. YY. Muhasebe Skandalları (Ülke, Sektör ve Yıl Bazında)

FİRMA	ÜLKE	SEKTÖR	YIL	AÇIKLAMA
Xerox	ABD	Teknoloji	2000	Finansal sonuçların yanlış yorumlanması, gelirlerin yüksek gösterilmesi
Zhengzhou Baiwen	Çin	Perakende	2000	Borsa değerini yükseltmek için kârın yüksek gösterilmesi
Flowtex	Almanya	İnşaat ve Üretim	2000	Aynı makinanın farklı kişilere satılmasıyla haksız ve fazladan kazanç sağlanması
Enron	ABD	Enerji	2001	Bilanço makyajlanması(borç ve zararın gizlenmesi), aktifleri arttırmak için kurulan özel amaçlı ortaklıklar
HIH Insurance	Avustralya	Sigorta	2001	Tazminat yükümlülüklerinin düşük gösterilmesi
One, Tel	Avustralya	Telekomünikasyon	2001	Kurumsal yönetim yapısının yetersizliği, etkin yönetim için kapasitenin azaltılması ve yatırımcılara yanlış finansal bilgi sunulması
ComRoad	Almanya	Depoculuk ve Nakliye	2001	Rekabet ve dürüstlüğe aykırı hisse alışverişi, hileli finansal raporlama
Vivendi	Fransa	Telekomünikasyon, Medya	2001	Finansal tabloların yanlış beyan edilmesi, hissedarların zarara uğratılması
Kmart	ABD	Perakende	2002	Finansal tabloların yatırımcılara yanıltıcı beyan edilmesi
Homestore.com	ABD	Online finansal hizmet	2002	Satışların hatalı kaydedilmesi edilmesi
Global Crossing	ABD	Telekomünikasyon	2002	Gelirin yüksek gösterilmesi, muhasebe belgelerinin yok edilmesi
Qwest Communications International	ABD	Telekomünikasyon	2002	Bilanço dışı borçlanma, sermaye giderlerinin yüksek gösterilip borcun gizlenmesi
Halliburton	ABD	Enerji	2002	Fazla maliyetin hileli muhasebe kaydı
Reliant Energy	ABD	Enerji	2002	Karşılıklı anlaşmalı alım satım ile gelirin artırılması, enerjinin belli kişilere aynı fiyattan alınıp satılması
Tyro Inc.	İsviçre	Endüstriyel ve finansal hizmet	2002	İşletme fonlarının uygunsuz kullanımı, birleşmelerde hileli muhasebe uygulamaları
El Paso Corporation	ABD	Enerji	2002	Karşılıklı olarak anlaşmalı alım satım
CMS Energy	ABD	Enerji	2002	Karşılıklı alım satımla gelir ve giderlerin yüksek gösterilmesi

Tablo 1'in Devamı				
Dynergy Inc.	ABD	Enerji	2002	Karşılıklı anlaşmalı alım satımla gelir ve giderlerin gizlenmesi
Merrill Lynch, Salomon, Smith, Barney, Credit Suisse, Goldman Sachs, J. P., Morgan	ABD	Bankacılık	2002	Yanılıcı hisse analizi ve aracılık uygulamaları
Merck & Co.	ABD	Sağlık (İlaç)	2002	Toplanmayan sigorta primi kesintilerinin muhasebe kaydının yapılması
AOL Time Warner	ABD	Medya, Eğlence, İnternet	2002	Satışların ve gelirin olduğundan yüksek gösterilmesi
Bristol – Mayers Squibb	ABD	Sağlık (İlaç)	2002	Malların dağıtım kanallarına istiflenmesi, satış rakamlarının yüksek gösterilmesi
Duke Energy	ABD	Enerji	2002	Karşılıklı anlaşmalı alım satımla gelir ve giderlerin hileli kaydı
Mirant	ABD	Enerji	2002	Varlık ve borçların olduğundan fazla gösterilmesi
Nicor Energy LLC	ABD	Enerji	2002	Varlıkların fazla, borçların olduğundan düşük gösterilmesi
Sunbeam	ABD	Elektrik, Elektronik	2002	Gelirin düşük gösterilmesi
Federal Home Loan Mortgage Corporation (Fred die Mac)	ABD	Finansal hizmet (İpotekli konut finansmanı)	2002	Gelirin düşük gösterilmesi
Livent Inc.	Kanada	Eğlence	2002	Faaliyet gelirlerinin yanlış fatura ve rüşvetle düzenlenmesi, gelirin hileyle yüksek gösterilmesi
ImClone	ABD	Sağlık	2002	Bilgi sızdırma yoluyla piyasa değerinin düşürülmesi
Nortel Networks	Kanada	Telekomünikasyon	2003	Gelirin hileli olarak yüksek gösterilmesi, yöneticinin fazladan aldığı primler
Health South	ABD	Sağlık (İlaç)	2003	Hissedar beklentilerini karşılamak için gelirin olduğundan fazla gösterilmesi
Parmalat (Avrupa'nın Enron'u)	İtalya	Gıda	2003	Sahte muhasebe belgeleri
Kanebo	Japonya	Tekstil, Kozmetik	2003	Hileli finansal tablo düzenlenmesi
ABB (Asea Brown Boveri)	İsveç	Enerji - Teknoloji	2003	Özsermayenin üst yönetim tarafından şüpheli kullanımı
Skandia	İsveç	Sigorta	2003	İşletme varlıklarının üst yönetim tarafından kötüye kullanılması
SK Global	Güney Kore	Enerji	2003	Gelirin olduğundan yüksek gösterilmesi
Fannie Mae	ABD	Finansal Hizmet	2004	Kârın düşük gösterilmesi
AIG (American International Group)	ABD	Sigortacılık, Finansal Hizmet	2005	Hileli işlemlerle zarar karşılığının yükseltilmesi
Livedoor	Japonya	Teknoloji	2006	Bilanço makyajlama ve hisse senedi fiyat dolandırıcılığı
Nikko Cordial	Japonya	Finans	2006	Sahte hisse senedi piyasası oluşturup kârın fazla gösterilmesi
Lehman Brothers	ABD	Bankacılık	2008	Riskli ipotekli konut finansman sistemi
Bernard Madoff	ABD	Bankacılık	2008	Vergi kaçakçılığı ve hisse senedi piyasasına hileli finansal bilgi sunulması
General Motors	ABD	Otomotiv	2008	Zararın kâr gibi gösterilmesi
Satyam (Hindistan'ın Enron'u)	Hindisyan	Bilişim	2009	Varlık ve gelirlerin olduğundan fazla gösterilmesi
Sine – Forest Corporation	Çin	Ormancılık	2011	Hissedarlara yanlış kâr ve üretim bilgisi verilerek işletme değerinin yüksek gösterilmesi

Tablo 1'in Devamı				
Olympus Corporation	Japonya	Teknoloji	2011	Düzensiz ödemeler ve zararın gizlenmesi
DHB Industries	ABD	Askeri malzeme üretimi	2011	Hileli finansal raporlama, varlıkların kişisel çıkarlar için kötüye kullanılması
Autonomy Corporation	ABD	Teknoloji	2012	Uygunsuz muhasebe kayıtları hileli beyan ile finansal ölçütlerin olduğundan yüksek gösterilmesi
Kaynak: Yardımcıoğlu ve Ada, 2013, s.51				

Tablo 1'den de anlaşılacağı üzere 21. yüzyılda muhasebe alanında birçok usulsüzlük tespit edilmiştir. Söz konusu tablodaki muhasebe skandalları sadece kayıtlara geçmiş olan skandallardır. Bunun haricinde saptanamamış başka muhasebe usulsüzlüklerinin yaşanmış olduğu söylenebilir. Bu durum, özellikle Amerika gibi sistem kavramına büyük önem veren bir ülkede bile yasaların ve yaptırımların yetersiz kalabildiğinin önemli bir göstergesidir. Aynı zamanda yasa ve yaptırımların yetersiz kalabildiği yerlerde muhasebe etiğinin öneminin de kayda değer bir görüntüsüdür.

1.7 İslam Dini ve Muhasebe İlişkisi

Bir ülkenin kültür yapısı o ülkedeki muhasebe sisteminin oluşmasında direkt olarak etkindir. Muhasebe sisteminin oluşması; sadece bir tekniğin kullanım açıklaması değil, aynı zamanda kültürel ve politik faktörlerin bileşiminden meydana gelir. Muhasebe sistemi ise; muhasebe uygulamaları, muhasebe standartları, kanun ve kurallar ile mesleki birlik gibi unsurlardan oluşur. Kültür; organizasyonel yapıyı, organizasyonel davranışı, muhasebe çevresini ve muhasebe fenomeni ile karşılaşan her türlü hareketi etkiler. Dolayısıyla kültür, muhasebe organizasyonunun yapılanmasında etkin bir rol oynar (Usul ve Kıymık, 2012: 128).

Bireyin bilgisi, inancı, hisleri ve dünya görüşü onda bir takım düşüncelerin oluşmasına olanak vermekte ve bu olanak onda bir takım davranış kalıplarının oluşmasına neden olmaktadır. Bu kalıplar da, muhasebenin sağlamış olduğu bilgileri analiz etmede, yorumlamada ve çıkan sonucun uygulanmasında bütün şiddetiyle kendini göstermektedir (Ülkü, 2012: 1).

Toplumların kabul ettikleri dinsel inanç veya tinsel öğeler muhasebe uygulamalarından beklentileri ve bu beklentilere cevap verecek muhasebe sisteminin oluşturulmasında

direkt olarak etkin olmuşlardır. Tinsel (manevi) kültürler; maddi kültürlerin bir gelişme göstermesinden sonra oluşan değerler, inançlar, bilgiler, davranış kuralları, gelenekler ve göreneklerden oluşur. Bunlar bir yandan insanların doğaya ilişkin bilgilerinin genişliğini, diğer yandan da toplumsal gelişmenin belli bir aşamasında bireylerin belli bir davranış kalıplarını yansıtır. Bu bağlamda, maddi kültür öğeleri ile manevi kültür öğeleri bir etkileşim içindedirler. Bu etkileşim kendi içlerinde tutarlı ve uyumludurlar. Ancak, bir kez oluştuktan sonra tinsel kültür göreceli bir özerklik kazanır. Bundan dolayı maddi kültür değişse bile, tinsel kültür değişmekte zorlanır ve hemen uyum sağlamada yetersiz kalabilir. Bu uyumsuzluk veya değişen maddi kültüre karşı direnme belli bir süre gecikmeden sonra son bulur ve değişen maddi kültüre uyum sağlar. Başka bir deyişle, değişen maddi kültüre uygun tinsel kültür değişimi bir süre gecikmeyle oluşur (Usul ve Kıymık, 2012: 128-129).

Toplumsal yapıyı şekillendiren her türlü olgu işletmelerin hem maddi unsurlarını hem de maddi olmayan unsurlarını oluşturmaktadır. Toplumun yaşama biçiminden iş yapma anlayışına kadar hayatın her alanında belirleyici bir rolü olan kültür, işletmelerin hem yöneticileri hem de çalışanları açısından büyük önem arz etmektedir. İşletmelerin dili olarak kabul edilen muhasebenin de toplumsal yapıyı oluşturan kültürden etkilenmesi beklenmektedir. Toplumun kültürel özelliklerinin muhasebe uygulamalarına yansımaları konusunda yapılan birçok çalışmada toplumsal özelliklerin muhasebeden beklentileri ve muhasebe verilerinin ortaya konma biçimlerini şekillendirdiği görülmüştür (Ülkü, 2012: 2).

Bu bağlamda tinsel kültür zaman içinde toplumlarda muhasebe sisteminin oluşmasında etkili olmuş ve halende olmaktadır. Toplumların kabul ettikleri dinsel inanç veya tinsel öğeler muhasebe uygulamalarından beklentileri ve bu beklentilere cevap verecek muhasebe sisteminin oluşturulmasında direkt olarak etkindirler. Diğer bir ifadeyle değişik muhasebe ilkeleri ve değişik finansal araçlar beraberinde farklı ihtiyaçları getirmiş ve bu ihtiyaçlarda farklı bir muhasebe sisteminin oluşmasına neden olmuştur (Usul ve Kıymık, 2012: 129).

Din, insanların davranışlarını şekillendiren diğer bütün kültürel öğeler gibi önemli bir unsur olarak görülmektedir ve genel anlamda insanların yaşam biçimi olarak ifade edilmektedir. Özelde bireye genelde ise bireyin içinde yaşadığı topluma hitap etmeleri

sebebiyle dinlerin gündelik hayatta karşılaşılan bütün sosyal olaylar ile etkileşim halinde olduğu kabul edilmektedir. Toplumun kendi varlığını sürdürebilmek için kullandığı en önemli işlevlerden biri olan ekonomi dini kurallardan etkilenmekte ve dini yaşayış üzerinde etkili olmaktadır. Karşılıklı bir ilişkiye sahip olan din ve ekonomi, sosyal bilimler çerçevesinde birlikte ele alınmaları gereken önemli iki kavramdır (Ülkü, 2012: 2).

Bu bakış açısından hareket edilirse, din kavramına bireylerin yaşamlarına farklı düzeylerde entegre olmuş kültürel bir öge şeklinde bir tanım yüklendiğinde; bu kavramın, bireylerin ve kurumların hareket tarzını değişik açılardan etkileyebileceği söylenebilir. Günümüzde, bu dinlerden birinin Türkiye ve Dünya'daki insanların önemli bir çoğunluğunun benimsediği İslam Dini olduğu bilinmektedir.

Dinler insanların tercihlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Nitekim Ülkü (2012) hazırlamış olduğu “Sosyolojik Bir Kurum Olarak Dinlerin Muhasebeye Etkisi” adlı doktora tezi çalışmasında Hristiyanlık, Yahudilik de dahil olmak üzere birçok dinin bireysel ve toplumsal yaşama birçok alanda değişik açılardan etki ettiğini ortaya koymuştur. İslam Dini de hayatın birçok alanını değişik açılardan ele alan dinlerden biridir. Örneğin Müslümanlarca Cuma namazı hutbesinde tekrarlanan “Şüphesiz ki Allah adaleti, iyiliği, yakınlara bakmayı emreder. Hayasızlığı, haddi aşmayı, kötü işleri yasaklar.” (Kur'an, 16: 90) ayetinde adaletin emredilmesi toplumsal hayatın genelini ilgilendirmektedir. Diğer bir ifadeyle ayette adaletin tatbik edilmesi özel bir hususta olmayıp genel olarak ifade edilmiştir. İslam Dini'ne göre toplumsal yaşamın tüm sahasında adaletli olmak bir gereksinimse muhasebe alanında da adaletin sağlanmasının gerekeceği açıktır. Muhasebe bilim adamlarının bu adaletli oluşun nasıl olacağı ile ilgili bir takım temel prensipleri, faraziyeleri, ilkeleri, standartları ve diğer düzenlemeleri kendi kavramsal çerçevesi içinde düzenlediği özellikle muhasebe alanında çalışan kişilerce bilinmektedir. Diğer bir ifade ile adaletli olunması ve böylelikle fayda üretilmesi açısından muhasebe ile İslam Dini arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Adalet kavramı tanım ve değerlendirme olarak çalışmanın hem ikinci bölümünde hem de sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramının değerlendirildiği üçüncü bölümde ele alınmıştır.

Kur'an'da, hesap kelimesi, değişik ayetlerde sekiz defadan fazla tekrar edilmiştir. Hesap, muhasebe kelimesinin köküdür ve Kur'an'da muhasebe için geçen referanslar, bütün Müslümanların hesap vermek zorunda olduğu beşeri faaliyetlere ait tüm durumlar üzerine Yaratıcı'ya karşı herhangi bir kimsenin sorumlu olduğu ile ilgili, kapsamlı bir anlayışa değinmektedir (Lewis, 2001: 13).

Bireyler, kendilerine Yaratıcı tarafından mal, mülk ve soyut varlıklar şeklinde verilenler için emanetçidirler. Bireylerin, kendilerine emanet olarak verilerek kullanması gerektiği varlıkların kapsamı İslam Dini'nde belirtilmiştir ve bireylerin diğer Dünya'daki başarısı bu Dünya'da yaptıklarına dayanmaktadır. Bu bakımdan, bütün Müslümanların Allah'ın kendilerine mahşer gününde hesaplarını göstereceği, ölüme kadar devam edecek olan işleri vardır (Kur'an, 4: 62). Bu yüzden, muhasebe ve İslam'daki hesap arasındaki temel benzerlik, Kur'an'da tanımlandığı gibi bütün Müslümanların işlerini yürütmesi sorumluluğunda yatar. Benzer olarak, bir girişimde, yönetim ve sermayedarlar, işletme içinde ve dışındaki davranışlarından sorumludurlar. Bu bağlamda, hesap verme mecburiyeti, genel olarak topluma ya da ümmete hesap verme anlamındadır (Lewis, 2001: 14).

Sonuç olarak, İslam Dini adalet, dürüstlük ve iyilik gibi etik davranışları kişilere genel olarak bir görev olarak yüklemektedir. İslam Dini çalışmanın üçüncü bölümünde bahsedildiği üzere etik davranışları hayatın genelinde uyulması açısından ifade eden bir dindir. Muhasebe de toplumsal yaşamın içinde çok önemli bir yere sahiptir. İslam Dini tüm alanlarda adalet, dürüstlük, iyilik, saygı, hoşgörü gibi davranışları önermekte ve emretmektedir. Bu bağlamda bu emir ve önerilerin muhasebe alanını kapsayacağı şüphesizdir. Başka bir deyişle İslam Dini'nce hayatın geneline yüklenmiş bu tarz sorumluluklar açısından muhasebe işlemlerinin bir istisna teşkil edemeyeceği açıktır.

BÖLÜM 2: MUHASEBENİN TEMEL KAVRAMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİNE DAİR İSLAMİ TERİMLER

Çalışmanın üçüncü bölümü olan son bölümünde muhasebenin temel kavramları İslami olarak değerlendirilirken bazı İslami terimlerden bahsedilmiştir. Örneğin sosyal sorumluluk, tarafsızlık ve belgelendirme kavramları adalet kavramıyla direkt ilişkili olması dolayısıyla İslam Dini'nde adalet kavramıyla ilişkilendirilmişlerdir. Ya da dönemsellik kavramı, İslam Dini'nde finansal bir ibadet olan zekât kavramıyla ilişkilendirilmiştir. Bu bölümde temel kavramların İslami olarak değerlendirilmesinde esas alınan adalet, zekât, beyt-ül mal, beş bilinmeyen (muğayyebat-ı hamse), vicdan, mudarebe, karz-ı hasen, takvâ, faiz, şüpheli olandan kaçınma anlayışı ve diğer bazı kavramlara yer verilmiştir.

2.1 İslam Dini'nde Adalet Kavramı

Adalet kavramı, sosyal sorumluluk, tarafsızlık ve belgelendirme kavramlarıyla direkt alakalı bir kavram olması sebebiyle İslami olarak ele alınması gereken kavramların başında gelmektedir. Sosyal sorumluluk kavramının İslami değerlendirmesinin yapıldığı üçüncü bölümde adalet kavramı ile ilgili açıklama sosyal sorumluluk kavramıyla özellikle ilişkilendirilmektedir. Adalet kavramı sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramı haricinde diğer kavramları da birinci dereceden ilgilendirildiğinden bu bölümde ayrıca yer verilmiştir.

Hukuki ve toplumsal bir mefhum olan adalet kavramı (Kayaoğlu, 1986: 201) haklılık ve doğruluğun ifadesi olarak kullanılmakta ve kavramın kökünü oluşturan “adl” sözcüğü İngilizce'deki “justice”in karşılığını oluşturmaktadır (İçerli, 2010: 68-69). Adalet kavramı bir şeyi yerli yerine koymak, her hakkı hak sahibine vermek, hüküm ve davranışlarda *tarafsız ve ilkeli* olmak; menfaat, yakınlık, düşmanlık, önyargı vb. nedenlerin etkisinden uzak doğru ve dürüstçe iş yapmak olmak anlamına gelmektedir. Kalkışım (2013: 1) adalet kavramını çok yönlü olarak değerlendirmekle birlikte benzer olarak hak sahibine hakkını vermek ve hüküm verirken tarafsız olmak noktalarına değinmiştir.

İslam'da adalet kavramı, hukuk önünde herkese adilce, eşit bir şekilde davranmayı kapsar. İslam bu anlamda her ferdin ve her toplumun karşılıklı olarak işlerinde değişmez bir ölçü şeklinde yerini almış, istek ve heveslere yer vermemiş, sevgi ve nefretlere uymamış, akrabalık ve yakınlık bağlarına göre ayarlanmamış, zengin – fakir ayrımı gözetmemiş, kuvvetli zayıf farkını göz önüne almamış bir adalet anlayışı getirmiştir.

Kur'an'da adalet üzerine birçok ayet geçmektedir. Bu ayetlerde adaletle hüküm verenlerin Allah katında da adaletle hüküm giyeceği belirtilmektedir (Çalışkan, 2012: 64). Bu ayetlerden bazıları sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramının İslamî olarak değerlendirildiği çalışmanın üçüncü bölümünde aktarılmıştır.

Adaletle ilgili geçen tanım ve değerlendirmelerin sosyal sorumluluk kavramının tanımıyla paralellik arz ettiği görülmektedir. Buna göre sosyal sorumluluk bilinci adaletli olmanın bir gereğidir denilebilir. Bu noktadan hareketle İslam Dini'nin sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramına bakışını anlamak için İslam Dini'nin adalet kavramına bakışını anlamak yeterli olur demek yanlış olmayacaktır.

Aynı zamanda aktarılan ayetlerin, muhasebenin sosyal sorumluluğu tanımının temelinde olan belli kişi ya da grupların çıkarlarından ziyade tüm toplumun çıkarlarını eş uzaklıkta göz önünde bulundurulması paralelindeki ayetler olduğu da net olarak anlaşılmaktadır.

2.2 Vicdan Kavramı

Sosyal sorumluluk kavramına göre, muhasebe organizasyonu tarafından yapılan işlemler, belli kişilerin çıkarları gözetilerek değil, tüm toplumun çıkarları gözetilerek yapılmalıdır. Vicdan kavramı da, sosyal sorumluluk kavramının işlevinin yerine getirilmesini yasaların yetersiz kalabildiği yerlerde yerine getirebilecek olan bir duygusal otokontrol sistemidir. Diğer bir ifadeyle yasalarda boşluklar olabilmesi durumunda, kişi yapılması gerekeni vicdani olarak yaparak muhasebe mesleğinin toplumsal üretime katkısını arttırabilecektir. İslam Dini'de vicdan kavramına ciddi önemler atfetmektedir. Vicdan kavramı bu yönüyle ele alınması gereken çok önemli bir kavramdır.

Arapça'da vicdan kelimesinin alındığı 'vecede' fiili, duygusal, içgüdüsel, duygusal ve zihinsel pek çok psikolojik durumu anlatan bir kelimedir. Vicdan kelimesi, nefsin içsel gücünü ve yetisini ifade etmek için kullanılır. Arapça'da bu çok yönlü anlamlarına karşın bu kavram Türkçe'ye geçerken anlam daralmasına uğramıştır. Vicdan kelimesi Türkçe'de, tutum ve davranışların ahlâkiliği ile ilgili duygusal ve içgüdüsel durumları anlatır (İmamoğlu, 2010: 5).

Vicdan iyiyi kötüden ayırabilen, iyilik etmekten lezzet alan ve kötülükten elem duyan manevi histir. İnsan ruhunun en ileri bilgi kaynağıdır (sorularlaislamiyet.com).

Vikipedi'de vicdanla ilgili tanımlar şu şekildedir (wikipedia.org);

- İnsanın görgü ve bilgileriyle kendini yargılama yetisidir.
- Vicdan kişiye eylemleri hakkında yargılayarak, onaylayarak, hesap sorarak, suçlayarak hükümler veren öznel bir bilinçtir.
- Vicdan insana hata ve doğruyu bildiren bir iç sestir.
- Vicdan insana iyi ve kötüyü gösteren en iyi yol gösterici, en iyi pusuladır.
- Vicdan neyin doğru neyin yanlış olduğunu bildiren gerçek ve tek ahlak hocasıdır.
- Vicdan hata ve doğrunun sınırını belirleyen, uyumak bilmeyen, kişiyi her an, her yerde izleyen, kişinin niyetlerine göre yargılarda bulunan bir hakimdir.
- Vicdan insanın bütün duygu ve düşüncelerini, bu duygu ve düşüncelerdeki maksat ve niyetleri adım adım izleyen, hiçbirisini kaçırmayan, hatır, gönül, hoşgörü, merhamet, dostluk, iltimas vb. tanımadan yargılayıp sorumluluğu takdir eden her zaman uyanık bir hakîmdir.
- Vicdan, ruhun yasalarının yüce bir ses tarzında yansıdığı, İlahi İrade Yasalarının gereklerini bildiren bir yetenektir.

Vicdan, yerleşik felsefe dilinde ahlaki bakımdan neyin doğru neyin yanlış olduğunun, doğru ile yanlışın ilkelerinin ya da iyi ile kötünün ne olduğunun dolaysız kavranışını sağlayan, her insanda var olduğu düşünülen bir tür “ahlakî bilinç”tir. Vicdan terimi, felsefe tarihi boyunca çeşitli düşünürlerce başka başka tanımlanmış, farklı okumalar ışığı altında ele alınmıştır. İlkçağ Felsefesi'nde 'uyarıcı ses', Ortaçağ Skolastik Felsefesi'nde her insanın içinde bulunan 'Tanrı'nın sesi', Aydınlanma Çağı sonrasında

'insana özgü ussal bir yeti ya da ahlâk duygusu olarak karşımıza çıkmaktadır (İmamoğlu, 2010: 3).

İmamoğlu'nun vicdan kavramıyla ilgili aktardığı diğer tanımlar şu şekildedir (İmamoğlu, 2010: 2-4); Vicdan,

- Sujenin davranışlarının ahlaki değeri veya genel olarak çeşitli davranış tarzları hakkında hüküm verme ve yargıda bulunma melekesidir.
- Bir kişinin ahlaki değerler sistemi veya kişiliğin ahlaki değerleri ifade eden kısmı olarak gördüğü parçasıdır.
- İnsanoğlunun, toplum içindeki davranışı yönünden moral sorumluluk anlayışına dayanan bir heyecansal eksperyanslar karmaşası, bir bireyin aksiyonlarına ve davranışlarına ilişkin kendi öz değerlendirmesidir.
- İnsan fiillerinin ve hareketlerinin ahlaki değerini takdir ve tayin etme kabiliyetidir.

Vicdan kavramı, insanların oluşturduğu yasaların yetersiz kaldığı yerlerde (vergiden kaçınmaya sebebiyet verebilen açıklar gibi) ya da şirketlerde birçok yolsuzluğun yapılabileceği yerlerde devreye girerek doğru olanı yapma yönünde adım attıracak bir duygusal otokontrol sistemidir. Sonuç olarak geçen referanslarda vicdan kavramı ile ilgili ifade ve tanımlardan anlaşılacağı üzere vicdan kavramının kişinin doğru olanı yapmasına sebebiyet verecek bir his olduğu görülmektedir.

2.3 Zekât Kavramı

Sözlükte artma, çoğalma, temizlik, bereket, iyi hal ve övgü anlamlarına gelen zekât, dinî bir terim olarak, belirli bir malın bir kısmının Allah rızası için muayyen kişilere verilmesi demektir. Malî ibadetlerden biri olan zekât, İslâm'ın beş temel esasından olup, hicretin ikinci yılında Medine'de farz kılınmıştır (diyanet.gov.tr).

Kur'an-ı Kerim'de zekâtla ilgili "Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin..." (Kur'an, 2:43, 110; 22:78; 24:56; 58:13; 73:20); "Onların mallarından, kendilerini temizleyeceğin, arıtıp yücelteceğin bir sadaka al ve onlar için dua et; çünkü senin duan onlara huzur verir. Allah işitendir, bilendir." (Kur'an, 9: 103) ayetleri söz konusudur.

Bir kimsenin zekât vermekle mükellef olması için Müslüman, hür, akıllı, buluğ çağına erişmiş olması; borcundan ve aslî ihtiyaçlarından fazla hakikaten ya da hükmen artıcı, yani kazanç sağlayıcı nitelikte nisap miktarı mala sahip olması gerekir. Nisap, zekât, sadaka-i fitır ve kurban gibi ibadetler için konulan bir zenginlik ölçüsüdür. Borcundan ve aslî ihtiyaçlarından fazla olarak bu kadar mala sahip olan kişi dinen zengin sayılır. Böyle bir kişi, zekât veya sadaka alamayacağı gibi; sadaka-i fitır vermek ve kurban kesmekle de yükümlü olur. Fazla olan bu malın artıcı olması ve üstünden bir yıl geçmesi halinde zekâtının verilmesi gerekir (ardahanmuftulugu.gov.tr).

Erturhan (2006: 5) zekât kavramıyla ilgili olarak Allah'a yakın olmak anlamına gelen "Kurbetün Lillah" kavramını naklederek, hemen hemen tüm İslami literatürde önemi vurgulanan takva kavramına dikkati çekmiştir.

2.4 Mudarebe Kavramı

Mudarebe, İslam literatüründe kabul görmüş bir ortaklık türüdür. Süreklilik kavramı değerlendirilirken mudarebe kavramına atıfta bulunulmuştur.

Mudarebe şirketinin tanımı, farklı mezheplerin hukukçularınca farklı şekilde yapılmıştır. Hanefilere göre mudarebe, "Bir taraftan sermaye diğer taraftan emek olmak üzere kar üzerinde yapılan bir anlaşmadır." Hanbelîlere göre ise, "Aralarında bölüşmek üzere birinin diğerine ticaret için sermaye vermesidir." Mecelle de 1404. maddesi ile Hanbelîlerin tanımını benimsemiş gözükmektedir. Buna göre "Mudarebe, bir taraftan sermaye ve diğer taraftan say ve amel olmak üzere bir nevi şirkettir. Sermaye sahibine rabbül-mal (malın sahibi) ve âmîle (emeğini koyan) mudârib denilir." Buna göre mudarebe şirketi, taraflardan birinin şirkete sermaye olarak parasını, diğerinin ise o parayı çalıştırmak yönündeki emeğini koyması ve paranın çalıştırılması sonucu elde edilen karın taraflar arasında bölüşülmesi şeklinde ortaya çıkan bir şirket türüdür (Gönen, 2005: 6).

En iyi bilinen ve muhtemelen en yaygın İslami ortaklık şekli mudarebedir. Mudarebe, sermayedarın belli miktar parasını ya da malını, işletmeciye ticaret amacıyla vererek elde edilecek kârı, anlaşma esaslarına göre paylaşımları ve meydana gelebilecek zarara ise sermaye sahibinin katlanması esasına dayanan ortaklık çeşidine denir. Diğer bir ifadeyle, Mudarebe sermayede değil, sadece gerçekleştiğinde kârda bir ortaklıktır.

Sermayeye gelen zarar mal sahibince karşılanır. İş sadece işletici ortak tarafından yürütülmektedir. Mudarebe ortaklığında sermaye, işletmecinin elinde emanet hükümlerine tabidir. İşletmeci, mudârebe sözleşmesindeki şartlara uymaz veya kusurlu yahut kasıtlı davranışlarıyla sermayenin heder olmasına neden olursa sermayeyi tazmin etmek zorundadır. Eğer sermaye, işletmecinin kasıt, kusur veya ihmali bulunmaksızın telef olursa sermayeyi tazmin etmesi gerekmez (Yaşar, 2004: 8-11).

Mudârib, tasarruf sahibinden mudârebe akdi ile aldığı parayı, belli esaslar dâhilinde ekonomiye kazandırır. Mudârebede sermaye, bir kişiye ait olabileceği gibi birden fazla kişiye de ait olabilir. Sermayenin kullanılacağı şartlar, tarafların karşılıklı anlaşması ile belirlenir. Eskiden mudârebe, sadece gerçek kişiler arasında olur, mudârib parayı bizzat işletirdi. Bu sebeple paranın, iş yapmaya yetecek büyüklükte olması gerekirdi. Günümüzde mudârebe yapan kurumlar ortaya çıktı. Bunları birbirinden ayırmak için gerçek kişiye işletmeci mudârib, kurumlara da aracı mudârib demek uygun olur. Aracı mudâribin tek farkı, daha çok para toplamasıdır. Çünkü işletmeci mudârib, belli büyüklükteki tasarrufu kabul ederken bu kuruluşlar, küçük tasarrufları da kabul ederler. İkisinin de ticarî işler yapması ve elde ettikleri kârı, anlaştıkları orana göre para sahibiyle paylaşmaları gerekir. Kusurlu ya da yanlış davranışları olmazsa meydana gelen zarara katılmazlar. Sözleşmede aksine bir madde yoksa parayı bir başka kişiye mudârebe sermayesi olarak da verebilirler (Bayındır, 2007: 208-209).

2.5 İslam Dini'nde Beş Bilinmeyen Kavramı (Muğayyebat-ı Hamse)

Çalışma içerisinde süreklilik kavramının İslami olarak değerlendirilmesinde eleştirel bir bakış söz konusudur. Bu eleştirel bakış herhangi bir şeyin devamının sonsuz olup olamayacağıyla ve birşeyin devamının yalnızca Allah'ın bilebilmesiyle ilgilidir. Bu bağlamda İslam Dini'nde muğayyebat-ı hamse, diğer bir ifade ile beş bilinmeyene yer verilecektir. Beş bilinmeyen kavramı Kur'an-ı Kerim'deki Lokman Suresi 34. ayetle ilgilidir. Bazı akademisyenlerce bu husus beş bilinmeyen yerine üç bilinmeyen şeklinde ele alınmıştır (youtube.com).

Gelecek konusunun tartışmalı meselelerinden biri, “muğayyebât-ı hamse” yani “beş bilinmeyen”, Hz. Muhammed (sav) tarafından “Gaybın anahtarları” şeklinde nitelendirilmiştir (www.sorularlaislemiyet.com). İlgili ayet şöyle der: “Kıyametin ilmi

Allah katındadır. Yağmuru o indirir. Rahimlerde olanı bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilmez. Şüphesiz Allah Alîm'dir, Habîr'dir.” (Kur'an, 31:34).

Bu hususlardan bazıları bazı kaynaklarda değişik açılardan eleştirilmiştir. Bu tartışmaların sebebi, günümüzde hayli gelişen hava tahmin aletleriyle, hava durumunun önceden az – çok tahmin edilmesi; röntgen ışını ve ultrason aletiyle, ana rahmindeki ceninin kız veya erkek olduğunun önceden bilinmesidir. Bu aletler bulunmadan ve bilinmeden önce müfessirler, bu iki hususu mutlak bilinmeyen çerçevesinde değerlendirirken, günümüzdeyse bazı araştırmacılar bunların göreceli bilinmeyene dâhil olup bilinebileceğini söylemektedirler (www.sorularlailamiyet.com).

Bahsi geçen ayete göre beş bilinmeyenden biri yağmurun yağış vaktidir. Meteoroloji uzmanları, atmosferde meydana gelen şartları tespit edip tahminde bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu tespit gaybda olanı tespit değil, şهادete (yaşanılan Dünya'ya) çıkmış olanı göstermektir. Bunun bir benzerini asırlardır romatizmalı kişiler de yapmakta, bir gün önceden yağmurun geleceğini hissedebilmektedirler. Ayet, yağmurun belli bir kanuna bağlanmadığını gösterir. Onun bağlandığı kanuna, her an değişmeye maruz birçok şartlar, önemli sebepler ortak olmaktadır. Güneşin belli bir kanuna bağlı oluşu söz konusuysen, yağmurun böyle bir kanuna bağlı olma durumu yoktur. Bu açıdan yağmur değişik yerlerde değişik miktar ve zamanlarda görülmektedir (www.sorularlailamiyet.com).

Diğer eleştirilen bir husus ana rahmindeki ceninin değişik açılardan bilinebilmesidir. “Rahimlerde olanı bilir” ayeti “Rahimlerde olanın kız mı erkek mi olduğunu ancak Allah bilir” şeklinde değerlendirilmemelidir. Fakat bazı müfessirler ayetin açıklanmasında bunu da kaydettiklerinden ayetin manası halk arasında “Ana rahmindeki ceninin kız veya erkek olduğunu ancak Allah bilir” şeklinde yerleşmiştir. Tefsircilerin yaptıkları yorum, sadece erkeklik – dişilik açısından olmayıp “hayırlı bir insan olup olmadığı, ikiz veya daha fazla çocuk olup olmadığı, sağlam mı hasta mı ve bunlar dışındaki diğer durumları Allah bilir” şeklindedir. Görüldüğü gibi bu hususlar, çocuğun kader programına kadar geniş olan bir açıklamayı içermektedir. Çünkü rahimdeki ceninin kız veya erkek oluşu, onun sadece bir özelliğidir. Hâlbuki onun kader programı milyarlarca ihtimali bünyesinde barındırmaktadır. Röntgen ve ultrasonla, ceninin

yüzünün siması bile bilinemezken, ondaki diğer insanlardan farklılık arz eden kabiliyetlerinin bilinmesi elbette mümkün değildir (www.sorularlaislamiyet.com). Kahraman da (2007: 11) çalışmasında benzer ifadeleri kaydetmiştir.

2.6 Hazine (Beyt-ül Mal) Kavramı

Kişilik kavramının İslami açıdan değerlendirildiği kısımda bu kavram üzerinde durulmuştur. Kavramın İslami Literatür’de karşılık bulması bu kavramla ilişkilendirilmiştir.

Beyt-ül Mal İslam devletlerinde devlet hazinesi olarak bilinir. Arap-İslam Devleti'nin kuruluşundan Osmanlı Devleti'nin yıkılışına dek bu ad kullanılmıştır. İslami özellikteki devletlerde Beyt-ül Mal'ın en önemli gelir kaynakları şunlardır (vikipedi.org):

- Müslümanlar'dan alınan vergiler (Aşar, Ağnam vb.)
- Müslüman olmayanlardan (Zımnî) alınan vergiler (Haraç, Cizye vb.)
- Maden, orman, tuzla kiralari
- Gümrük (Baç) vergileri
- Savaş ganimetleri (1/40'ı Sultana, 1/5'i Hazineye)
- Bağlı devletler ile beyliklerin yıllık vergileri ve gönderilen armağanlardır.

Kelime manası manası mal evi olan “Beyt-ül Mal”, tarihi olarak toplumsal ihtiyaçların karşılanması için kurulmuş bir amme hazinesidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında basit bir yapıyla kurulmuş olan Beyt-ül Mal’ın ana hatlarıyla kurulması Halife Hz. Ebu Bekir zamanında olmuş, Halife Hz. Ömer zamanında gelir ve giderleri teşkilatlandırmış ve sistemleştirmiştir. Devletin bütün iktisadi faaliyetlerini Hz. Ömer tarafından kurulan divan müessesesi yürütmüş, amme hazinesi de divan müessesesinin kapsamına girmiştir. Eyalet merkezlerinde artan fonların merkeze gönderilmesi ile sorumlu, yönetimi özerk Beyt-ül Mal şubeleri açılmıştır (Erkal, 2010: 219 - 220).

Sonuç olarak beytülmal aktarılan açıklamalar ışığında gelirleri değişik kaynaklardan olan Hz. Muhammed (sav) tarafından kurulan ve zamanla diğer yöneticiler tarafından geliştirilen devlet hazinesi manasını ihtiva eden bir kuruluştur.

2.7 İslam Dini’nde Kolaylaştırma Prensibi

Bazı kavramların değerlendirilmesi hususunda birtakım eleştirel yaklaşımlar söz konusu olmuştur. Örneğin süreklilik kavramına iki şekilde yaklaşmıştır. Biri sürekliliğin İslam Literatüründe sadece Allah'a (cc) oluşu şeklindedir. Diğer yaklaşım zekât kavramı açısındandır. Şöyle ki; İslam toplumsal refahı öngören bir dindir. Bu noktada zekât bu tarz bir refahın sağlanmasında İslam Dini'nde en önemli ve gerekli şartları taşıyan her Müslümana farz (zorunlu) olan bir yükümlülüktür. Zekâtın tanımı çalışma içinde yapılmıştır. Kısaca varlık üzerinden fakirlere ödeme yapılması şeklindeki mali bir ibadettir. Bu noktadan yani zekât açısından işletmelerin sürekliliği desteklenir. Böyle bir çelişki durumunda "İslam Dini'nde kolaylaştırma prensibine" atıfta bulunulmuştur.

Kolaylaştırma prensibi, yapılacak bir faaliyet için sonuca ulaştıracak birden fazla yöntemden zararsız ya da zararı varsa asgari düzeyde olan ancak kolay olan yöntemin seçilmesi ile ilgilidir. Bu bağlamda çalışmanın üçüncü bölümünde bazı kavramların değerlendirilmesinde bu prensibe atıfta bulunulduğundan kolaylaştırma prensibi genel olarak ele alınacaktır.

Kur'an-ı Kerim'de kolay ve kolaylık anlamına gelen "yüsr" kelimesi türevleri ile beraber kırktan fazla tekrar edilmiştir. Zor ve zorluk anlamına gelen "usr" kelimesi ise türevleriyle birlikte on iki defa geçmektedir. Düşünüp öğüt alınması, muttakilerin müjdelenmesi, inatçıların ise uyarılması (Kur'an, 19: 97) için bizzat kendisi kolaylaştırılmış olan ve içinden kolay olanın okunması istenen (Kur'an, 73, 20) Kur'an-ı Kerim'de; zayıf yaratılmışlık (Kur'an, 4: 28), zorluk (Kur'an, 2: 185; 22: 78; 24: 61), takat, yük, unutma ve hata (Kur'an, 2: 286; 7: 157), zafiyet (Kur'an, 8: 65 - 66), güçlük (Kur'an, 65: 7; 20: 1 - 3; 73: 20), külfet (Kur'an, 38: 86), teysîr (80 :20 ; 73: 20) ve yararlı iş/amel (Kur'an, 18: 88; 92: 5 - 7; 25: 70) gibi hususlar dikkate alınarak tekliflerde hafifletme yoluna gidilmiş ve kolaylık sağlanmıştır. Kolaylıkla ilgili bu âyetler incelendiğinde, kolaylığın genel anlamda merhamete ve itaate bağlı olarak sağlandığı ve zorluk-kolaylık dengesinin gözetildiği söylenebilir (Cici, 2005: 3).

Kur'an'ın yirmi iki yılı aşkın bir sürede tamamlanması, gerek namaz, oruç, zekât ve hac gibi farz olan emirler gerekse içki, kumar, zina ve hırsızlık gibi yasak/haram olan hükümlerin bir anda değil de Kur'an-ı Kerim'in indirilme tarihleri içinde farklı zamanlarda yasalaştırılarak insanlar tarafından kolayca kabul edilip yerleşmesinin sağlanması, tadrîc ilkesinin (Kur'an, 2: 219; 4: 44; 5: 90 - 91) bir gereği olup, kolaylık

prensibinin bir başka boyutudur. Dolayısıyla tekliflerin tamamında “kolaylık/kolaylaştırma esası” gözetilmiş, diğer bir ifadeyle bütün şer’î hükümler bu ilkeye göre düzenlenmiştir. Nitekim “Allah sizden yükünüzü hafifletmek ister; çünkü insan zayıf yaratılmıştır” (Kur’an, 4: 28), “Allah kişiye ancak gücünün yeteceği kadar yük yükler” (Kur’an, 2: 286), “Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez” (Kur’an, 2: 185), “Allah, dinde size hiçbir zorluk yüklememiştir” (Kur’an, 22: 78), “O Peygamber, onlara uygun olanı emreder, onları fenalıktan meneder; onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir” (Kur’an, 25: 70; 18: 88) gibi âyetler bu gerçeği açık ve kesin bir şekilde ortaya koymaktadır (Cici, 2005: 3 – 4).

İslâm’da bir kısım güzel amellere karşılık olmak üzere mükâfat olarak kolaylık sağlanmıştır. Örneğin, bazı âyetlerde iman, tövbe, salih amel, takva (Kur’an, 25: 70; 18: 88), ittika (Kur’an, 65: 3 – 5), infak ve tevhid (Kur’an, 92: 5 – 7), dua (Kur’an, 2: 286), sabır ve sebat birer güzel amel örneği olarak zikredilmiş ve bu amellere/itaate karşılık olmak üzere de bunları yerine getirenlere ahirette verilecek nimetlerin yanı sıra bu dünyada da bazı imkânlar sunulmuş ve işler/hükümler kolaylaştırılmıştır. Örneğin, “İnanıp yararlı iş işleyene mükâfat olarak güzel şeyler vardır, ona buyurduğumuzda kolay olanı söyleriz” (Kur’an, 18: 88), “Elinde bulunandan vereni, Allah’a karşı gelmekten sakınanı ve en güzel söz olan Allah’ın birliğini doğrulayanı biz en kolay olana (“yüsrâ”ya) kolayca iletiriz” (Kur’an, 92: 3 – 5), “Kim Allah’a karşı gelmekten sakınırsa; Allah ona işinde kolaylık verir, bir çıkış yolu ihsan eder, beklemediği yerden onu rızıklandırır; onun kötülüklerini örter ve mükâfatını artırır” (Kur’an, 65: 5 - 7) gibi âyetler bu tespiti teyit eder niteliktedir. Talâk sûresinde peş peşe gelen son âyetler; kolaylaştırmanın, kurtuluş ve rızkın, af ve mükâfatın gerçek sebebini ortaya koymaktadır. Burada özel sebeplere bağlanan kolaylık, ancak o sebepleri yerine getiren kullara hasredilmiştir ki bu bir sebep-sonuç ilişkisidir. Buna göre iyi sebeplere tevessül edenlere lütuf olarak kolaylık sağlanırken, kötü sebeplere tevessül edenlere de ceza kabilinden zorluklar artırılmıştır. Birçok konuda Allah’a isyan eden İsrâiloğullarına daha önce helâl olan yiyecekler azgınlıkları sebebiyle bir ceza olmak üzere haram kılınmış (Kur’an, 6: 146) ve cimrilik edenler, kendilerini Allah’a karşı mustağni görenler ve kelime-i tevhidi yalanlayanlar da zor olana (“usrâ”ya) (Kur’an, 92: 8 – 10) lâıyk görülmüştür. (Cici, 2005: 4 – 5).

İslâm'ın kolaylaştırma ilkesi, en güzel ifadesini Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şu hadisinde bulmuştur: “Kolaylaştırınız, güçleştirmeyiniz. Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz.” İslâm Hukuku'nda kolaylık prensibinin uygulamadaki görünümüne şunlar örnek olarak verilebilir (Duman, 2012: 9-10):

- Hükümlerin konulmasında hem zaman içerisinde hem de hüküm içerisinde kademe kademe harekete riayet edilmiştir.
- Daha önemli konuların yerleştirilmesine öncelik verilmiş, ayrıntı hükümler ise zaman oluştukça ve altyapı müsait hale geldikçe konulmuştur.
- Emir ve yasaklar tek dereceli değil kademelidir. İstenilenlerin hepsine aynı ölçüde riayet, ya da terki istenilenlerin hepsinden aynı oranda kaçınmak gerekmez.
- İnsanın ancak kasten ve bilerek yaptığı cürümlerden dolayı günahkâr olacağı belirtilmiş, hükümlerin uygulanmasında unutma ve yanılma gibi beşerî zaafılara müsamaha gösterilmiştir.
- Meşakkatlerin normalin üstüne çıktığı durumlarda ruhsatlar getirilmiştir.
- Bazı hükümlerin uygulanmasında katılık yerine birden fazla seçenek getirilmek suretiyle bir tür kolaylık sağlanmıştır. Diyet, kefaret, fitır sadakası ödemeleri buna örnektir.

Yukarıda verilen ifadelerden anlaşıldığı gibi kolaylaştırma prensibi İslam Dini açısından önemli bir yere sahiptir. Muhasebe açısından da herhangi bir konuda birden fazla opsiyon varsa bunlardan kolay olanın tercih edilmesinin İslam Dini'nce uygun olduğu sonucuna ulaşılabilir.

2.8 İslam Dini'nde Şüpheli Olandan Kaçınma Anlayışı

Özellikle ihtiyatlılık kavramıyla ilgili eleştirilerde şüpheli olandan kaçınmak kavramına değinilmiştir. Şüpheli olandan kaçınmak İslam Dini'nde önemli bir yere sahiptir. Özellikle bu bölümde değinildiği üzere takva (Yaratıcı'ya yakınlık) kavramı açısından şüpheli olandan uzak durmak İslam Dini açısından önemli bir gereksinimdir.

İslam Dini'nde şüpheli olana yaklaşılması önerilmektedir. Bu konu İslam Dini'nin ikinci önemli kaynağı olan hadislerde değişik benzetmelerle ifade edilmiştir. Özellikle

bazı hadislerde helal ve haram kavramları bir takım benzetmelere tabi tutulmuş ve konu bu benzetmeler üzerinden izah edilmek istenmiştir. Şüpheli olan şeylerden kaçınma, helal, haramla ilgili bazı hadis ve ayetler şu şekildedir;

- Şurası muhakkak ki, haramlar apaçık bellidir, helaller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında (haram veya helal olduğu) şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de, ırzını da tebrie etmiş olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse harama düşmüş olur, tıpkı koruluğun etrafında sürüsünü otlatan çoban gibi ki, her an koruluğa düşebilecek durumdadır. Haberiniz olsun, her melikin bir koruluğu vardır, Allah'ın koruluğu da haramlarıdır. Haberiniz olsun, cesette bir et parçası var ki, eğer o sağlıklı olursa cesedin tamamı sağlıklı olur, eğer o bozulursa, cesedin tamamı bozulur. Haberiniz olsun bu et parçası kalptir (Buhârî, İman: 39, Büyû: 2; Müslim, Müsakat: 107; Ebu Davud, Büyû 3; Tirmizî, Büyû 1; Nesâî, Büyû 2).
- Sana şüphe veren şeyi bırak, şüphe etmediğini yap (Buhârî, Büyü: 3; Tirmizî, Kıyâme: 60).
- Kim şüpheli olduğunu sezdiği bir şeyi terkederse, harâmlığı belli olan şeyi daha çok terk eder. Kim de şüphelendiği şeyi yapmada cüretkâr olursa, harâmlığı açık olan şeye düşmesi daha kolaydır (Buhârî, Buyû: 2).
- Bir kul günâha girerim korkusuyla, yapılması sakıncalı olmayan bâzı şeylerden bile uzak durmadıkça, müttakîler derecesine çıkamaz (Tirmizî, Kıyâmet: 19)
- Bu hurmanın sadaka olması ihtimâlından korkmasaydım, onu yerdim Buhârî, Büyû: 4; Müslim, Zekât: 164).
- Öyle devir gelecek ki, insanoğlu, aldığı şeyin helalden mi, haramdan mı olduğuna hiç aldırmayacak. Böylelerinin hiçbir duası kabul edilmez (Buhari, Büyû 7, 23; Nesâî, Büyû: 2, 7, 243).
- Ey Peygamberler, temiz/helal şeylerden yiyin, salih amel işleyin. Çünkü ben yaptıklarınızı hakkıyla bilenim (Kur'an, 40: 51).
- Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz/helal olanlarından yiyin (Kur'an, 2: 172).
- Helâl, Allah Teâlâ hazretlerinin kitabında helal kıldığı şeydir. Haram da Allah Teâlâ Hazretlerinin kitabında haram kıldığı şeydir. Hakkında sükût ettiği şey ise

affedilmiştir. Onun hakkında sual külfetine girmeyiniz (Tirmizî, Libas: 6; İbnu Mace, Et'ime: 60)

- Size helal olan "taze" dir. Ondan hem yiyin, hem de hediye edin (Ebu Davud, Zekât: 44).

Geçen ayet ve hadislerden, özellikle ilk aktarılan hadis İslam Araştırmacıları tarafından İslam Dini'nde şüpheli olandan uzak durulması ile ilgili özellikle değerlendirilmeye alınan ve üzerinde durulan hadis olmakla birlikte aktarılan hadislerle ilgili yorumlar benzer niteliktedir.

Yukarıda geçen ilk hadis, İslâm'ın dayandığı dört ana hadisten biri olarak kabul edilmiştir. Ebû Davud "Sünen" adlı hadis kitabının telifi için beş yüz bin hadis ezberlemiştir. Bunlardan dört bin kadarını kitabına almıştır. Aldıklarından da dört tane seçmiştir ki, bir kimse bu dört hadis-i şerife uygun bir yaşamla İslam Dini'ne uygun yaşamış demektir. Bunlardan birincisi yukarıda kaydedilen ilk hadistir (Baktır, 1986: 29). Bu hadis takvâ kavramına esas olarak kabul edilmektedir. Bir kimse bir şeyin helâl veya haram olduğunu kesin olarak bilmezse, takvâya uygun olanı onu şüpheli kabul edip ondan kaçınmasıdır. Onu terk etmez de işlemeye devam ederse, sonunda onu alışkanlık haline getirir ve haramı işlemeye kadar götürür (Baktır, 1986: 29).

Bu hadise göre, İslam'da eşya hakkında üç hükmün varlığından haber verilir. Eğer bir şeyin yapılabilmesine izin verilmiş ise bu açık olarak *helaldir*. Bu durum "helal olan bellidir" sözü ile desteklenmiştir. Yani bir şey her yönüyle herkes tarafından helal olarak bilinmektedir. Bir şeyin terk edilmesine ve yapılmamasına hükmedilmiş ise bu şey İslam'da açık olarak haramdır. Ancak bir şey hakkında helal ya da haram olduğuyula ilgili bir hüküm söz konusu değilse bu şey şüphelidir (sorularlaislamiyet.com). Belirtildiği gibi bu hadisin anahtar sözcükleri; "helal", "haram" ve "şüpheli şeyler"dir. Bu noktadan bu üç kavramın ayrıntılı değerlendirilmesi gerekir. Hz. Muhammed (sav) bir benzetme ile helâle, harama ve bu ikisi arasında şüpheli olan hususlara dikkat çekmekte, şüpheli durumlarda nasıl davranılması gerektiği noktasında uyarılarda bulunmaktadır. Helal, yapılmasında sakınca olmayan serbest alan ve eylemlerdir. Haram ise, tam tersi yapılması kesin olarak Allah tarafından yasaklanan alan ve eylemlerdir. Harama yakın olan hususlar vardır; fıkıh dilinde bunlara tahrimen mekruh denir. Bunlar da kaçınılması gereken hususlardır. Helale yakın

olan, ancak yine de yapılması istenmeyen bir alt derecede yasak sayılan hususlar da vardır; bunlara da tenzihen mekruh denir. Bütün bunlar, dereceleri farklı fakat yasak alanını oluşturan hususlardır. Bunların detayları İlmihâl ve Fıkıh kitaplarında mevcuttur (Ağırman, 2008: 1).

Ayrıca bazen içtihat yani İslam Dini açısından karar almaya çalışma noktasında otoritelerce henüz bir karara varılamayan yeni ortaya çıkan hususlar, bazen de otoritelerce bilinip herkes tarafından bilinmeyen, ancak helal mi haram mı diye tereddüde düşülen hususlar vardır; hadiste de ifade edildiği gibi, harama düşme endişesiyle bunlardan da kaçınmak gerekir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) asıl dikkat çektiği nokta burasıdır. Çünkü helaller bellidir, haramlar da bellidir. Haramlığı açık olan hususlardan kaçınmak zor değildir. Asıl zor ve tehlikeli olan şüpheli hususlardır. Burada Hz. Muhammed (s.a.v.) herkesin dikkatli ve hassas olması gerektiğini belirtmektedir. Bu tür şüpheli şeylerden sakınmaya verâ denir. Bu da takvanın bir üst derecesidir. Önemli ve takdire şayan bir hassasiyettir (Ağırman, 2008: 1).

Şüpheli olan durumlardan kaçınmak gerekmektedir. Çünkü kaçınılan şey, haram ise ona bulaşmaktan korunmuş olunur. Helâl ise, takvâ niyetiyle terkedilmiş olur ki bunun bir zararı olmaz. Şüpheli şeyler bir konuda ya delillerin yeterli ve eksik oluşuyla veya âlimlerin ihtilafıyla ortaya çıkar. Bunlar "mekruh" veya "mubah" olan şeylerdir. Mekruh, kul ile haram arasında bulunan bir eşiktir. Hayatında mekruha çokça yer veren kimse, harama düşme tehlikesi ile yüz yüzedir. Mubah da, kul ile mekruh arasında yer alan bir eşiktir ki buna çokça yer veren de mekruha düşer. Dolayısıyla helal bile olsa, kişiyi mekruha veya harama düşüreceğinden korkulan işleri yapmaktan kaçınmak gerekir. Mekruhu işleme alışkanlığı kişiyi, aynı cinsteki haram olan veya bir şüphe bulunan yasağı işlemeye sevk eder. Bu ise, insanın kalp aydınlığının eksilmesine sebep olur (kuranvesunnetyolunda.com).

Kısaca geçen hadisin beyanına göre durumu şüpheli olandan kaçınmak gerekmektedir. Çünkü eğer bu şey haramsa yani yasaksa bu durumdan korunulmuş olunur. Helalse helal olandan vazgeçilmesiyle ilgili bir zarar söz konusu değildir. Bir konu hakkında "helal" veya "haram" hükümleri bazen beraberce reddedilir. Bunlardan biri öncelik kazanamazsa, o şey hakkındaki hüküm, şüphelilik arz eder (sorularlaislamiyet.com).

“Sana şüpheli veren şeyi bırak, şüpheli olmayana al.” şeklinde aktarılan diğer hadis şüpheli olandan uzaklaşılması İslam Dini’nde şüpheli olandan uzak durulmasının bir gereklilik olduğunu çok açık olarak vurgulamaktadır. Diğer hadis ve ayetlerde paralel olarak İslam Dini’nde şüpheli olandan kaçınmanın önemine açıkça vurgu yapılmaktadır.

2.9 Takva Kavramı

Önceki kısımlarda bahsedildiği üzere İslam Dini’nde takva önemli bir esastır. Üçüncü bölümde bazı kavramların değerlendirilmesinde takvaya uygun olan alternatifin seçilmesine vurgu yapılmıştır. Bu sebeplerden bu kavram çalışma açısından ele alınması gereken önemli İslami terimlerden biridir.

“Takvâ” kelimesi Arapça “vav” ve “gaf” harflerinden oluşan “vikaye” kelimesinden gelmektedir. Ayrıca “ittika” ve “muttaki” kelimeleri de aynı kökten gelmektedir (Soysaldı, 1996: 22). Bu kavram Kur’an’da en sık kullanılan terimlerden biri olup basit anlamıyla “Allah korkusu” demektir (Ohlander, 2012: 18-19). Yapılacak işlerin verimli yapılması noktasında özellikle referans gösterilen Allah korkusu yani takva kavramının önemi hakkında fikir sahibi olmak açısından bu kavramla ilgili Kur’an-ı Kerim’de geçen ayetleri sıralamak uygun olacaktır;

- Hac, bilinen aylardadır. Her kim o aylarda hacca başlayıp kendisine farz ederse; artık hacda kadına yaklaşmak, günah işlemek ve kavga etmek yoktur. Siz hayırdan ne işlerseniz, Allah onu bilir. Kendinize azık edinin. Şüphesiz ki azıkların en hayırlısı *Allah korkusudur*. Ey akıl sahipleri! Benden korkun! (Kur’an, 2: 66).
- Eğer onları, kendilerine dokunmadan önce boşar ve mehri de kesmiş bulunursanız, o zaman borç, o kestiğiniz miktarın yarısıdır. Ancak kadınlar veya nikâh akdini elinde bulunduran kimse bağışlarsa başka. Ey erkekler! Sizin bağışlamanız ise *takvaya* daha yakındır. Aranızdaki fazileti unutmayın şüphesiz ki Allah, her ne yaparsanız hakkiyle görür (Kur’an, 2: 237)
- Ey iman edenler! Allah’ın alâmetlerine, haram aya, kurbanlık hediyelere, gerdanlıklarına ve Rablerinden lütuf ve rıza bekleyerek Kâbe’ye yönelenlere sakın saygısızlık etmeyin. İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz. Sizi Mescid-i Haram’dan çevirdiklerinden dolayı bir topluma karşı olan kininiz, sizi

saldırıya sevk etmesin. İyilik ve *takva* üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir (Kur'an, 5: 2).

- Ey iman edenler, Allah için hakkı ayakta tutanlar ve adaletle şahitlik yapanlar olunuz. Bir kavme olan kininiz, sizi adaletsizliğe sevk etmesin. Adaletli olun, çünkü o, *takvaya* daha yakındır. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır. (Kur'an, 5: 8)
- Ey Âdemoğulları, size çirkin yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise indirdik. Hayırlı olan, *takva* elbisesidir. İşte bu, Allah'ın ayetlerindedir, belki düşünüp öğüt alırlar (Kur'an, 7: 26).
- Doğrusu, Allah katında ayların sayısı on iki aydır. Gökleri ve yeri yarattığı günkü Allah yazısında; bunlardan dördü haram aylardır. Bu da doğru olan dinin hükmüdür. Bu sebeple bunlar hakkında nefislerinize haksızlık yapmayınız. Müşrikler size karşı topyekûn savaştıkları gibi siz de onlara karşı topyekûn savaş açın. Ve iyi bilin ki, Allah *muttakilerle* beraberdir (Kur'an, 9: 36).
- Allah'a ve ahiret gününe inananlar, mallarıyla ve canlarıyla cihad etmeyi görev bildiklerinden senden izin istemezler. Allah o *muttakilerin* kimler olduğunu bilir (Kur'an, 9: 44).
- O mescit içinde sen kesinlikle namaza durma. Ta ilk gününde temeli *takva* üzerine kurulan mescit elbette içinde namaz kılmana daha layıktır. Onun içinde günahlarından arınmayı seven kişiler vardır. Allah da arınmış, ak pak olmuş olanları sever (Kur'an, 9: 18).
- Ey iman edenler, önce yakın çevrenizdeki kâfirlerle savaşın ki, sizde bir güç ve kuvvet olduğunu görsünler. Ve iyi bilin ki, Allah *muttakilerle* beraberdir (Kur'an, 9: 123).
- İşte bunlar gayb haberlerindedir. Bunları sana vahiyle bildiriyoruz. Bundan önce bunları ne sen bilirdin, ne de kavmin. O halde sabret, akıbet muhakkak *muttakilerindir* (Kur'an, 11: 49)
- İman edip *takva* yolunu tutanlar için elbette ahiret mükâfatı daha hayırlıdır (Kur'an, 12: 57).

- *Muttakilere* vaad olunan cennetin misali şöyledir: Altından ırmaklar akar durur, yemişleri sürekli, gölgeleri de. İşte bu, *takva yolunu* tutanların akıbetidir. Kâfirlerin akıbeti de ateştir. (Kur'an, 13: 35)
- *Allahtan korkanlar*, elbette cennetlerde ve pınarların başındadırlar. (Kur'an, 15: 45)
- Kötülüklerden sakınanlara: "Rabbimiz ne indirdi?" denilince: "Hayır indirdi" derler. Bu dünyada güzel amel işleyenlere güzel bir mükâfat var. Elbette ahiret yurdu ise daha hayırlıdır. *Allah'tan korkanların* yurdu ne güzeldir (Kur'an, 16: 30).
- O girecekleri yer, Adn cennetleridir ki, altından ırmaklar akar. Orada *Allah'tan korkanlara* diledikleri nimetler vardır. İşte Allah, takva sahiplerini böyle mükâfatlandırır (Kur'an, 16: 31).
- Hem de katımızdan bir merhamet ve paklık verdik, o çok *takva* sahibi idi (Kur'an, 19: 13).
- Meryem: "Ben senden Rahmân (olan Allah) a sığınırım. *Eğer Allah'tan korkuyorsan*" dedi (Kur'an, 19: 18).
- İşte kullarımızdan *takva* sahibi olanlara vereceğimiz cennet budur (Kur'an, 19: 63).
- Sonra *Allah'tan korkup*, sakınanları kurtaracağız ve zalimleri de toptan cehennemde bırakacağız (Kur'an, 19: 72).
- O gün, *takva* sahiplerini, heyet olarak Rahmân'ın huzuruna toplayacağız (Kur'an, 19: 85).
- Biz Kur'ân'ı senin dilin üzere kolaylaştırdık ki, onunla *Allah'tan korkup* sakınanları müjdeleyesin, inat edenleri de korkutasın (Kur'an, 19: 97).
- Ehline namaz kılmalarını emret, kendin de ona sabırla devam et. Biz senden bir rızık istemiyoruz. Seni biz rızıklandırırız. Güzel akıbet *takva* sahiplerinindir (Kur'an, 20: 132).
- Yemin olsun ki, Musa ve Harun'a eğriyi doğrudan ayıran kitabı, *takva* sahipleri için bir ışık ve öğüt olarak verdik (Kur'an, 21: 48).
- Bu böyledir; kim Allah'ın nişanelerine, kurbanlıklarına saygı gösterirse, şüphesiz o kalplerin *takvasındandır* (Kur'an, 22: 32).

- Elbette onların etleri ve kanları Allah'a ulaşmayacaktır. Ancak O'na sizin *takvanız* erecektir. Onları bu şekilde sizin buyruğunuza verdi ki, size yolunu gösterdiğinden dolayı, Allah'ı tekbir ile yüceltesiniz. Vazifelerini güzelce yapan iyilik sevenleri müjdele (Kur'an, 22: 37)
- Andolsun ki biz size açık açık bildiren âyetler, sizden önce yaşayıp gitmiş olanlardan örnekler ve *takvaya* ulaşmış kimseler için öğütler indirdik (Kur'an, 24: 34).
- De ki: Bu mu daha iyi, yoksa *takva* sahiplerine vaad olunan ebedilik cenneti mi? Çünkü orası, onlar için bir mükâfattır ve bir varış yeridir (Kur'an, 25: 15).
- Ve onlar ki: "Ey Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi *takva* sahiplerine önder kıl" derler (Kur'an, 25: 74).
- Cennet *muttakilere* yaklaştırılmıştır (Kur'an, 26: 90).
- İşte ahiret yurdu! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu arzulamayan kimselere veririz. Akıbet, *takva* sahiplerininindir (Kur'an, 28: 83)
- Kötülükten sakınan *muttakileri* ise Allah başarılarından dolayı kurtuluşa çıkarır. Onlara fenalık dokunmaz ve onlar üzülecek de değildirler (Kur'an, 39: 61).
- *Kötülükten sakınanlara* vaad edilen cennetin durumu şöyledir: Orada bozulmayan temiz sudan ırmaklar, tadı değişmeyen süttan ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Onlar için cennette her çeşit meyve ve Rablerinden bir bağışlanma vardır. Bunların durumu, ateşte ebedî olarak kalacak olan ve bağırsaklarını parçalayacak kaynar su içirilen kimsenin durumu gibi olur mu? (Kur'an, 47: 15)
- O zaman inkâr edenler, kalplerine taassubu, câhiliyet taassubunu yerleştirmişlerdi. Allah da elçisine ve müminlere sükûnet ve güvenini indirdi. Onları *takva* sözü üzerinde durdurdu. Zaten onlar buna pek layık ve ehil kimselerdi. Allah her şeyi bilendir (Kur'an, 48: 26).
- Allah'ın elçisinin huzurunda seslerini kısanlar, şüphesiz Allah'ın kalplerini *takva* ile imtihan ettiği kimselerdir. Onlara mağfret ve büyük bir mükâfat vardır.^{49,3}
- Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli ve en üstününüz *O'ndan en çok korkanınızdır*. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdar olandır (Kur'an, 49, 13).

- Ey iman edenler! Aranızda gizli konuşacağınız zaman günahı düşmanlığı ve Peygamber'e karşı gelmeyi fısıldamayın. İyilik ve *takvayı* konuşun. Huzuruna toplanacağınız *Allah'tan korkun* (Kur'an, 58: 9).

Söz konusu ayetler incelendiğinde “Allah Korkusu” anlamına gelen “takva” kavramının Kur'an-ı Kerim’de ne denli önemli bir yere sahip olduğu açıkça anlaşılmaktadır. “İyilik ve takvayı konuşun.”, “Allah yanında en değerli ve üstün olanınız O’ndan en çok korkanınızdır.”, “Muttakileri (takva sahiplerini) Allah kurtuluşa ulaştırır.”, “Güzel sonuç takvâ sahiplerininindir.”, “Allah’tan korkup sakınanları müjdele.” gibi ifadeler takva kavramının İslam Dini’ndeki önemini açık delilleridir.

2.10 İslam’da Faiz Kavramı

Faiz konusu temel özellikle ihtiyatlılık kavramının İslami olarak değerlendirilmesinde ele alınmıştır. Genel olarak muhasebe ve finans literatüründe faizin tanımı, belli bir parasal varlığın kullanımından bir süre vazgeçmenin bedeli şeklindedir. Ancak faiz, İslam Literatürü’nde kesin olarak yasaklanmış bir finansal araçtır. Bu noktadan İslam Dini’nin faize bakışını ele almak gerekmektedir.

Faiz’in İslamî kaynaklardaki tanımı, aynı cinsten olan iki malın değiştirilmesi anında alınan fazlalıktır. Faiz Kur'an-ı Kerim’de açıkça yasaklanan İslam Dini açısından büyük günahlardandır. Faiz hususunda ayet ve hadis kaynaklarında çok ciddi tehdit içeren ifadeler söz konusudur. Kur'an-ı Kerim’de geçen ayetlerde faizi tekrar helal sayan geçmiş ümmetler (topluluklar) kötülenmiştir (Cüveycâtî, 2000, 607).

Faizle ilgili ayetler şu şekildedir;

- *Faiz* yiyenler ancak şeytan çarpmış olanın kalkışı gibi kalkarlar. Bu onların: “Alım satım da ancak faiz gibidir.” demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alış veriş helal, *faizi* haram kılmıştır. Kime Rabbinden bir öğüt gelir de *faize* bir son verirse, artık geçmişi kendisine, işi de Allah'a aittir. Kim *faize* geri dönerse artık onlar ateşin halkıdır, orada sürekli kalacaklardır. Allah, faizi yok eder de, sadakaları artırır. Allah, günahkâr kâfirlerin hiç birini sevmez (Kur'an, 2: 275-276).

- Ey iman edenler, Allah'tan korkun ve *fâizden* henüz alınmamış olup da kalanı bırakın, almayın. Eğer bunu yapmazsanız, Allah ve Resûlü ile savaşa hazır olun! Eğer *fâizcilikten* tevbe ederseniz, sermayeleriniz yine sizindir. Ne haksızlık etmiş, ne de haksızlığa uğramış olursunuz (Kur'an, 2: 278-279).
- Borçlunun eli dar ise, geniş bir zamana kadar mühlet... (Kur'an, 2: 280).
- Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak *faiz* yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz (Kur'an, 3: 130).
- Yahudilerin yaptıkları zulüm ve birçok kimseyi Allah yolundan alıkoymaları, kendilerine *yasaklanmış* olduğu halde *faiz* almaları, insanların mallarını haksız yere yemeleri sebebiyle önceden kendilerine helal kılınmış temiz ve hoş şeyleri onlara haram kıldık. İçlerinden inkâr edenlere de acı bir azap hazırladık (Kur'an, 4: 160).
- Ondan *yasaklandıkları* halde, *fâiz* almaları ve insanların malını haksız yere yemeleri yüzünden, azâba lââyık oldular (Kur'an, 4: 161).
- İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir *faiz* Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını kazanmak için verdiğiniz zekâta gelince, işte zekâtını veren o kimseler, evet onlar kat kat arttıranlardır (Kur'an, 30: 39).

Faizle ilgili önemli bazı hadisler aşağıda sıralanmıştır.

- Altın altınla peşin satılmazsa faizdir. Buğday buğdayla peşin satılmazsa faizdir. Kuru hurma kuru hurmayla peşin satılmazsa faizdir (Buharî, Büyû: 54, 74, 76; Müslim, Müsakat: 79; Ebu Dâvud, Buyû: 12; İbn Mâce, Ticaret: 50; Malik b Enes, Buyû: 38; Tirmizî, Buyû: 24; Nesâî, Buyû: 41).
- Altın altınla, gümüş gümüşle, buğday buğdayla, arpa arpayla, hurma hurmayla, tuz tuzla başa baş misliyle, peşin olarak satılır. Kim artırır veya artırılmasını talep ederse faize girmiş olur. Bu işte, alan da veren de aynıdır (Müslim, Müsakat: 82).
- İnsanlar dinar ve dirhemlerin peşine düşer, hayvancılık yapar ve Allah yolunda cihadı terk ederlerse, Allah onlara bir belâ indirir ve bu belâyı yeniden dinlerine dönünceye kadar da kaldırmaz (Ebû Dâvud, Büyû: 54; Melâhim,10; Ahmed b. Hanbel, II: 42).

- İki ölçek hurmaya bir ölçek hurma, iki ölçek buğdaya bir ölçek buğday, iki dirheme bir dirhem olmaz (Buharî, Büyû: 20; Müslim, Müsakat: 98; Malik b Enes, Buyû: 32; Tirmizî, 2001: Buyû 23; Nesâî, Buyû: 41-50).
- Eyvah bu ribanın ta kendisi, eyvah bu ribanın ta kendisi, sakın öyle yapma! Eğer iyi hurma almak istersen elindeki (kötü olanı) ayrıca sat, sonra onun parasıyla iyi hurma al (Buharî, Vekâlet: 11; Müslim, Müsakat: 96; Nesâî, Buyû: 41).
- Hz. Peygamber Veda Haccı sırasında Mekke'de faiz yasağı uygulamasını şu ifadelerle bildirmiştir: “Dikkat ediniz! Cahiliye devrinden kalma faizin hepsi kaldırılmıştır. Kaldırdığım faizin ilki, amcam Abbas b. Abdulmuttalib'in faizidir” (Müslim, Hac: 147; Ebu Davud, Büyû: 5).
- İnsanlar öyle bir devre ulaşacak ki, o zamanda faiz yemeyen kalmayacak. Öyle ki, yemeyene buharı (veya tozu) ulaşacak (Ebu Dâvud, Büyû: 3; Nesâî, 1986: Büyû: 2; İbn Mâce, Ticârât: 58).
- Faiz mahvedici yedi günahın biridir (Buharî, Vesâyâ: 23; Müslim, Hacc: 144).
- En hayırlınız, borcunu en iyi ödeyendir (Buharî, İstikraz: 4, 6, 7, 13).

Sonuç olarak yukarıda yer verilen ayet ve hadislerden İslam Dini'nin faiz kavramına bakışının negatif olduğu açıkça görülmektedir.

2.11 Karz-ı Hasen Kavramı

“Güzel bir borç” anlamına gelen “Karz-ı Hasen” terimi üçüncü bölümde parayla ölçülme kavramının İslamî açıdan değerlendirmesinde, bir anlamda uzun vadeli krediye karşılık gelen İslamî bir terim olarak kullanılmıştır.

“Karz-ı hasen”, “karz” ve “hasen” kelimelerinden oluşan bir terimdir. Sözlükte bir şeyi “kesmek, koparmak ve karşılık vermek” anlamlarına gelen “karz”, terim olarak birine geri vermek üzere mal ve ürün vermek veya birine ödünç borç para ve döviz vermek demektir. “Hasen” kelimesi ise “karz” kelimesinin sıfatı olup “iyi ve güzel” anlamına gelir. Kur'an dilinde “karz-ı hasen”; ihtiyaç sahiplerine Allah rızası için güzelce ödünç verme ve sırf Allah rızasını gözeterek yoksullara karşılıksız yardım yapma anlamında kullanılmıştır. Bir fıkıh terimi olarak “karz-ı hasen”, “bir kimsenin diğer bir kimseye aynını, mislini veya bedelini iade etmek şartıyla verdiği şey demektir. Karz-ı hasen; altın ve para gibi, değişim vasıtası olabileceği gibi, buğday ve ekmek türü tüketilen bir

ürün ve mal da olabilir. Karz-ı hasen, veren açısından uhrevî, alan açısından ise dünyevî yarar gözetilen ahlâkî ve hukukî bir kavramdır (diyanet.gov.tr).

İslam hukukunda karz, terimleşmiş bir kelimedir. Karz, yani kredi veya borç verme işi, İslam hukukunun bölümlerinden birini teşkil eder. Karz sadece para da değil, diğer mallarda da olur. Ölçü, tartı ve sayı ile muameleye girebilen mallarda cereyan eder. Karz-ı hasen ise faizsiz olarak verilen borç demektir. Çünkü herhangi bir yarar sağlayan her türlü karz işlemi faizdir. Karz akdinde alınan mal, misli maldır, alan tarafından yenilmek, içilmek, satılmak gibi bir yolla tüketilmektedir. Ve geri verilirken alınmış olan mal değil -çünkü o mal tüketilmiştir- onun misli verilmektedir (Eskicioğlu, 1999: 118-119).

Karz-ı Hasen’le ilgili olarak Kur’an-ı Kerim’de geçen ayet şu şekildedir;

- Kim Allah’a güzel bir borç verirse, Allah da bunu fazlasıyla öder. Ayrıca ona pek değerli bir ödül de vardır (Kur’ân, 57: 11).
- Kur’an’dan kolayınıza geleni okuyun, namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah’a *karz-ı hasen* (güzel bir borç) verin. Kendiniz için önceden (dünyada) ne hayır-iyilik gönderirseniz onu, Allah katında daha üstün bir hayır-iyilik ve daha büyük bir mükâfat olarak bulursunuz (Kur’an, 73: 20).
- Kimdir o kişi ki, Allah’a *karz-ı hasen* güzel bir ödünç versin de karşılığını defalarca katlanmış olarak geri alsın? Allah kabz eder veya bast eder... O’na döndürülmektesiniz (Kur’an, 2: 245).
- Andolsun ki Allah, İsrailoğullarının sözünü aldı... Onlardan on iki temsilci bâ’settik... Allah şöyle buyurmuştu: “Ben muhakkak sizinleyim... Salâtı ikame ettiğiniz, zekâtı verdiğiniz, Resullerime iman edip onlara yardımcı olduğunuz; Allah’a *karz-ı hasen* ile borç verdiğiniz takdirde, kötülüklerinizi sizden silerim; elbette sizi altlarından nehirler akan cennetlere koyarım... Bundan sonra sizden kim hakikati inkâr ederse, gerçekten yolun ortasından sapmıştır (Kur’an, 5: 12).

Ayetlerde geçen *karz-ı hasen* terimi muhtaçlara faizsiz kredi, ödünç para veya mal-mülk vermek, “Allah’a borç vermek” olarak ifade edilmiştir. Allah’ın insanlara ihtiyacı yoktur. Çünkü “Allah zengin, insanlar fakirdir.” (Kur’an, 47: 48). “Bütün varlık âlemini

yaratan Allah'tır, bütün mülk O'nundur, insanlara mülkü veren de O'dur." (Kur'an, 3: 26) Dolayısıyla "Allah'a borç vermek", Allah için borç vermek, bir karşılık beklemezsizin Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla borç vermektir. Bu ayette borç vermeyi, faizsiz, çikarsız ve ibadet amacıyla borç verilmesi kastedilmektedir. Dünyada herhangi maddî bir karşılık beklemeden bir insanın ihtiyacını karşılayan kimse, bu fedakârlığının karşılığını, ücretini, mükâfatını ahirette İslam Dini'ne göre diğer alemde alacaktır (diyanet.gov.tr).

2.12 Edille – i Şer'iyye (İslamî Deliller)

Çalışmanın İslamî Literatür ayağını oluşturması açısından Edille – i Şer'iyye kavramına değinmek uygun olacaktır. Edille – i Şer'iyye kelime anlamıyla Şer'î (İslamî) Deliller demektir. Edille – i Erbaa (Dört Delil) olarak da ifade edilen Edille – i Şer'iyye, üzerinde ittifak edilmiş olan kitap, sünnet icma, kıyas olarak isimlendirilir. Kitap ile sabit olan konular dışındaki hususlarda, bir kimsenin görüş ileri sürebilmesi ancak Kitap ve Sünnet'te bir açıklık bulunmadığı zaman mümkün olabilmektedir. Buna göre şer'î deliller denince ilk akla gelen kaynaklar Kitap, Sünnet sonra da Kitap ve Sünnet'e dayalı olarak geliştirilen İcma ve Kıyastır (Kelebek, 1999: 3 – 4). Bunların dışında hanefî mezhebince kullanılan "İstihsan" delili söz konusudur. Ancak bu delilin kullanımı ile ilgili fikir birliği söz konusu değildir (Duman, 2008: 149).

Edille – i Şer'iyye'den Kitap, Kur'an – ı Kerim'i ifade etmektedir. Kitap, İslam Dini'nin birincil kaynağı olup, ikincil deliller Kur'an – ı Kerim'le uyumlu olmalıdır. Kitap'tan sonra gelen İslamî hükümler Hadislerdir. Hadis ise İslam Peygamberi olan Hz. Muhammed'in (sav) her türlü sözlü ve davranışsal ifadeleridir. Hadis ya da Sünnet özellikle Kur'an – ı Kerim'de geçen Necm Suresi bunun en büyük delillerindedir. İlgili surede geçen ayetler şu şekildedir: "İnmekte olan yıldızla and olsun ki. Arkadaşınız sapmadı, azmadı. O, arzularına göre konuşmaz. O(nun konuşması) vahyedilenden başkası değildir." (Kur'an, 53: 1 – 4) Edille – i Şer'iyye'den icma ve kıyas Kur'an'dan sonra Hadislere uygun olmalıdır. Dolayısıyla Kitap ve Sünnete uygun olmayan hükümler İslam Dini'nce geçersizdir.

İcma, aynı asırdaki fakihlerin bir şer'î hüküm üzerindeki ictihadlarındaki ittifakla oluşur ve ifade edildiği üzere Kitap ve Sünnet'e dayanır (Kelebek, 1999: 4). İctihad, fakihin

(konuya ehil olan İslam Hukukçusunun) bir şer'î hükmün delilini ortaya koymak için gösterdiği yoğun gayret ve çabayı ifade etmektedir. İctihad yapılırken önemli olan nokta aslı deliller olan Kitap ve Sünnete uygunluktur (Kelebek, 1999: 4). Özetle İcma, müçtehitlerin bir meselenin ortaya çıktığı asırda şer'î bir hüküm üzerine ittifak etmeleridir (Duman, 2008: 150). Hazreti Ebu Bekir ve Hz. Ömer hilafetleri döneminde, bir konuda hüküm verirken önce Kitap'a sonra Sünnet'e bakar, delil ifade eden bir söz ya da ibare bulamazlarsa çevresine danışır ve bir karara varırlardı (Kelebek, 1999: 3).

Kıyas da Kitap, Sünnet ve İcmayı esas alır (Kelebek, 1999: 4). Hakkında herhangi bir hüküm bildirilmeyen konularla ilgili kıyasa müracaat edilir (Duman, 2008: 153). Katılım bankaları kurulabilmesi için Hz. Muhammed (sav) zamanında gerçekleştirilen mudarebe ortaklığının referans alınması kıyas için bir örnektir. Geçmiş zamanlarda bulunmayan ve zamanla oluşan tedavi, ilaçlar, besin maddeleri vd konularda da kıyasa müracaat edilir.

İcma ile kıyas arasında fakihlerin ittifakı noktasında fark vardır. Kıyas bir fakihin görüşüyle oluşabilirken icmada ittifak söz konusudur (Duman, 2008: 153). Yani bir konu hakkında fakihler arasında Kitap ve Sünnete uygun olmak koşuluyla fikir birliği söz konusu varsa icma yoksa şahsi olarak bildirilen bir görüş olarak kıyas söz konusudur.

Çalışmanın ikinci bölümündeki kavramlar değerlendirilirken özellikle şer'î delillerden (edille – i şer'iyye) olan “Kitap” referans alınmıştır. Yani kavramların açıklamasında özellikle Kur'an – ı Kerim ayetlerindeki tanımlama ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu kavramlar üçüncü bölümde değerlendirilen muhasebenin temel kavramları için referans alınan kavramlar olması dolayısıyla üçüncü bölümde de Edille – i Şer'iyye'den (İslami Deliller) özellikle kitap (Kur'an – ı Kerim) referans alındığı söylenebilir. Kitap dışında bazı noktalarda sünnet, icma ve kıyas şeklindeki değerlendirmelere yer verilmiştir. Şahsi yorumlar da söz konusudur.

BÖLÜM 3: İSLAMÎ BAKIŞ AÇISIYLA MUHASEBENİN TEMEL KAVRAMLARI

İslam Dini'nin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'deki (Sunar, 1979: 61) ayetlerde, İslam Dini'ni benimseyen insanlara direkt ya da dolaylı olarak bir takım görev ve sorumluluklar yüklenmektedir. Bu görev ve sorumlulukların emredildiği ayetlerden bazıları şunlardır:

- Zekât verin (Kur'an, 73:20; 22:78; 4:77; 24:56).
- Sürekli iyilik faaliyetlerinde olun (Kur'an, 94: 7).
- İyiliği emredin (Kur'an, 7:199).
- Ana babaya iyi davranın (Kur'an, 17:23, 24; 6:151)
- Akrabaya, çaresize ve miskine yardım edin (Kur'an, 17:26)
- Sözüne sadık olun (Kur'an, 17:34; 70:32).
- Ölçü ve tartıda dürüst olun (Kur'an, 17:35; 7:85).
- Göklerde ve yerdeki sırları araştırın (Kur'an, 10:101).
- Adil olun (Kur'an, 6: 152; 4:58).
- Kötülüğü en güzel tavırla savın (Kur'an, 41:34, 35).
- Bilmediklerinizi bilenlere sorun (Kur'an, 16:126)
- Haksızlığa karşılık verirken ölçülü davranın (Kur'an, 16:126).
- İyilik ve güzellik üretmekte yarışın (Kur'an, 2:148).
- Sahip olduğunuz nimet ve imkânlardan başkalarına da pay çıkarın (Kur'an, 2: 195).
- Güzel düşünüp güzel davranın (Kur'an, 2:195).
- Barışı hep birlikte gerçekleştirin (Kur'an, 2: 208).
- Savaşa hazırlıklı olun, barışa da yapıcı yaklaşın (Kur'an, 8:60, 61)
- Faizden uzak durun (Kur'an, 2:275, 277).
- Yönetimde istişareyi esas alın (Kur'an, 3:159; 42:38).
- Borçlarınızı yazın (Kur'an, 2:282, 283).

Kur'an'da toplumsal yaşama dair birçok ifade geçmektedir. Yukarıda yer verilen ayetlerdeki ifade edilen davranışlar, ölçü yaparken dikkatli olmak, iyilik yapmak

noktasında diğere insanlarla yarışır olmak, güzel düşünüp güzel davranmak ya da kötülüğü iyilikle savmak gibi ahlaki ifadeler geçmişten günümüze sürekli anlatılan ve önerilen davranışlardır. Kur'an'ın etik değerler üzerinde duran kutsal bir kitap olduğu sadece yukarıda aktarılan ayetlere bakıldığında anlaşılmaktadır (Cüre, 2015: 100).

Kur'an'ı benimseyen insanlar benimseme ile doğru orantılı olarak içinde geçen ayetlerdeki ifadelerle dikkat edecekler ve mümkün olduğu ölçüde uygulayacaklardır. Kur'an'da geçen Cennet'e ya da Cehennem'e dair müjde ya da tehdit ile ilgili ayetler, bu emirlerin uygulanmasını inancın düzeyi nispetinde pekiştirecektir. Örneğin "İnkâr edip ayetlerimizi yalanlayanlara gelince işte onlar Cehennemliklerdir." (Kur'an, 5:86) gibi ayetler Kur'an'ı benimseyen insanlar için açık bir tehdittir. Ya da "Ayetlerimize inananlar sana geldiklerinde onlara de ki, size selam olsun. Çünkü Rabbiniz, size rahmet etmeyi kendi üzerine yazdı!" (Kur'an, 6:54) gibi ayetler, Kur'an'ı benimseyenleri içindeki emir ve önerilere uymaya motive edecektir (Cüre, 2015: 100).

Muhasebenin temel kavramları çalışmada ifade edildiği gibi muhasebenin işlerliğini ve muhasebenin hedeflerine olabildiğince etkin bir şekilde ulaşmasını sağlayan varsayımlardır. Muhasebe ile ilgili bütün ilkeler, standartlar, yasalar ve diğere düzenlemeler, başta sosyal sorumluluk olmak üzere muhasebe temel kavramlarına bina edilmiştir. Ancak Tablo 1'den anlaşılacağı üzere yasa ve yaptırımlar bu kavramların benimsenmesi noktasında yetersiz kalmaktadır. Yasalar ve diğere düzenlemelerin yetersiz kaldığı yerlerde, muhasebenin temel kavramlarının benimsenmesi ve bir etik olarak yerleşmesi gerekir. Yukarıda ifade edildiği gibi İslam Dini'ni benimseyen insanların, İslam Dini'nin kaynağı olan Kur'an'daki emirlere ve yasaklara uyması beklenir. Bu açıdan, muhasebe etiğinin temellerinden olan muhasebe temel kavramlarının benimsenmesi için bu kavramlara İslami bakışın ne olduğunun anlaşılması bu kavramların benimsenmesini beraberinde getirebilecektir.

3.1 Sosyal Sorumluluk Kavramı

Herhangi bir işin İslam Dini'ne uygun olarak yapılması, bu işin bu Din'in kurallarına uygun yapılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla muhasebe işlemlerini İslami perspektife uygun yapmak, konulan hedeflerin ve diğere aktivitelerin İslami kurallara uygun olması anlamına gelmektedir (Alim, 2012: 16). Örneğin İslam Dini'nin temel

kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de geçen, yapılacak *işlerde* adil olmak (Kur'an 6:152; 4:58) gibi bir ifade muhasebe faaliyetinin de adil olması anlamına gelmektedir. Adalet ve sosyal sorumluluk kavramlarının aynı paralelde olduğu aktarılmıştır. Bu noktadan sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramı İslam'ın adalet kavramına bakışı açısından değerlendirilecektir. Bu doğrultuda İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim ayetleri ele alınacaktır (Cüre, 2015: 101 – 102).

- Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve *insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi* emrediyor...(Kur'an, 4: 58).
- Onlar, yalanı çok dinleyen, haramı çok yiyenlerdir. Eğer sana gelirlerse ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Onlardan yüz çevirecek olursan sana asla hiçbir zarar veremezler. *Eğer hükmedecek olursan aralarında adaletle hükmet.* Çünkü Allah, *adil davrananları* sever (Kur'an, 5: 42).

Bu ayetlerde *insanlar arasında adaletle hükmetmekten* bahsedilmiştir. Muhasebe organizasyonu, gerçek ve tüzel kişiler arasında gerçekleşen muhasebe işinin yapılması dolayısıyla bir hüküm verme ya da bir karar alma durumu söz konusudur. Muhasebe organizasyonu işletmenin finansal durumu ile ilgili bir neticeyi ortaya koyarak bir anlamda işletmenin finansal durumuyla ilgili bir hüküm vermektedir. Geçen ayete göre de herhangi bir işle ilgili bir sonuç ortaya konulurken ya da bir *hüküm verilirken* bunun tarafsız ve adalet ölçüleri dahilinde ortaya konulması gerekir (Cüre, 2015: 102).

Türkiye'de "Yeminli Mali Müşavir" olarak anılan bağımsız denetçiler, muhasebe organizasyonunun hazırladığı finansal tabloların muhasebenin temel kavramlarına, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve diğer standartlara uygun hazırlanıp hazırlanmadığını, tarafsızlık, mesleki yeterlilik gibi değişik yasalar ve düzenlemelerle belirlenmiş denetim ilkeleri çerçevesinde inceler ve sonucu finansal bilgi kullanıcılarına sunar. Bu sunum, finansal tabloların bağımsız bir uzman tarafından denetlendiğinin tek göstergesi olan denetim raporu ile yapılır. Böyle bir rapor, finansal bilgi kullanıcıları ile işletme arasında hüküm vermekle aynı anlamdadır. İslam Dini açısından böyle bir hükmün verilmesi konusunda da adaletli olmak kaçınılmaz görünmektedir (Cüre, 2012: 102).

- Kendiniz; *ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan* kimseler olun. Zengin veya fakir de

olsalar... Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. Öyle ise *adaleti* yerine getirmede nefsinize uymayın. Eğer *çarpırsanız veya çekinirsiniz* şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır (Kur'an, 4: 135).

- Allah için *hakkı titizlikle ayakta tutan, adaletle şahitlik eden* kimseler olun. *Bir topluma olan kininiz sizi adaletsizliğe itmesin. Adil olun.* Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır (Kur'an, 5: 8).

Bu ayetlerde adalet noktasındaki hassasiyet "*titizlikle*" kelimesi kullanılarak vurgulanmıştır. Kişinin kendi, ailesi ve diğer yakınları aleyhine de olsa adaleti titizlikle ayakta tutması gerektiğini ifade eden ayet sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramının tanımıyla paralellik arz etmektedir. Çünkü benzer olarak sosyal sorumluluk kavramına göre mali olaylarla ilgili kayıt ve sunum gibi işlemler yapılırken belli bir kişi ya da grubun çıkarları değil tüm finansal bilgi kullanıcılarının çıkarları eş ölçüde gözetilir. Öyle ise, bu ayet açısından bakıldığında denilebilir ki, İslam Dini açısından muhasebe de dahil olmak üzere herhangi bir işin yapılmasında ya da bir kararın verilmesinde tüm etkilerden uzak, tamamen tarafsız ve sosyal sorumluluk kriterleri çerçevesinde hareket edilmesi kaçınılmazdır (Cüre, 2015: 102).

- Rabbinin kelimesi doğruluk ve *adalet* bakımından tamdır. O'nun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir (Kur'an 6: 115).

Kur'an-ı Kerim'de geçen ayetlerin birçoğunda, Allah'ın (cc), kendi varlığını bütün varlıklardan üstün tuttuğu görülebilir. Yukarıdaki ayete bakıldığında Allah'ın kelimelerinin adalet bakımından tam olduğu vurgusunun bu üstünlükle bağdaştırıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu ayette adaleti gerçekleştirmeye Allah'ın kendi üstünlüğüne yakın bir faaliyet olarak adalete verilen öneme vurgu yapıldığı görülmektedir (Cüre, 2012: 103).

- De ki: "Rabbim *adaleti emretti*. Her secde yerinde yüzlerinizi doğrultun. Dini Allah'a has kılarak O'na ibadet edin. Sizi başlangıçta yarattığı gibi döneceksiniz." (Kur'an, 7: 59).
- Şüphesiz Allah, *adaleti*, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi *emreder*; hayasızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor (Kur'an, 16: 90).

Bu ayetlere göre adaleti gerçekleştirmek bir *emirdir*. Dolayısıyla muhasebe ile ilgili belgelerin hazırlanması, kaydetme, raporlama gibi tüm işlemler; yönetim muhasebesi, inşaat muhasebesi ve maliyet muhasebesi gibi muhasebenin tüm türevleri, muhasebe denetimi sürecindeki tüm işlemler, bu ayetlere uygun olarak adalet ölçüleri çerçevesinde yapılması gerekir (Cüre, 2012: 103).

- Yarattıklarımızdan, hakka sarılarak doğru yolu gösteren ve *hak ile adaleti gerçekleştiren* bir topluluk vardır (Kur'an, 7: 181).

“Hak ve adaleti gerçekleştiren bir topluluk” ifadesinde geçen *topluluğun* insanların geneli içindeki özel bir topluluk olduğu iması anlaşılmaktadır. Böyle bir topluluğun İslam Dini'nin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de vurgulanmış olması bu topluluğun önemini de dolayısıyla ima etmektedir. Böyle bir vurgunun varlığı ise hiç şüphesiz özellikle İslamiyeti benimsemiş olan kişilerin bu topluluğun bir parçası olmaya motive olmasına sebep olabilecektir. Bu ifadelerden hareket edildiğinde, İslam Dini'ni benimsemiş olan muhasebe alanında çalışan akademisyenler, muhasebe konusunda danışmanlık yapan şirketler vd. gruplar İslam Dini'ni *benimseme ve özümseme ile doğru orantılı olarak* böyle bir topluluk olmaya motive olabileceklerdir. İslami Finansal Kuruluşlar için Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI – Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions) İslami muhasebe alanında çalışma yapan bu tarz bir topluluk ya da kuruluştur (aaoifi.com).

Sosyal sorumluluk kavramına adalet kavramı bağlamında temas eden bazı hadisler aşağıda sıralanmıştır;

- Verdiği hükümlerde, ailesinin ve halkın yönetiminde *adaletli* davranan yöneticiler, kıyamet gününde Allah Teâlâ'nın yanında nurdan yüksek koltuklar üzerinde otururlar (Müslim, İmâre: 18).
- Cennetlikler üç gruptur. Bunlar: *Âdil* ve başarılı devlet başkanı, Yakınlarına ve Müslümanlara karşı merhametli ve yufka yürekli olan kişi, Ailesi kalabalık olduğu halde haram kazançtan sakınıp kimseden bir şey istemeyen adamdır (Müslim, Cennet: 63).
- Bir saat veya bir gün *adaletle* hükmetmek, bir sene veya altmış sene nafîle ibadet'ten hayırlıdır (Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ: 58).

- En faziletli cihat zalim bir idarecinin yanında ona *adaleti* söylemektir (Ebü Davud, Melahim: 17; Tirmizî, Bey'at: 37).
- *Adil* devlet başkanı ve idareciler mahşer yerinde Allah'ın yüce lütfuna ve himâyesine mazhar olacakların öncüleridir (Buhârî, Edep: 36).
- Kıyâmet gününde insanların Allah'u Teâlâ'ya en sevgili olanı ve Allah'a en yakın bulunanı *adil* devlet başkanıdır (Tirmizî, Ahkâm: 4).

Geçen hadislerde adalet özellikle yöneticiler açısından ele alınmıştır. Adaleti gerçekleştirmenin İslam Literatürü'ne göre diğer dünya anlayışında ödüllendirilme şekliinden bahsedildiği görülmektedir. Ayrıca yetersiz ya da kötü niyetli bir idareciye karşı adaleti uygulaması gereğini söyleyebilmenin değerine vurgu yapılmıştır. İşletmelerde de özellikle muhasebe hilelerinin oluşmasına sebebiyet verebilecek kötü niyetli yöneticiler ya da ortakların finansal tabloları manipüle edici yanlış taleplerine karşı adaletli ve tarafsız bir raporlamayı isteyen bir muhasebe çalışanı geçen hadislere tatbik edilebilir. Netice itibarıyla, yukarıdaki hadisler baz alındığında denilebilir ki; İslam Dini'nde, muhasebe ile alakalı veya diğer işler yapılırken başlıca kural adaletli ve dürüst olmaktır (Cüre, 2015: 104).

Geçen ayet ve hadislerin değerlendirmelerinin yanında diğer yazarların da bu kavramlara bakışını anlamak yerinde olacaktır. Ancak, bu çalışma özelinde yapılan literatür taramasına göre özellikle Türkiye'de İslam ve Muhasebe konulu yeterince çalışma yapılmadığı fark edilmiştir. Bu çalışma için yapılan araştırmada Türkiye bazında "İslam ve Muhasebe" üzerine sadece birkaç yazarın çalışmasına rastlanmıştır. Bu çalışmalar içinden bu çalışmayla ilgili dikkati çeken "Bir Ayetin Işığında İslam Dini'nin Muhasebeye Bakışı" (Can, 2008) isimli çalışmadır. Bu çalışmada "borç" anlamına gelen Arapça "deyn" kelimesinden türetilmiş "Müdayene Ayeti" (Baltacı, 2011: 24) olarak bilinen Bakara Suresi'nin 282. Ayeti'nin muhasebeye bakışı üzerinde durulmuştur. Ayetin (Kur'an, 2:282) Türkçe karşılığı: "Ey iman edenler! Belirli bir süreye kadar borçlandığınız zaman onu yazın. Aranızda bir kâtip doğru olarak yazsın. Kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan kaçınmasın, yazsın. Borçlu olan da yazdırsın. Rabbi olan Allah'tan korksun da ondan hiçbir şeyi eksiltmesin. Eğer borçlu cahil veya zayıf ya da bizzat kendisi yazdırmaya gücü yetmezse, velisi dosdoğru yazdırsın. Erkeklerinizden iki de şahit bulundurun. Eğer iki erkek yoksa razı olacağınız şahitlerden, bir erkek ve biri unuttuğu zaman diğerinin ona hatırlatması için iki kadın...

Şahitler çağrıldıklarında kaçınmasınlar. Küçük olsun, büyük olsun borcu süresiyle birlikte yazmaya üşenmeyin. Bu, Allah katında daha adaletli, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için de en isabetli olandır. Ancak aranızda yaptığınız alışverişlerin peşin bir ticaret olması halinde onu yazmamanızın bir günahı yoktur. Alışveriş yaptığınız zaman da şahit tutun. Yazana da şahide de zarar verilmesin. Eğer bir zarar verirsiniz bu şüphesiz, sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah'tan korkun. Allah size öğretmektedir. Allah her şeyi bilendir.” şeklindedir.

Can çalışmasında, söz konusu ayetin sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramının İslam Dini açısından kaçınılmaz bir gereklilik olduğu vurgusunu yapmıştır. Ayette geçen “aranızda bir kâtip doğru olarak yazsın, Rabbi olan Allah'tan korksun da ondan hiçbir şey eksiltmesin, şahit bulundursun” ifadeleri ve ayetteki diğer ifadelerden, gerçekten de borç ilişkisi ile alakalı işlemlerin kayıt edilmesinde Kur'an'daki bu ayetin sosyal sorumluluk kavramı ile örtüştüğü açık olarak görülmektedir. Lewis de benzer olarak (2006: 10) bu ayetin, ticari işlemlerle ilgili kayıt yapmayı anlattığını ve kaydetmenin hatlarını çizdiğini ileri sürerek, ayetin kayıtların tüm tarafların hak ve yükümlülüklerinin dikkate alma hususundaki hassasiyeti dikkati çektiğini ifade etmiştir.

İslam Dini'nde muhasebe kavramı bu dünya ve diğer dünya inancı açısından çok geniş bir kapsama sahiptir. Müslüman'ın ahiret inancı açısından çok geniş kapsamlı bir hesap verme sorumluluğu söz konusudur. Bu noktada insanın yaptığı her şeyin kaydedildiği ve diğer dünyada bu yapılanların kendisine gösterileceği inancı söz konusudur. Özellikle Müslüman'ın dünya üzerinde yapacağı tüm davranışları buna göre şekillendirmesi yani yaptığı işlerde çok yönlü diğer bir ifade ile toplum hatta yaşayan tüm canlı ve cansızları dikkate alarak hareket etme zorunluluğu vardır. Bu açıdan muhasebe insanın işlerinden biridir ve muhasebe işlemleri yapılırken değerlendirme bu açıdan yapılmalıdır. Yani tüm varlıkların yaşamına saygılı bir muhasebe yapılması söz konusudur (Lewis, 2001: 113-114). Tüm varlıkların yaşamına saygılı bir muhasebe, sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramıyla eş anlamlıdır denilebilir.

3.2 Süreklilik Kavramı

Süreklilik kavramı, varlıkların tasfiye değerleriyle görülmesini engellemek gibi sebepler dolayısıyla muhasebe literatüründe kabul edilmiş bir varsayımdır. Süreklilik kavramına

göre işletmenin ömrü devamlı olarak kabul edilir. Diğer bir ifadeyle işletme, bu kavrama göre sonsuz ömre sahiptir.

İslami görüşe göre, sadece Allah (cc) süreklidir. Bu yüzden kavramın İslami muhasebe açısından kabul edilemeyeceğini savunan Ather ve Ullah (2009: 11) kavramın İslami muhasebe açısından kabul görmesi için, yapılan tanımın gözden geçirilmesi gerektiğini savunur. Ather ve Ullah, en son ve kalıcı varlığın sadece Allah (cc) olduğu vurgulanır; bir işletmenin devamlılığının belirsizliği üzerinde durulur ve söz konusu işletmenin devamının sadece Allah'ın dilemesiyle olabileceği ifadelerinin kavramın tanımına eklenirse bu anlaşmazlığı çözümlenmenin mümkün olabileceğini ileri sürmüştür. Alter ve Ullah kavrama zekât açısından da yaklaşmıştır. Alter ve Ullah'ın bu yaklaşımını destekleyen Napier (2007: 11-12) süreklilik kavramının, işletme faaliyetlerinin devamlılığı ve bu sürekliliğin bir getirisi olan zekât kavramı açısından son derece önemli olduğuna değinmiştir.

Djuitaningsih (2013 : 1172) Alter ve Ullah'ın çalışmasına paralel olarak, İslam Dini'ne göre sadece Allah'a (cc) ait olan bir özelliğin, Allah'tan başka bir varlığa atfedilmesi dolayısıyla eleştirmiştir. Djuitaningsih süreklilik kavramını şu ifadelerle değerlendirmiştir: “Aslında, İslam'da, Allah'ın karakteristik özelliklerinden biri, O'nun belirsiz olarak sürekli var olacaktır. Bir Müslüman'ın İslam Dini'nce çok önemli olan bir düşünce haricindeki bir tutumu taşıması ise yasaktır. Sadece Yüce ve Ebedi İlah'ı vurgulayan Kur'an'ın ayetleri ile çatışmasına ek olarak, süreklilik varsayımı ayrıca, sadece Yaratıcı'nın, gelecekte ne olacağı hakkında kesin bilgi sahibi olduğunu vurgulayan Kur'an'ın ayetlerine zıttır. Kur'an'da açık ya da dolaylı olarak geleceğin sadece Yaratıcı tarafından bilinebileceğini vurgular.”

Nadzri (2009: 17) İslam'ın zekât müessesesi açısından işletmelerin sürekliliğini desteklediği ve sürekliliğin insan yaşamının temellerini oluşturduğunu vurgular. Bununla birlikte süreklilik kavramı noktasında sürekliliğin sadece Yaratıcıya ait olduğunu da çalışmasında ayrıca belirtmiştir.

Wardiwyono'ya (2008: 5-6) göre, yine zekât kavramı sebebiyle süreklilik kavramı İslami açıdan uygundur. Ancak Wardiwyono'ya da Nadzri, Alter ve Ullah,

Djuitaningsih gibi, İslam Dini'nce Allah'a ait bir özelliğin bir işletmeye atfedilmesi dolayısıyla süreklilik kavramını eleştirmiştir.

Gerçekten de tarihte işletme olarak birçok gerçek ve tüzel kişilik yaşamını sürdürememiştir. Wall Street'teki en büyük dördüncü yatırımcı konumda olan ve yaklaşık 700 milyar dolarlık varlığa sahip olan Lehman Brothers Holdinginin 09.15.2008 tarihinde çökmesi bunun önemli örneklerindendir. Öyle ki holdingin çöküşü küresel çapta oluşan bir ekonomik krizi de tetiklemiştir (sabah.com.tr). Dünyanın dördüncü büyük havayolu şirketi olan ve 11 Eylül saldırılarının simgesi olan American Airlines küresel bazda iflas eden bir diğer işletme örneğidir (sabah.com.tr). 2000 yılında Financial Times Dergisi tarafından "Yılın En İyi Şirketi" ve "Yılın En Cesur ve Başarılı Yatırım Kararı" dallarında iki ayrı ödüle layık görülen Enron Şirketi bir diğer önemli örnektir (Süer, 2003: 2 – 3). Uluslar arası çapta ve göz önündeki bu iflasların dışında birçok işletme tarih sahnesinden silinmiştir.

Türkiye'de de kapanan şirketlerin örnekleri yüzlercedir. 1972 yılında kurulan ve Türkiye'nin ilk iplik ve elyaf üreten entegre kuruluşu olan Sönmez Filament adlı firma 2003 yılından itibaren ciddi zararlar açıklayarak 2008 yılında tasfiye edilen firmalardandır (tantalosmarket.blogspot.com.tr). Yıllık yaklaşık yetmiş bin turist kapasitesi olan ve yaklaşık 20 yıl faaliyet gösteren Vasco – Detur Turizm iflas edip kapanan bir diğer işletme örneğidir (tantalosmarket.blogspot.com.tr). Mudurnu Tavukçuluk, Elegant Ev Tekstili, Raks Holding, Panger Giyim, Weblebi.com, Tiffany&Tomato, Demirbank ve Lio Yağ diğer iflas edip yaşamları sona eren işletmeler için diğer Türkiye örnekleridir (tantalosmarket.blogspot.com.tr).

Geçen değerlendirmelere dikkat edildiğinde süreklilik kavramını İslami olarak destekleyen ve diğer taraftan eleştiren ifadelerin olduğu görülmektedir. Bilindiği üzere süreklilik kavramı bir varsayımdır. Bu varsayımın çeşitli dayanakları vardır. Bu dayanakların başında varlıkların, işletmenin finansal durum tablolarında hangi değerle görüneceği sorusu gelmektedir. Birçok muhasebe akademisyeninin ortak değerlendirmesine göre, eğer böyle bir varsayım kabul edilmezse; varlıkların, elde edilme maliyetinden ziyade objektif kayıtlamanın bir gereği olarak, tasfiye değeri ile görünmesi gerekecektir. Ancak işletmeler genellikle süreklilik amacını taşımaktadırlar ve bu süreklilikleri içerisinde sosyal fayda üreterek kar elde etmeyi amaçlamaktadırlar.

Muhasebe bilimi de süreklilik kavramını bu paralelde bir varsayım olarak ele almış ve böylelikle varlıkların finansal tablolarda tasfiye değerlerinden ziyade maliyet bedelleri üzerinden kayıtlanmalarını sağlamıştır.

Geçen değerlendirmelerden anlaşılacağı üzere İslam İslam Dini açısından süreklilik kavramını pozitif değerlendirmenin temelinde zekât kavramı vardır. Zekât kavramının, toplumsal düzenin, insan haklarının, kalkınmanın sağlayıcısı olan İslam Dini'nin gerekliliklerinden biri olduğu önceki bölümde ifade edilmişti. İslam Dini için ikinci temel şart olarak nitelendirilen zekât, bireyler ve organizasyonlar tarafından ödenmesi gereken bir borç olarak ele alınmaktadır. Süreklilik kavramının İslamî olarak değerlendiren yazarlar tarafından desteklenmesinin sebebi de işletmelerin zekât müessesesinin kaynaklarından olmalarıdır. Yani işletmeler var oldukça ve karlılık amaçlarına ulaştıkça kar elde edebilecekler ve böylelikle hesaplanan zekât sosyal sorumluluk kavramına başka bir perspektif kazandırabilecektir. Yani işletme mal ve hizmet üretmenin yanında İslam Dini açısından kendileri için bir borç olan (fakir olanların hakları veya kazançları üzerinde daha kötü olanlara karşı borç) zekâtı vererek ek bir sosyal fayda oluşturmuş olacaktır.

Öte yandan süreklilik kavramı, İslam Dini'ne göre Allah'a (cc) ait olan bir özelliğin (süreklilik ya da sonsuzluk) bir varlığa yani işletmeye atfedilmesi dolayısıyla eleştirilmektedir. Bu özellik sürekliliktir. Süreklilik kavramı değişik yazarlar tarafından işletmenin sonsuz olarak yaşayacağı varsayımı olarak değerlendirilmektedir. Yani bu kavrama göre işletme sonsuz ömre sahiptir. İslam Dini'nce sonsuzluk sadece Allah'a aittir. Bu bakış açısına göre İslam Dini'nce, süreklilik ya da sonsuzluk kavramları yaratılmış hiçbir varlığa İslam Dini'ne göre atfedilemez. Kur'an'da geçen "O hariç her şey yok olucudur!" ayeti (Kur'an, 28: 88) ve diğer bazı ayetler bu eleştiriyi destekler görünmektedir. Ancak İslam Dini'nde Allah'a (cc) ait olan özellik bir kesinliği ifade etmektedir; muhasebe bilimi açısından süreklilik varsayımı söz konusudur. Yani muhasebe bilimi açısından işletmenin ömrünün sonsuz oluşu sadece bir varsayımdır. İslam Dini açısından Allah'ın (cc) varlığı bir kesinlik ifade etmektedir. Aynı zamanda yukarıda geçen ifadelerle göre bu eleştirinin "Allah dilerse!" ibaresi ile bertaraf edilebileceği ve böylelikle süreklilik kavramının kabul görebileceği ileri sürülmektedir.

Sonuç olarak bu kavram İslam Dini'ne göre de bir varsayım olarak ele alınabilir. Ve bu varsayımla birlikte süreklilik gösteren işletmeler İslam Dini açısından sosyal sorumluluğun temellerinden aynı zamanda İslam Dini'nin ikinci temel şartı olarak ifade edilen zekât müessesinin de sağlıklı işleyişiyle katma değer sağlayabilir.

3.3 Dönemsellik Kavramı

İslam dini, emir ve yasaklarını kabul eden bireylere bazı finansal ibadetleri belli şartlar altında zorunlu kılmaktadır. Zekât ve Hac bu tarz ibadetlerdendir. Hac ve Zekât gibi ibadetlerin yerine getirilmesi belli ölçülerde varlıklı olma şartına bağlanmıştır. Örneğin zekât verecek bir kimsenin ne kadar zekât vereceğini bilebilmesi, envanter ve bilanço benzeri bir çalışma yapılmasını gerekli kılmaktadır (Can, 2008: 9). Bu değerlemenin belirli bir dönemi gerektirdiği açıktır.

Zekât için bir envanter yapılması ve bilanço yani finansal durum tablosu oluşturulması kaçınılmazdır. Envanter ve bilanço işlemleri de bilindiği üzere genelde belirli dönem sonlarında yapılır. İşletmenin finansal pozisyonunu ve finansal performansını temsil eden finansal durumun periyodik olarak ortaya konulması ise dönemsellik kavramına dayanır. İslami bakış açısına göre bu kavram, zekâtın her yıl ödenmesi ve zekâtın uygulanabilirliği için bir yıl için varlıkların elde tutuluyor olması koşullarına dayanarak kabul edilebilir. Finansal tablolar zekâtın üzerinden alındığı miktarı gösteren belirli dönemler için hazırlanmalıdır (Ather ve Ullah, 2009: 11).

Kantakji, (2014: 27 - 28) dönemsellik kavramı ile ilgili olarak zekâtın ödenebilmesi noktasında hesaplama yapılabilmesi için “Her kim bir mal elde ederse o malın üzerinden bir sene geçmedikçe o mal için zekât yoktur.” (İbn-i Mâce, Zekât: 5) hadisini nakletmiş, zekâtın *dönemsel olarak* yılda bir kez ödeneceğine vurgu yapmıştır. Bununla birlikte aynı çalışmada zekât hesaplanırken kameri hesaplamanın daha uygun olacağına vurgu yapılarak, kameri (ay takvimi) ve güneş yılı tercihindeki hesaplama oranının farklılığına değinilmiştir.

Elteğani'ye (1994: 6-7) göre de dönemsellik kavramı İslami prensiplerle çelişmemektedir. Ötesinde zekât açısından bakıldığında dönemsellik kavramı Elteğani'ye göre bir gerekliliktir. Hatta aynı çalışmada bu kavramın, muhasebe

bilimince bir temel kavram olarak kabul edilmesinden önce bilinmekte olduğu ileri sürülmüştür.

Napier (2007: 12) de aynı şekilde dönemsellik kavramının İslami açıdan kabul edilebilirliğine vurgu yapmıştır. Bu kabul ve gerekliliği Wardiwiyo ve Eltegani gibi özellikle zekât açısından savunmuştur. “Her kim bir mal elde ederse o malın üzerinden bir sene geçmedikçe o mal için zekât yoktur.” (İbn-i Mâce, Zekât: 5) hadisi Napier tarafından da dönemselliğin kabulü açısından nakledilmiştir. Bu hadise göre, çalışmada zekâtla ilgili kısımlarda vurgulandığı üzere, Müslümanlar, İslami olarak toplumsal düzenin yapı taşlarından olan ve İslam Dini’nin ikinci önemli şartı olan zekâtı her yıl hesaplamak durumundadırlar. Napier, bu zorunluluğun bu kavramı gerekli kıldığını ileri sürmüştür. Diğer bir ifade ile zekâtın hesaplanma zorunluluğu bu kavrama dayanak oluşturmaktadır. Napier çalışmasında diğer bir dayanak olarak Beyt-ül Mal kavramına atıfta bulunmuştur. Bu dayanak, İslam Devletleri’nde maliye bakanlığı ve günümüz diğer vergi otoritelerine denk olduğu düşünülen Beyt-ül Mal’ın bütçesinin yıllık olarak hazırlandığı ve İslam Devleti’nde çalışanların ödemelerinin yıllık olarak yapıldığı şeklindedir.

Lewis (2001: 117) geçen ifadelerle paralel olarak dönemsellik kavramını İslami Açıdan şu şekilde değerlendirmiştir: “Dönemsellik kavramını uygulamak için Zekât yükümlülüğünü yılda bir defa yerine getirmek gibi bir dayanak, İslam’da çok net olarak görülmektedir. Hz. Muhammed’in (sav) dediği gibi “Bir yıl geçinceye kadar varlığın zekâtı olmaz.” (İbn-i Mâce, Zekât: 5) İslami açıdan bu kavramın kabul edilmesi şeklinde bir problem yokken, Müslüman takvimindeki tarihlerle miladi takvimi hesaplamak gibi uygulama problemi söz konusudur. Ayrıca, geleneksel muhasebede Güneş temelli ya da gregoryen takvim kullanılırken İslami takvim kameri sisteme dayanır. Ortalama olarak, güneş yılındakine nazaran kameri yılda on gün daha azdır.” Bu ifadelerinde Lewis, dönemsellik kavramının İslam’la birlikte her zaman var olduğu çıkarımını yapmaktadır. Çünkü Müslümanlar zekâtlarını ödeyebilmek için, varlıklarını envanter işlemine tabi tutmalıdır. Bu envanter işlemi de kaynak gösterilen hadisin işaretiyle yılda bir defa yapılmaktadır. Bu hadisin net olarak dönemselliğe işaret ettiği ifade edilmektedir. Problem olarak görülmeyen tek nokta kullanılan takvim farklılığıdır. İslam Dini’nde 622 yılı olan Hz. Muhammed’in (sav) Mekke’den Medine’ye hicreti söz

konusu iken, geleneksel muhasebenin güneş sistemi temelli miladi takvimi kullandığına işaret edilmiştir. Çalışmada bu durum bir sorun olarak görülmemektedir.

Nadzri de (2009: 17) dönemsellik kavramını zekâtın dönemsel olarak ödenmesi noktasındaki görüşü esas alarak desteklemiştir. Bu noktada zekâtın hesaplanabilmesi için belli bir dönemde yapılacak olan envantere ihtiyaç duyulacağını ifade etmiştir.

Wardiwiyono (2008: 6) dönemsellik kavramını zekât açısından ele alan bir diğer yazardır. Hatta dönemsellik kavramının bir muhasebe temel kavramı olarak ortaya çıkmasından önce Müslümanlarca bilindiği bu kaynakta da savunulmuştur. Bu iddiayı desteklemek üzere geçen diğer kaynaklarda olduğu gibi varlığın elde edilmesinden bir yıl sonra zekâtının ödenmesi gereği ile ilgili hadise atıfta bulunulmuştur. Müslümanların zekâtlarını ödeyebilmeleri için her yıl varlıklarını hesaplama noktasında bir envanter çıkarmaları gereği bu çalışmada da dönemsellik kavramının savunulduğu noktadır.

3.4 Kişilik Kavramı

Ather ve Ullah (2009: 11) kişilik kavramıyla ilgili olarak, firma ve sahiplerinin ayrı kişiler olduğunu belirterek, ortakların, bazı durumlarda firmaların yükümlülükleri ile sorumlu olmadığı şeklindeki bir soruna değinmiştir. Bu yüzden İslamî kâidelerin bu kavramla paralel olmadığını savunan Ather ve Ullah, gerekçe olarak ortakların iflas durumunda kuruluşun borçlarından sorumlu olmadığını ancak kalan kâra sahip olma haklarının olduğunu ileri sürmüştür. Böyle bir durumun gayr – ı meşru olduğunu ve daha da ötesinde kumardan farksız olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Kantakji (2014: 26) kişilik kavramını İslamiyet'in ilk yıllarında bilinen bazı kurumlar açısından değerlendirmiştir. Bu kurumlar Beyt-ül Mal ve Vakıf gibi devlet kurumlarıdır. Kantakji'ye göre, beytülmal ve vakıf gibi tüzel kişiliklerin, ayrı yasal ve muhasebe kişileri olarak İslam Dini'nce tanımış olması dolayısıyla, İslamî açıdan kişilik kavramının olumlu değerlendirildiği ileri sürülmüştür (Kantakji, 2014: 26).

Elteğani (1994: 3 – 4) kişilik kavramı ile ilgili değerlendirmesinde, aşağıda maddeler halinde sıralanmış sebepler dolayısıyla, kişilik kavramının İslami olarak uygun bir muhasebe temel kavram olabileceğine vurgu yapmıştır. Elteğani'nin

değerlendirmelerinde, kişilik kavramıyla ilgili muhasebeyle alakalı değerlendirmelerinin yanında, diğer açılardan baktığı da görülebilir:

- Kişilik kavramı işleri işletmenin müşterileri için *kolaylaştırır*. Şöyle ki; birçok ortakla uğraşmak yerine, kişilik kavramı sayesinde, müşteriler sadece bir tüzel kişilikle uğraşır. Ayrıca, tüzel kişiliğin finansal tablolarının hazırlanması, muhasebeci açısından daha kolaydır. Bu kavrama göre hazırlanan mali tablolar, işletme ile çalışan tüm tarafların haklarının korunmasına yardım eder.
- Kişilik kavramı, çok sayıda insanın hissedar olduğu büyük anonim şirketlerin kuruluşuna olanak sağlar. Bu durum, eldeki servetin tek elde toplanmasının azalmasını mümkün kılar; servetin, çok sayıda insan arasında dağılmasına olanak sağlar.
- İşletmeler ve işletme ile iş yapan kişiler arasında hukuki bazı sorunlar olabilir. Bu tarz anlaşmazlıkların çözümü noktasında kişilik kavramı sayesinde, mahkeme açısından bir tüzel kişilikle sorunun çözümünün hükme bağlanmasını mahkeme için kolaylaştırır.
- İslam Dini'nin Kutsal Kitabı olan Kur'an-ı Kerim'de ya da İslamiyet'in ikinci önemli kaynağı olan Hadis-i Şerifler'de açık olarak yasaklanmış şeyler hariç her şeye izin vardır. Bu açıdan bakıldığında, bu kavramla ilgili *açık* bir yasak olmadığı için, kavramın İslam Hukuku'na uygun olduğu söylenebilir. Ancak şüphelilik durumu söz konusu ise kaçınmanın takvaya daha uygun olduğu çalışma içinde şüpheli şeylerden kaçınma başlığı altında aktarılmıştır.
- İslamî İctihada göre, diğer bir ifadeyle İslamî Fıkıh'a göre vakıf, hazine (beyt-ül mal) ve hükümetin varlığından dolayı İslamiyet'in kişilik kavramına aşina olduğu söylenebilir. Bu durum gösterir ki; ayrı bir girişim olarak kişilik kavramı İslâmî düşüncede kabul görmektedir.

Elteğani'nin değerlendirmelerine paralel olarak Ahmed de (1994) "Beyt-ül Mal, Vakıf, Kolaylaştırma Prensibi" gibi noktaları referans olarak göstererek kavramın İslamî olarak önemli bir muhasebe temel kavramı olduğu noktasına dikkati çekmiştir.

Napier de (2007: 10) kişilik kavramının, İslami bazı prensiplerle tutarlı olmayışına dikkati çekmiştir. Bu duruma sebep olarak gösterilen noktalar şunlardır;

- Ortakların borcunu ödeyememe durumunda, şirket borçlarına karşı sorumlu olmamalarıdır. Ancak kalan kârları alma hakkı olması dolayısıyla ayrı bir kişiliği olan bir kuruluş olarak ele alınmasının etik bir sorun olduğuna dikkat çekilmiştir.
- İşletmenin, bu kavramla birlikte, kumara ya da dinen adaletsiz spekülasyona yakın olan kabul edilebilir risklere uygun olası kârları sağlaması noktası dikkat çekilen bir diğer husustur.

Napier, (2007: 11) kavramın İslami açıdan kabul edilebilir noktalarına da dikkati çekmiştir. Bu duruma dayanak olarak gösterdiği noktalar şunlardır;

- Camiler gibi bağımsız finansal statüye sahip ayrı yasal kişilikler, İslam devletinin ilk zamanlarında Müslümanlarca bilinmektedir.
- Kişilik kavramının, şirketlerin zekât ödemeleri gerekliliği görüşü dolayısıyla önemli oluşudur.

Nadzri'ye göre de (2009: 17) İslam Devletinin ilk yıllarında camiler ayrı bir kişilik olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan kavram İslamî olarak değerlendirilmiştir. Ancak iflas durumunda ortakların kalan borçlar için sınırlı sorumlu oluşu kavramın eleştirilmesine neden olmuştur. Nadzri kavramı, tasfiye durumunda kalan kârın dağıtılması açısından ayrıca eleştirmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde kişilik kavramının, İslam Dini için uyumlu olduğu ifade edilmekle birlikte tasfiye durumunda ortakların, yükümlülüklerle karşı sadece sermayeleri ile sınırlı sorumluluğa sahip olmaları durumu İslam Dini açısından eleştirilmiştir. Bu eleştirinin diğer kısmı tasfiye durumunda ortakların kardan hisse alabilmeleridir. Diğer bir ifade ile ortaklar tasfiye anında şirketin zararından koydukları sermaye kadar sorumlu olacaklar ancak kalan kardan hisse alabileceklerdir. Bu durum adaletsiz bir durum olarak değerlendirilmiş ve kişilik kavramı bu yönüyle eleştirilmiştir. Ancak bu durumun giderilmesi ile kavram İslami açıdan sakıncalı olmaktan çıkabilecektir.

Kişilik kavramının İslamî açıdan uygunluğu değişik açılardan kabul görmüştür. Bu kabule İslam Devletleri'nde tüzel kişiliğe sahip olan Beyt-ül Mal (Hazine), camiler,

devletin kendisi örnek gösterilmiştir. Bu kurumların bazılarının kendine ait bir bütçesi ve muhasebesi oluşu kavramın İslami açıdan desteklenirliğini pekiştirmektedir.

Kavram, müşterilerin işlerini kolaylaştırması dolayısıyla İslami açıdan ayrıca desteklenmiştir. Yani müşteri muhasebe ve diğer işleri açısından birçok ortakla uğraşmaktansa tek bir kişilikle işlerini görebilecektir.

Geçen kaynaklardan aktarılanlara dikkat edildiğinde vakıf, hazine ve hükümetin varlıkları, İslamiyet'te kişilik kavramının varlığını destekleyen en somut kurumlar olarak ifade edildiği görülmektedir.

Sonuç olarak kişilik kavramı da İslam Dini açısından bazı durumlar dışında kabul görmektedir.

3.5 Parayla Ölçülme Kavramı

Parayla ölçülme kavramı, çalışmanın birinci bölümünde de ifade edildiği gibi, muhasebede kaydedilmiş olayların parayla ölçülebilir olması gerekliliğini vurgular. Farklı özellikteki mali nitelikli konuların ortak paydada vurgulanmasını kolaylaştırır. Parayla ölçülme kavramı, İslamî olarak, benzer noktalarda pozitif ve negatif olarak eleştirilmiştir.

Finansal durumun temel elemanları olan mali nitelikli olayların ifade edilmesinde para birimlerinin kullanılması, değişimdeki satın alma gücü dolayısıyla, ölçme birimi olarak paranın istikrarı konusunu gündeme getirir. Örneğin, bir para biriminin satın alma gücü, genel fiyat düzeylerinde yükseliş yaşayan enflasyonist dönemlerde azalır. Çok sık rastlanmamakla birlikte paranın satın alma gücü deflasyonist dönemlerde yükselir (Kantakji, 2014: 26).

Finansal hak ve yükümlülüklerle ilgili olarak paranın satın alma gücündeki değişikliklerin etkileri bakımından İslâmî Fıkıh'ta iki düşünce vardır. Biri paranın satın alma gücündeki değişikliklerin finansal hak ve yükümlülüklerin kapanması zamanında hesaba katılması gerektiğini savunur. Diğeri, paranın satın alma gücündeki değişikliklerin finansal hak ve yükümlülüklerin kapanması zamanında göz ardı edilmesi gerektiğini ileri sürer. Bu ikinci düşünceye göre İslami müesseseler açısından finansal

muhasibinin amaçları için para biriminin satın alma gücünün istikrarı varsayılır. Ancak birinci İslamî düşünce açısından değerlendirildiğinde, muhasebe için kabul edilen yasal para birimi kullanıldıkça, enflasyon problemi parasal hak ve yükümlülüklerin tasfiyesi zamanında dürüstlük ve adaletle ilgili bir takım negatif sonuçlar doğuracaktır (Kantakji, 2014: 26).

Aynı şekilde Elteğani (1994: 9) parayla ölçülme kavramını, İslami perspektiften, enflasyonist bir çevrede ölçme birimi olarak, adil ve dürüst bir hesaplama birimi olma noktasında başarısızlığa uğradığı için sorgulanır hale geldiği şeklinde eleştirmiştir. Enflasyonist bir ortamda para, vadeli ödemeler için adaletsiz bir standart ve güvenilmez bir değer biriktirme aracı halini alır. Böylelikle bazı insanlar bilmeden de olsa diğer kişilere karşı adaletsiz davranmış olurlar. Böyle bir durumun varlığı ise İslami prensiplerle çelişir. “Mallarınızı aranızda abes bir şekilde yiyip tüketmeyin” (Kur’an 4:29) ayetindeki İslamî emir bu şekilde ihlal edilmiş olur. Diğer bir ifadeyle, enflasyon faiz ya da kar payı olmayan uzun vadeli kredinin yani İslamî tabiri ile güzel borç anlamına gelen “karz-ı hasen”in gerçek değerini aşındırarak, faizsiz olarak borç verenlere ciddi zararlar verir. Faizli borç zaten İslamiyet açısından mümkün değildir. Parasal varlıkların ve gelirlerin tamamının üzerindeki enflasyonun etkisinin endeksleme ya da herhangi bir ölçü ile denkleme yoluyla minimize edilebileceği ileri sürülmüştür. Ancak endeksleme İslam içtihadı ile ilgili herhangi bir düşünce tarafından henüz kabul görmemiştir. Kolay olmamakla birlikte varlıkların değerlendirilmesi için ikame değeri ya da şimdiki değer kullanımı önerilmektedir. Görülüyor ki İslami prensiplere uyan alternatifler, fiyatlar ve paranın değerindeki istikrarı sürdürmede başarılı olmak zorundadır. Endeksleme, ikame değer ya da cari değer enflasyon için sadece geçici çözümlerdir (Elteğani, 1994: 8-9).

Ather ve Ullah da (2009: 11) paranın satın alma gücünün enflasyonist çevrede durağan olmayışını, gelecek finansal hak ve yükümlülükleri etkilediği için eleştirmişlerdir. Paranın ölçme birimi olarak kullanılması enflasyon durumunda İslami perspektiften sorgulanmaktadır. Bu yüzden para, muhasebe açısından adalet ve dürüstlük konularında yetersiz kalmaktadır. Ather ve Ullah’a göre para İslami bir ortak ölçme birimi olarak faizin ve enflasyonun olmadığı bir ekonomide ticari işlemleri kaydetmede rahatlıkla kullanılabilir.

Napier, İslam araştırmacılarının, paranın satın alma gücü ve finansal haklarla yükümlülükler üzerindeki enflasyonist çevrenin etkisi problemini doğruladığını ifade etmiştir. Bu açıdan para adil ve dürüst bir muhasebe birimi olarak hizmet etmede yetersiz kalacaktır. Enflasyonist çevrede para vadeli ödemeler açısından adaletsiz bir standart ve değersiz bir biriktirme aracıdır. Satın alma gücündeki değişimlerin etkilerinin, hak ve yükümlülükleri yerine getirirken dikkate alınıp alınmayacağı ile ilgili iki İslami görüş ifade edilmiştir. Birinci görüş, enflasyon zamanında enflasyonla ilgili ayarlamaları yapmadaki başarısızlığın borç vereni suiistimal etmesidir ki bu yüzden, paranın satın alma gücündeki değişimler, finansal hak ve yükümlülükler yerine getirilirken hesaba katılmalıdır. Parasal birimin İslâmi muhasebede kullanılabilmesi için, satın alma gücündeki değişimleri ayarlamak üzere, altın ve gümüş gibi, sabit bir değeri olduğuna inanılan bir eşyanın kullanılması gerekir. Napier, AAOIFI'nin, paranın satın alma gücündeki durağanlığının değerlendirmesinde, iki karşıt görüşü sunduğunu söylemiştir. Biri, satın alma gücündeki istikrarsızlık nedeniyle bu kavramın İslami prensiplerle tutarlı olmadığıdır. Diğeri, bu kavramın, uygun metotlar bulunmadıkça faydalı olmak koşuluyla kullanılabileceği yönündedir (Napier, 2007: 13).

Djuitaningsih, (2013: 1172) paranın doğası gereği, enflasyonist bir ekonomide, adil ve dürüst bir ölçme birimi olarak hizmet edemeyeceğini savunan diğer yazarlardandır. Kavram enflasyonist bir ortamda adalet ve dürüstlük gibi İslami prensiplerle çelişecektir. Böylelikle vadeli ödemeler adaletsiz bir hal alacaktır. Ayrıca bu durum parayı güvenilir bir değer biriktirme aracı yapacaktır.

Kantakji (2014: 26) parayla ölçülme kavramının, ölçümü parasal olarak zor ya da imkânsız olan ekonomik olayları hesaba katamaması gibi bir probleme dikkati çekmiştir. Burada kastedilen dışsallıklardır. Dışsallıklar, işletme tarafından sebep olunan fakat kendisi için hesap yapılmamış, parasal olarak değerlendirilmeyen olay ve işlemlerdir. İslami muhasebenin sosyal hesaplanabilir bir boyuta sahip oluşu dolayısıyla, Kantakji, İslami muhasebenin kendini parayla ölçülme kavramına karşı sınırlayamadığını ifade etmiştir. Dışsallıkların, mümkün olan yerlerde parasal olarak ölçülmüş ve İslami muhasebe raporlarında yer almış olması gerekir. Eğer dışsallıklar parasal olarak ölçülemiyorsa en azından kalitatif açıklama gerekir. Parasal ve parasal olmayan, kalitatif ve kantitatif, sosyal ve ekonomik olay ve işlemleri birleştiren rapor

olarak bir bütüncül “Muhasebe” ya da “Hesap Verebilirlik” gibi bir ayrım İslami Muhasebe açısından Kantakji’ye göre daha uygundur. Bunların değişik açılardan ölçümlenerek kaydedilmesi özellikle İslam Dini açısından sosyal hesap verilebilirlik bağlamında gereklidir (Kantakji, 2014: 26).

Dışsallıkların kaydedilmesi ile ilgili olarak Elteğani (1994: 9) benzer yaklaşımlarda bulunmuştur. Elteğani paranın, finansal işlemleri kaydetmedeki pratikliğini savunmuş; ancak, sadece parasal mevhumlarla ifade edilebilen konuların muhasebeleştirilmesiyle sınırlanması dolayısıyla parayla ölçülme kavramını eleştirmiştir.

Ather ve Ullah da (2009: 11) işletme ile ilgili olup, parayla ölçülemeyen konuların kaydedilmemesini eleştirmiştir. Dışsallıklara değinerek İslami muhasebenin parayla ölçülmesi mümkün olmayan bazı işlemlere ilişkin raporları da dikkate alıp değerlendirdiği üzerinde durmuştur. Firmaların yol açtığı çevresel tahribat bunun bir örneğidir.

Parayla ölçülme kavramını dışsallıklar açısından İslamî olarak eleştiren bir diğer yazar Napier’dir (2007: 12-13). Parayla ölçülemeyen diğer konular her ne kadar bilgi kullanıcıları ile ilişkili olsa da parasal olarak ifade edilmediği ya da edilemediği için muhasebeci tarafından ihmal edilir.

Parayla ölçülme kavramı ile ilgili İslâmî açıdan pozitif bakış açıları da söz konusudur. Örneğin Elteğani (1994: 8) bir ölçme birimi olarak paranın, istikrarlı bir ekonomik ortamın varlığı durumunda, İslami olarak kabul edilebilir olduğunu savunmuştur. Elteğani’ye göre altın ve gümüş gibi değeri genelde istikrarlı bir kıymetli madene dayanan ve değer biriktirme aracı olarak kabul edilen bir para birimi, kavramın İslami olarak kabul görmesini sağlayabilir. Ancak bu kabul, İslam Dini’nin faizle ilgili kurallarını ve diğer İslamî kaideleri tatbik etmek şartıyla olabilir. Ölçme birimi olarak para, İslamiyet’in bütün değerlerin ölçümünde doğruluk ve adalet üzerine yaptığı tartışmasız vurgu dolayısıyla, kendi değerindeki tutarlılığın devam ettiği istikrarlı bir parasal sistem altında kabul edilebilirdir.

Sonuç olarak parayla ölçülme kavramının genel olarak özellikle enflasyonist ve faizin cari olduğu bir ortam için İslami Prensiplerle çeliştiği ifade edilmiştir. Ancak alternatif

olarak paradan daha iyi bir ölçme aracı ortaya konulana kadar bu kavramın kullanılabilmesi vurgulanmıştır. Bununla birlikte bazı yazarlar geçen ifadelerden de anlaşılacağı üzere bazı alternatiflere değinmişlerdir. Bu alternatiflerden bazıları esas olarak geleneksel muhasebe işlemlerinde kullanılmaktadır. Ancak bir kısım İslam yazarları tarafından endeksleme gibi yöntemlerin kullanılmasının uygun olmadığı ileri sürülmüştür. Öte yandan gerçek ya da tüzel kişiler muhasebe işlemlerini İslami ölçülere uygun olarak yapmak istiyorlarsa, para yerine, paraya nispeten daha istikrarlı olan altın gibi değerli madenlerin kullanılması şeklindeki öneriler söz konusudur.

3.6 Maliyet Esası Kavramı

Maliyet esası kavramı, para ve benzeri varlıklar dışındaki varlıkların elde edilmesinde, objektif belgelere dayandırılmak kaydıyla varlığın elde edilme maliyeti üzerinden kaydedilmesi gereğini vurgular.

Rahman (2007: 4) maliyet esası kavramını zekât açısından değerlendirmiştir. Zekât açısından varlıkların değerlemesinde sadece satış fiyatı uygundur. GKGMİ'ne göre ise varlıkların elde etme maliyeti ya da piyasa değerinden düşük olanı ile kaydedilmesi gerekir. Stoklar gibi bazı varlıkların kaydedilmesinde değişik değerlendirme yaklaşımları ile kaydetme durumu da İslamî prensiplerle çelişmektedir.

Ather ve Ullah (2009: 11) benzer olarak maliyet esası kavramını değerlendirirken zekât kavramını dikkate almıştır. Zekâtın hesaplanması için, varlıkların cari piyasa değeri üzerinden kaydedilmiş olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla, varlıklar, yanıltıcı olacaksa geçmiş maliyet değeri ile gösterilmemelidir. Bu nedenle, varlıkların finansal durum tablolarında gerçek değeriyle gösterilmesi İslamî açıdan son derece önemlidir. Bu tarz adil bir sunum içinse bir değerlemenin yapılması kaçınılmazdır. Zekâtın hesaplanması için yapılacak olan varlık değerlemesinde İslamî olarak uygun olan, varlıkların cari piyasa değerine dayandırılarak gösterilmesidir.

Eltegani de (1994: 12) maliyet esası kavramını eleştirmektedir. Satın alma gücündeki değişim sebebiyle kavramın birçok eleştiriye maruz kaldığını ileri sürmüştür. Maliyet esası kavramı bazı durumlarda yeterlidir. Örneğin bir varlığın kayıtlara alındığı zamandaki değeriyle şimdiki değeri arasında fark yoksa burada herhangi bir sorun yoktur. Eğer zamanla varlıkların değerindeki değişiklikler göz ardı edilirse gerçek

olmayan görüntüler ortaya çıkar. Bu durum da doğal olarak İslamî açıdan kabul görmeyecektir.

Tarihi maliyetin dikkati çeken eksiklikleri dolayısıyla birçok alternatif oluşturulmuştur. Finansal tabloların amacı, bir girişimin ekonomik durumunu ve ekonomik olaylarını olabildiğince *gerçekçi* göstermek ve yöneticilere karar vermelerinde yardımcı olması açısından kullanışlı bilgiler sağlamaktır. Enflasyonist bir çevrede değerlendirme maliyet esası kavramına dayandığında adalet ve dürüstlüğe uygun olmayacağı için maliyet esası kavramı eleştirilmektedir. Enflasyonun bir sonucu olarak gerçek olmayan bilgi zekât matrahını azaltacaktır (Eltegani, 1994: 13).

Napier (2007: 14) açısından da kavram enflasyonist ortam açısından eleştirilmiştir. Fiyat değişimlerinin etkisinin hesaba katılmaması kavramın önemli bir eksikliğidir. Zekât hesaplamasının cari değeri gerektirmesi bakımından, tarihi maliyetlerin yerine cari fiyatın kullanımı Napier tarafından da önerilen bir yaklaşımdır.

Djuitaningsih, (2013: 1173) adı geçen yazarlar gibi varlıkların bilançoda maliyet değerleriyle görünüyormasının eksik yanlarına dikkati çekmiştir. Bu eksiklikler İslam Dini'ndeki adalet ve dürüstlük kavramlarına uygun düşmeyeceğinden, kavram İslamî açıdan kabul görmeyecektir. Maliyet esası kavramının eksikliği paranın satın alma gücündeki istikrarsızlıktır. Kavram, enflasyonist bir ortamda yanlış yönlendirebilecek; İslamî açıdan adaleti garanti edememe gibi bir sonucu doğuracaktır. Ölçme zamanında, kullanılması gereken cari değerdir. Kur'an'da geçen (Kur'an, 2:42) gerçeği açıklama prensibi, gerçeği, olduğundan ne az ne de fazla yani olduğu gibi açıklamayı gerektirir.

Nadzri de (2009:17) kavramı zekât açısından ele alarak eleştirmiştir. Şöyle ki; zekât, hesaplandığı dönemde varlıklar gerçeğe uygun değerleri ile değerlendirilmelidir.

Can, (2008: 8) Bakara Suresi 282. Ayetiyle İslamî Muhasebe'yi değerlendirdiği "Bir Ayetin Işığında İslam Dini'nin Muhasebenin Temel Kavramlarına Bakışı" isimli çalışmasında, ilgili ayette geçen "ne eksik ne fazla kaydedin" şeklindeki ifadelerden, mali olay veya işleme konu olan parasal tutarların eksiltilmeden veya fazlaştırılmadan olduğu gibi kayda alınmasının "Maliyet Esası Kavramı" ile ilişkili bazı ipuçlarını elde etmeyi olanaklı kıldığını ileri sürmüştür.

Geçen değerlendirmelere dikkat edildiğinde, maliyet esas kavramı ile ilgili, İslami açıdan, paranın zaman değeri problemi ileri sürülmektedir. Özellikle enflasyonist ortamda bazı düzenlemelerden sonra İslam'ın adalet prensibine uygun hale gelecektir.

Kavram, enflasyonist bir ortamda zekât tabanını etkilemektedir. Varlıkları üzerinden zekât vermekle yükümlü olan İslami prensiplerle çalışan işletmeler, varlıklarını cari değerleriyle göstermezlerse hem İslam Dini'nin ikinci önemli şartını uygun yerine getirmeyecekler, hem de dürüst olmayan adaletsiz bir davranış sergileyeceklerdir. Zekât ödeyecek olan işletmeler zekât ödeme zamanında tarihi maliyetten ziyade varlığın o tarihteki değerini uygun metodu kullanarak yeniden değerlemelidir. Ayrıca, alacakların tahakkuk ettiği tarihle tahsil edileceği tarih arasındaki değer farkının İslam'a uygun metotları kullanarak düzeltilmesi gereğine dikkat çekilmiştir.

3.7 Tarafsızlık ve Belgelendirme

Tarafsızlık ve belgelendirme muhasebe temel kavramı sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramının gereğidir. Bu yüzden sosyal sorumluluk kavramıyla ilgili değerlendirmeler bu kavram için de geçerlidir.

Can (2008: 5) çalışmasında Bakara Suresi'nin 282. ayetinin muhasebe açısından tarafsızlık ve belgelendirme kavramını gerektirdiğini savunmuştur. Bu ayetin değerlendirmesini "Elmalılı Hamdi Yazır" tefsirindeki değerlendirmeleri aktararak yapmıştır. Tefsir'de geçen ifadeler şu şekildedir: "Birbirinizle borç alıp verebilirsiniz, fakat alışverişte borçların vadesi belli olmalı, *bir de yazılarak belgelenmelidir*. Ve bunu iki taraftan birine meyil göstermeyecek, eşit olarak her iki tarafın da haklarını olduğu gibi gözeterek yazabilecek *tarafsız ve âdil bir kâtip yazsın*. Birbirinizin yokluğunda her biriniz kendi kendine veya özel kâtibi ile kendi defterine ve yalnızca kendi hesabına yazdırabilirse de bununla yetinilmesin. Kendisine yazması için başvuru hiçbir kâtip de yazmaktan imtina etmesin, çekinmesin."

Yukarıdaki italik olan ifadeler, gerçekten de borç ve alacak ilişkisinde belgelendirme ve tarafsızlık hususundaki hassasiyeti göstermektedir. Yazar (Can, 2008: 7) çalışmasının devamında "Allah her şeyi bilir. Bundan dolayı emirlerine itaat, nehiyelerinden sakınmak, sözüne güvenmek, kendisine ta'zim ve saygı ile hukuk ve ticarî işlerinizi, bütün işlemlerinizi yazıp belgelendirin. Her şeyi yazıp belgeye bağlamanın, din ve

dindarlığın, takvanın temeli olduğunu unutmayınız” şeklindeki Elmalılı tefsiri naklederek, borç ve alacak ilişkisinde yazma ve belgelendirmenin İslam Dini'nin temel kavramlarından olan takva kavramının temeli olduğuna değinmiştir.

Ather ve Ullah (2009: 11) tarafsızlık ve belgelendirme kavramının İslami muhasebenin temel prensipleriyle çelişmediğini; hatta gerekliliğini ileri sürmüştür. Ather ve Ullah, organizasyonun finansal durumunu ilgilendiren bilgilerin kaydedilmesinde tarafsızlığın ve belgelendirmenin İslamî muhasebe açısından son derece gerekli olduğunu savunmuştur.

Kantakji (2014: 39) tarafsızlığın İslami prensipler tarafından tamamen desteklenen bir kavram olduğu görüşüne katılmaktadır. Kantakji'ye göre tarafsızlığın olmaması muhasebe bilgilerinin güvenilirliğini etkileyecektir. Yanlı bilgi güvenilir olmayan bilgidir. Muhasebe bilgisi, bilgi kullanıcılarının ortak ihtiyaçlarına yönelik ve belirli finansal bilgi kullanıcılarının spesifik ihtiyaçlarını karşılamamalıdır. Tarafsız finansal muhasebe bilgileri dürüst bilgilerdir ve önceden belirlenmiş sonuçlara yönelik önyargılardan uzaktır. Bu sebepler dolayısıyla Kantakji (2014: 39) çalışmasında tarafsızlık ve belgelendirme kavramının İslami muhasebedeki yerinin kaçınılmaz olduğunu savunmuştur.

Elteğani (1994: 13) tarafsızlık kavramını objektiflik başlığı altında değerlendirmiştir. Finansal bilgilerin işe yararlığı kullanılan ölçme sürecinin güvenilirliğine bağlıdır. Finansal raporlama objektif olmalıdır. Objektif sunum için kanıta dayalı deliller gereklidir. Şahsi menfaatlere dayandırılan deliller büyük olasılıkla subjektif bir sunumu beraberinde getirecektir. İslami perspektife göre objektif bir sunum, dürüstlük anlayışı için gereklidir.

Sonuç olarak bu kavram sosyal sorumluluk kavramıyla direkt olarak ilişkilidir. Bu sebeple, İslam'da hakkaniyet, sosyal sorumluluk anlayışı, adalet, dürüstlük gibi kavramlar açısından bakıldığında İslami Muhasebe için son derece gerekli bir kavramdır. Geçen değerlendirmelerde de kavramın tam olarak İslamî muhasebe açısından uygun olmanın ötesinde gerekli bir kavram olduğu hakimdir.

3.8 Tam Açıklama

Tam açıklama muhasebe temel kavramının hedefi, işletmenin finansal durumunun, finansal bilgi kullanıcılarının finansal kararlarını en uygun bir şekilde verebilmeleri açısından tam olarak açıklanmış olmasıdır.

Can (2008: 6) tam açıklamanın İslamî açıdan gerekliliğini savunmuştur. Bu kavramın İslamî değerlendirmesiyle ilgili Bakara Suresi'nin 282. ayetini ele alan Can, Elmalılı Hamdi Yazır Tefsiri'nde bahsi geçen ayetle ilgili "...ister büyük olsun, ister küçük olsun o borcu veya onun ödeme gününü son süresine varıncaya kadar yazmaktan usanmayınız. Az olsun, çok olsun yazınız ve vadesinin son taksine kadar bütün yönleri ve bütün ayrıntılarıyla yazınız; her bakımdan açık ve anlaşılır olsun..." ifadeleri tam açıklama kavramıyla birebir örtüşmektedir.

Ather ve Ullah (2009: 11) tam açıklama kavramı ile ilgili olarak "Allah açık ve gizli olanı bilir." (Kur'an, 14: 38) ayeti üzerinde durmuştur. Bu yüzden İslamî muhasebe açısından bilgilerin gizlenmeden açıklanması gereği üzerinde durmuşlardır.

İslam Dini'nde ümmet yani halk, kendi refahı için, bir organizasyonun operasyonel sonuçlarını bilme hakkına sahiptir. Halkın, İslamî kaideler çerçevesinde belirlenen hedeflerin başarıyla başarılmadığı noktasında bilgilendirilme hakları vardır. İslamiyet'te tam açıklamanın sağlanması için İslami Sosyal Raporlama (ISR) şeklinde bir metot geliştirilmelidir. Çünkü İslam, çevreye karşı sorumluluk gibi etik bir açıklama üzerine vurgu yapmaktadır (Saofi ve Mustapha, 2012: 5-6).

Elteğani (1994: 13) tam açıklamayı farklı bir açıdan ele almıştır. Elteğani'ye göre açıklama terimi bütün bilgilerin hepsinin muhasebe tablolarında bulunması anlamına gelmemektedir. Bu tarz bir açıklama değişik kullanıcılar açısından önemli çıkarları beraberinde getiren bilginin yeterli açıklamasını ima etmektedir. Yeterli derecede asgari düzeyde bilginin açıklanması; dürüst, kullanıcılar açısından tarafsızca oluşturulmuş, tam ve etraflı bir bilgi sunumunu ima eder. İslami açıdan arzulanan da yeterli açıklamadır. Çünkü yeterli açıklamayla birlikte finansal kararlar doğru alınabilecektir. Zaten, İslam Dini açısından raporlamanın amacı, mali tabloların tüm finansal bilgi kullanıcılarının kararlarını doğru alabilecekleri düzeyde olmasıdır.

Napier de (2007: 15-16) tam açıklama kavramını, Saofi ve Mustapha gibi İslamî olarak tüm toplumun bilgilendirilme haklarının olması açısından değerlendirmiştir. Ancak Napier, Elteğani'nin değerlendirmelerine paralel olarak yeterli açıklama üzerinde durmuştur. Firmayla alakalı hissedarlar, kredi verenler, çalışanlar, müşteriler, hükümet ve genel olarak tüm toplumu içerecek şekilde menfaat sahipleri, firma hakkında bilgi alma hakkına sahiptirler. Ancak firmanın ne kadar açıklayacağı önemli bir sorundur. Yeterli açıklama, tabloların yanlış yönlendirmeme amacıyla uyumlu asgari düzeydeki bir açıklamaya işaret eder. Tam açıklama ise tüm bilgilerin sunumunu ima eder. Ancak, çok fazla bilgi, önemli bilgileri maskeleyebileceğinden zararlı olma ihtimali vardır. Bu yüzden, tam açıklama prensibi, değişik yorumlamalara açıktır. Tam açıklama bu yönüyle arkasında birkaç cevaplanmamış soru bırakan, açık uçlu bir kavramdır. İslami işletmeler, firmanın aleyhine olsa da, yapılan faaliyetler ve sonuçları hakkında, topluma gerekli bilgiyi açıklamakla yükümlüdür. Bu durum, İslam'da muhasebeleştirilmenin daha kapsamlı olması anlayışının mantıklı bir sonucudur. Açıklama kavramı, muhasebeleştirme kavramı ile ilişkilidir. Gerçeği açıklama İslami literatürde çok önemli bir konudur. Kur'an, gerçeğin açıklanmasına şu şekilde vurgu yapar: "Ve doğruyu yanlışla örtmeyin, bildiğiniz zaman doğruyu gizlemeyin (her ne olursa olsun)" (Kur'an: 2:42). Allah'ın dinine hizmet amacıyla bilgi kullanıcıları için önemli olduğuna inanılan her şey açıklanmalıdır. Ayrıca yeterli düzeyde bilginin açıklanması prensibi, İslam araştırmacılarının anlaşmaya vardığı bir prensiptir.

Lewis (2001: 14) tam açıklama kavramını sosyal hesap verilebilirlik açısından değerlendirmiştir. İslam Dini'nde sosyal hesap verilebilirlik kavramıyla bağlantılı olarak herhangi bir faaliyetle ilgili bilgiler tam olarak açıklanmalıdır. Kur'an'daki bazı ayetler bu konuya işaret etmektedir. "... Şimdi gerçeği getirdin..." (Kur'an: 2:71), "... adaletin devam ettiricisi olun..." (Kur'an: 4:135) gibi ayetler sosyal hesap verilebilirlik bağlamında gerçekleşen ya da gerçekleşebilecek durumların dürüstçe açıklanması gerektiğinin İslamî gerekçelerindedir.

Lewis (2001: 14) tam açıklama kavramını geçen yazarların ifadelerine paralel olarak, halkın (ümmetin) refahın açısından da değerlendirmiştir. Finansal bilgiler, sadece gerçeği içerdiğinde İslami açıdan uygundur. Muhasebe bilgisinin amacı kamusal çıkarlara hizmettir. Halkın, İslami literatür açısından ümmetin refahı için,

organizasyonun operasyonlarının etkileri hakkında bilgilendirilme hakkı vardır. Bu bilgilendirmenin nasıl gerçekleştirildiği önemlidir. Bu bilgilendirme şekli dürüstlük, adalet gibi İslamî prensipler çerçevesinde yapılmalıdır.

Hesap verilebilirlik, İslamî açıdan bir anlamda, Yaratıcı'ya hesap vermek şeklinde algılanmalıdır (Lewis, 2001: 14). İslamî literatüre göre Allah'ın (cc) zaten her şeyi görüp bildiği için finansal bilgilerin gerçeğe aykırı olması durumu İslamî açıdan söz konusu değildir.

Doğru ve ilgili bilginin açıklanması, İslami hayatın farklı yönlerince önemlidir. Müslümanların ödeyebilme kapasitesini belirtmek noktasında, fakirlere yardım edebilmek için dini yükümlülükler açısından varlıkların ve sorumlulukların değerinin açıklanmasını gerektiren zekât gibi sorumluluklar söz konusudur (Lewis, 2001: 14). Zekât İslamî açıdan toplumsal refahın sağlanması için son derece önemlidir ve değişik kaynaklarda İslam Dini'nin ikinci en önemli şartıdır. Bu noktadan yeterli olmayan finansal açıklamalar zekâtın matrahını etkileyerek toplumsal refahı engelleme riski taşımaktadır.

Nadzri (2009: 18) de tam açıklamanın İslam Dini'ne tam olarak uygun olduğunu savunmuştur. Nadzri'ye göre bilginin tam açıklanması toplumsal refahın gerçekleşmesi için bir gerekliliktir.

Kur'an'da tam açıklamaya işaret eden bazı ayetler ise şöyledir;

- Allah (cc) biz ne gizler ve açıklarsak bilir (Kur'an, 14:38).
- Ve senin Rabbinden hiçbir şey (Ne kadar çok olsa da) gizli değildir, yerdeki ya da Cennet'teki bir atomun (ya da küçük bir karıncanın) ağırlığı (kadar olsa bile)... (Kur'an, 10:61)
- Küçük ya da büyük her şey çok açık bir kayıtle yazılmıştır (Kur'an, 18:49).
- Diyecekler ki: "Vay bize! Bu ne tür bir kitaptır ki ne küçük ne de büyük hiçbir şeyi bırakmamış, sayılarla hepsini kaydetmiş" Ve onlar yaptıkları her şeyi bulacaklar, önlerine serilmiştir ve senin Rabbin kimseye adaletsiz davranmaz. Gerçeği, bir temele dayanmayan şeyle örtmeyin ve gerçeği bildiğinizde gizlemeyin (Kur'an, 2:42).

- Şimdi gerçeği getirdin (Kur'an, 2: 71).

Geçen kaynaklardaki ifadeler genel olarak değerlendirildiğinde tam açıklama kavramının İslami bir muhasebe temel kavramı olarak ele alınabileceği sonucuna ulaşılabilir. Tam açıklama muhasebe temel kavramının İslamî olarak kabul edilmesinde, değişik yazarların bakış açısına göre İslam'da adalet anlayışı, ümmetin diğer bir ifade ile toplumun refahı için bilgilerin ilgili kişilere açıklanması gereği, dürüstlüğü ifade eden Kur'an'daki bazı ayetlerin olduğu görülmektedir. Ancak, hem geleneksel muhasebe yazarlarınca hem de konuyu İslami olarak ele alan muhasebe yazarlarınca tam açıklamanın sınırları hakkında değişik değerlendirmeler söz konusudur. Bu sınırların sorgulanmasının sebebi tüm bilgilerin finansal tablolarda görülmesinin mali tablo maskeleyesi gibi bir riski ortaya çıkarabileceğidir. Tam açıklamanın sınırları ile ilgili değerlendirmelerin özünü "Ne, nasıl ve kime açıklanacak?" soruları oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında acaba tüm işlemler açıklanmalı mıdır sorusu akla gelmektedir. Bu sorunun cevabı da bilgilerin kime açıklanacağı sorusuna verilecek cevapla netlik kazanmaktadır. İslami olarak yapılan değerlendirmeye göre kime açıklanacak sorusunun cevabı toplum, İslamî deyimiyile ümmettir. Ancak yine de tam açıklamanın sınırları hakkında çalışma içinde ele alınan kaynaklara bakıldığında net bir görüş söz konusu değildir. Ancak yeterli açıklama kavramında bir mutabakat söz konusudur. Yeterli açıklama prensibine göre finansal tablolar ihtiyaca cevap verecek yeterlilikte olmalıdır. Ancak ihtiyacın sınırlarını belirlemenin, muhasebe bilgi sisteminde üretilen bilgilerin neredeyse tüm topluma bakması noktasından imkânsızlığı söz konusudur. İhtiyaç belki de en küçük ayrıntıyı ele almakla ya da bazı büyük işlemleri dahi dikkate almamakla karşılanabilecektir.

3.9. Önemlilik

Önemlilik kavramı mali tablolarda hangi finansal bilgilerin görünmesi gerektiğini tanımsal olarak belirleyen kavramdır. Eğer mali nitelikli bir olayın ya da finansal bir bilginin mali tablolarda görünmesi finansal bilgi kullanıcılarının kararlarını etkilemeyecekse o bilgi önemli değildir. Ancak eğer bir finansal bilgi basit de olsa finansal bilgi kullanıcılarının kararlarını etkileyecekse o bilgi önemlidir ve mali tablolarda görünmesi gerekir.

Ather ve Ullah'a göre (2009: 11) muhasebe açısından önemsiz kabul edilen bilgilerin dahi İslamî muhasebe açısından kaydedilmesi gerekir. Çünkü İslam her zaman adaleti vurgular. Adaletin sürdürülmesi, önemlilik kavramı uygulanarak sunulan bilgilerle bazen mümkün olmayabilir. Çünkü "önemli" kelimesi görecelidir. Kişiden kişiye ve organizasyondan organizasyona değişebilir. Adaletin sürdürülmesi için Allah (cc) her zaman tam kayıt ve açıklamayı vurgulamıştır (Kur'an: 99:7-8 ve 50:18). İslami muhasebede, mümkünse bilginin tam açıklanması tercih edilmektedir ve tam açıklamanın mümkün olmadığı durumlarda önemlilik kavramı eğer kötü kullanımına karşı bir ihtiyat varsa ya da eğer muhasebeciler kurulu tek düzen uygulamaya varmak için önemlilik kavramı üzerine kalitatif bazı esasları getirebilirlerse önemlilik kavramı kullanılabilir.

Elteğani (1994: 12) önemlilik kavramının, operasyonel bir tanımı eksik bıraktığını ileri sürer. Neyin önemli ve neyin önemli olmadığını tanımlanması noktasında muhasebecilerin rolüne vurgu yapar. Bu, muhasebecilerin neyin önemli ve neyin önemli olmadığını noktasındaki bir subjektifliği ortaya çıkarır. Firmaların işlemlerinin her detayını göstermek bazen imkânsız olduğu ve pratik olmadığı için, muhasebeciye neyin önemli olup olmadığına karar verme yetkisi verilmiştir. Bu prensibin, yanlış kullanımının önlenmesinin bazı çalışmalarla garanti edilmesi şartıyla, İslami finansal prensiplerini ihlal etmeyecektir.

Lewis (2001: 115) önemlilik kavramını yeterli açıklama kavramı ile ilişkilendirmiştir. Yeterli açıklama prensibi çerçevesinde, bilgi kullanıcıları için mali tabloları kullanışlı yapmak amacıyla gerekli olan bütün önemli bilgileri kapsamalıdır. Kur'an gerçeği açıklar ve Dünya yaşamı için en iyi yol olduğundan (Kur'an: 5:16) sorumlulukların yerine getirilebilmesi için bütün gerekli bilgilerin açıklanması gerekir.

Lewis çalışmasında (2001: 115) Bakara Suresi'nin 282. ayetinin, borç alacak ilişkisini detayıyla anlattığını ifade etmiştir. Bu ayetin önemlilik kavramına vurgu yaptığına ayrıca değinmiştir. Ayetin borç alacak ilişkisinde kanıt sağlanması konusunda, şüphelerden kaçınmak için şahitlerin bulunması konusunda ve ticaret etiğinin temelleri konusunda çok önemli vurgular yaptığına değinmiştir. Ayetin içeriğinde finansal bilgi kullanıcılarının aldatılmayacağı, yanlış karar almasına sebebiyet vermeyecek derecede anlaşılır düzeydeki bilginin olması gerektiğine değinilmiştir. Bu durum İslami olarak

finansal bilgilerin uygulama açısından hesap verilebilir olması gereği dolayısıyladır. Ayet finansal bilgilerin net olarak açıklanması gerektiğine işaret etmektedir.

Önemlilik kavramı, İslam Dini'ndeki kolaylaştırma prensibi noktasından ele alınmıştır. İşletme ile ilgili bütün finansal işlemlerin sunumunun muhasebeciler ve bilgi kullanıcıları açısından önemli bir külfete ve anlamsızlığa sebebiyet verebileceği ileri sürülmüştür. Bu yüzden kavramın İslami olarak kabul edilebilirliğine atıfta bulunulmuştur. Ancak önemlilik kavramının İslami olarak değerlendirilebilirliği ile ilgili olarak önemli bir soruna dikkat çekilmiştir; acaba ne, kim için ne kadar önemlidir? Bu sorunun cevaplanması kavramın İslam Dini'ne uygunluğu noktasından önemli bir gereklilik olarak ele alınmıştır. Bu konuyla ilgili olarak muhasebe ile ilgilenen kurumların gerekli düzenlemeleri yapmaları gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu düzenlemeler genel olarak neyin, kim için ne kadar önemli olup olmadığı ile ilgili olarak standartların oluşturulmasıdır. Ancak bu standartların oluşturulabilmesi ayrı bir sorundur ve uzun çalışmalar gerektirebilir.

Önemlilik kavramına ilişkin olarak, kavramın yanlış kullanımı noktasında kısıtlamalar getirilmesi ve bazı düzenlemelerin yapılması şartıyla İslami muhasebe temel kavramı olarak kullanılabilceği kanısına varılmıştır. Bu yanlış kullanım, önemlilik noktasında muhasebeciye verilmiş olan neyin önemli olup olmadığına karar verilmesi hakkı ve bu hak dolayısıyla Elteğani'nin belirttiği subjektiflik olasılığı ile her muhasebecinin önemlilik noktasındaki kararının farklı olabileceğidir. Bu konuda muhasebe standartları komisyonuna görev düştüğünü ifade eden Elteğani, ilgili komisyonun yanlış kullanımın önüne geçen tedbirleri aldığı durumda bu kavramın İslami prensipleri ihlal etmeyeceğini savunmuştur. Bu tedbirler neyin önemli olup neyin önemli olmadığı noktasında tekdüzen bir sistemin oluşturulmasıdır. Böyle bir standardın İslam'daki objektiflik, adalet ve dürüstlük anlayışı ile daha uyumlu olabileceği ileri sürülmektedir.

3.10. İhtiyatlılık Kavramı

İhtiyatlılık muhasebe temel kavramına göre işletme, olası risklere karşı bazı önlemler almaktadır. Örneğin bu kavrama göre olası giderler kaydedilirken, olası gelirler kaydedilmemektedir. İhtiyatlılık muhasebe temel kavramı, subjektif bir kavram olması eleştirisiyle İslamî açıdan genel olarak negatif olarak değerlendirilmiştir.

Ather ve Ullah (2009: 11) ihtiyatlılık muhasebe temel kavramının Kur'an ve Hadis'le çeliştiğini ileri sürmüştür. Çünkü kavram İslam Dini'nin temel şartlarından olan zekâtın matrahının olduğundan az gösterilmesine sebebiyet verebilecektir. Olası giderlerin finansal tablolarda yer alması varlıkların olduğundan az gösterilmesine yol açacak; bu da İslam Dini'ne göre toplumsal refahın önemli bir şartı olan zekât miktarının azalmasına sebebiyet verecektir.

Allah (cc) aynı zamanda Müslümanlara orta yollu olmayı ve aşırı davranmaktan kaçınmayı teklif eder. (Kur'an: 25:67, 17:29) Bu yüzden haklı nedene dayanan piyasa değeri (En geniş alım satım piyasasındaki cari ya da ortalama değer) muhasebe kayıtları için dikkate alınabilir.

İhtiyatlılık kavramına göre varlıkların, piyasa değeri ya da maliyet değerinden düşük olanla kaydedilmesi İslamî açıdan eleştiri konusudur. İhtiyatlılık kavramı, iki veya daha fazla yöntem arasından seçim yapılacağı zaman, hisse sahiplerinin sermayelerinde en az ve lehte etkiye sahip olan opsiyonu gösterir. Ayrıca kavramın bir sonucu olarak, karlar bir yıldan diğerine ötelenebilir. Daha da ötesinde, bu kavramla yapılan envanter yıllık olarak ödenmesi gereken zekâtın sınırını minimize eder. Bu sebeplerden ötürü ihtiyatlılık kavramı İslami prensip ve kurallarla uyumlu değildir (Elteğani, 1994: 5-6).

Kavram, güvenilir verinin sunumunu kısıtladığı için gerçeği göstermeyen bir prensiptir. İhtiyatlılık kavramı, önyargı, hatalar, olası manipülasyonlar ve yanıltıcı durumların sunumuyla sonuçlanacak bir kavramdır. En kötü ihtimalle, muhasebe verilerinde tam bir tahrifle sonuçlanır. İslam muhasebe yazarları, ihtiyatlılık kavramını hatalara, önyargılara, olası tahriflere açık bir kavram olması dolayısıyla eleştirir. Zekâta konu olan varlıkları olduğundan az gösterilmesine yol açabileceği için İslami finansal raporlama için uygun bir kavram değildir (Napier, 2007: 14). Aynı şekilde Adnan da (1996: 313) benzer noktalara dikkati çekmiştir.

Djuitaningsih de (2013: 1174) ihtiyatlılık kavramının İslam Dini'ndeki adalet ve dürüstlük gibi ahlâki değerlere uygun olmadığını savunmuştur. Bu yüzden, kavramın İslami kuruluşlarda bir yeri yoktur. İhtiyatlılık kavramı, muhasebe verilerini bozduğu için Kur'an'a uygun değildir. Bu kavrama göre hazırlanmış olan verilerin, sadece uygun olmayan yorumlamalara konu olmakla kalmamaktadır. Belirli bir şirketle ilgili tüm

bilgilerin açıklanması hedefiyle de çelişmektedir. Olası gider ve zararların hesaba katılarak kayda alınmasıyla birlikte olası gelir ve kârların kayda alınmaması da İslami olarak ayrıca sakıncalıdır.

Değerlendirmelere bakıldığında ihtiyatlılık kavramının, İslami prensiplerle çeliştiği görülür. Kavramın eleştirilmesine dayanak olarak özellikle firma yöneticilerinin hedeflerine ulaşma noktasında ihtiyatlılık kavramındaki esnekliği kendi lehlerine kullanma subjektifliği dolayısıyla “Gerçeği olduğu gibi göstermek!” şeklindeki İslami prensiple çatışma olasılığıdır. Diğer eleştiri, zekât açısından yapılmıştır. Bu eleştiriye göre zekât matrahı ihtiyatlılık kavramıyla birlikte etkilenebilecektir. Örneğin kavrama göre zekâta tabi bazı varlıklar değerinden düşük olarak gösterilebilecektir. Ödenen zekât miktarı da ödenmesi gerekenden az olacaktır. Eğer bu eleştirilerin dayanakları olan eksiklikler giderilebilirse, kavramı İslami olarak kabul görebilecektir.

3.11 Tutarlılık Kavramı

Tutarlılık kavramı, finansal tabloların karşılaştırılabilir olmasını sağlamak amacıyla izleyen dönemlerde kullanılan muhasebe yöntem, teknik ve politikalarının değiştirilmeden kullanılmasını ifade eder. Eğer izleyen dönemlerde farklı muhasebe politikalarının kullanılması planlanıyorsa, bu değişikliğin nedenlerinin en azından bilanço dipnotları gibi açıklayıcı kısımlarda gösterilmesi gerekir.

Elteğani (1994: 11) tutarlılık prensibinin İslamî açıdan istenen bir muhasebe temel kavram olduğunu savunmuştur. Çünkü İslam Dini toplumsal refahı savunan bir din olması dolayısıyla faydacı bir yapıya sahiptir. Tutarlılık kavramına göre düzenlenen finansal tablolar finansal bilgi kullanıcılarının bilgiden yararlanma derecelerini arttıracığı için kavramın İslamî olarak istenen ve kabul edilen bir kavram olması kaçınılmazdır. Tutarlılık kavramı bu yönüyle kullanışlı, doğru ve dürüst finansal tabloların hazırlanmasını sağlayacaktır. Tutarlılık kavramına uygun hazırlanmayan finansal tablolar kârın olduğundan az görünmesine sebep olabilecektir. Bu durum da zekât matrahını etkileyebilecektir.

Faydalı olanı sunmak İslam Dini'nin temel prensiplerinden birisidir. İslamî açıdan tüm alanlarda fayda oluşturmak gerekir. Bu alanlardan biri de muhasebedir. Muhasebenin temel kavramlarından tutarlılık muhasebe temel kavramının amacı, finansal bilgi

kullanıcılarının verecekleri ekonomik kararlarında baz alacakları mali tabloların karşılaştırılabilir olmasını sağlamaktır. Karşılaştırılmayan mali tablolar finansal bilgi kullanıcılarını yanlış yönlendirebilecektir. Bu da İslamî açıdan adaletten uzak bir durumdur. Bu açıdan bakıldığında tutarlılık muhasebe temel kavramı İslamî açıdan gerekli bir kavramdır (Abdulrahman, 2010: 29).

Yanlış, eksik, hatalı, hileli ya da manipüle edilmiş mali tabloların finansal bilgi kullanıcıları açısından kullanışlı olmayacağı açıktır. Finansal tabloların karşılaştırılabilir olması da finansal bilgi kullanıcılarının kararlarını almasında son derece önemli bir faktördür. Farklı dönemlerde farklı muhasebe politikaları uygulamış bir muhasebe birimi finansal bilgi kullanıcılarını belli ölçülerde yanlış yönlendirebilecektir. Finansal bilgi kullanıcılarının yanlış yönlendirilmesi geçen birçok değerlendirmeden anlaşılacağı gibi İslamî açıdan kabul edilmeyecek bir durumdur. Bu tarz yanıltıcı potansiyele sahip mali tablolar İslam Dini'ndeki dürüstlük, adalet ve gerçeği sunmak gibi prensiplerle çelişeceğinden muhasebe işlemlerinde bu kavramın kaçınılmaz olarak kullanılması gerekecektir.

3.12 Özün Önceliği Kavramı

Daha öncede belirtildiği gibi başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere İslamî literatüre göre İslam Dini'nin temelleri doğruluk, dürüstlük, adalet ve iyilik ahlakî değerler oluşturmaktadır. Dolayısıyla İslam Dini'nin temellerini bu gibi güzel ahlakî oluşturan öğeler oluşturmaktadır. Bu unsurlardan özellikle doğruluk kavramı açısından bakıldığında İslam Dini'nin özün önceliği kavramını desteklediği görülecektir. Çünkü bu kavram, finansal bilgi kullanıcılarını kararlarını verirken yanıltmamak adına işlemin kaydedilmesinde işlemin özünün dikkate almaktadır. Örneğin, ileri tarihli olarak düzenlenmiş bir çekin, TTK'ya göre çekte vade olmadığı dolayısıyla senet olarak kaydedilmesidir. Elbette tam açıklama kavramına göre işlemin çek işlemi olduğu ilgili kısımlarda açıklanacaktır.

Özün önceliği kavramı adından da anlaşılacağı gibi objektiflik esasına dayanan bir kavramdır. Bu kavram işlemin özünü olduğu gibi yansıtmayı prensip edinmiştir. Bu bağlamda özün önceliği kavramı İslami açıdan istenen ve kabul edilen bir kavramdır. Çünkü İslam Dini'nde gerçeği olduğu gibi yansıtmak en önemli prensiplerdedir. İslam

Dini her şeyin doğru bir şekilde olduğu gibi yansıtılması gerektiğini belirtir. Diğer kavramların değerlendirmesinde de çokça üzerinde durulduğu gibi “Gerçeği olduğu gibi göstermek”, “Gerçeğin bilindiği halde gizlenmemesi gereği” gibi Kur’an-ı Kerim’de geçen ayetlerin objektif olmaya büyük önem verdiği görülür.

Sonuç olarak özün önceliği kavramının, objektifliği esas alan bir kavram olması dolayısıyla İslamî olarak kabul gören; ötesinde İslamî olarak gerekli bir kavram olduğu söylenebilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, “Muhasebenin Temel Kavramları” İslamî bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmenin amacı İslam Dini’ndeki adalet ve dürüstlük gibi ahlakî potansiyelin muhasebe meslek etiğine kanalize edilmesidir. Çalışmanın amacına ulaşması noktasında özellikle değişik yazarların bakış açılarına yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde aktarılan ayetlerde Kur’an’ın ahlakî ve etik yöne sahip olduğu görülmektedir. Toplumsal hayat ve kişilerin şahsi hayatlarının düzenlemeye yönelik ayetler söz konusudur. Kur’an ayrıca tehdit edici ve müjdeleyici ayetler içermektedir. Bu ayetlerin, Kur’an’da emredilen ya da önerilen hususlara motive edici yönü vardır. Muhasebenin temel kavramlarına ait elde edilen bulgular ise aşağıdaki şekildedir.

Sosyal sorumluluk kavramı İslami Muhasebe açısından olmazsa olmaz niteliğe sahiptir. Kavram özellikle adalet kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Adalet kavramı, Kur’an-ı Kerim’de geçen ayetlere göre İslam Dini’nde son derece önemlidir. “Kendiniz, anne ve babanız, yakınlarınız aleyhine olsa da adaleti titizlikle ayakta tutanlar olun.” şeklindeki ayetlerin muhasebe literatüründeki sosyal sorumluluk kavramının tanımı ile birebir örtüştüğü anlaşılmaktadır. Sonuç olarak sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramı İslâmî muhasebe açısından son derece önemli ve gerekli bir kavramdır.

Süreklilik kavramı ile ilgili olarak İslamî açıdan pozitif ve negatif eleştiriler söz konusudur. Pozitif yaklaşım zekât açısındandır. Zekât İslamiyet’in beş önemli şartından biridir. Toplumsal refah açısından son derece önemli olan bir görevdir. İşletmelerde böyle önemli bir fonksiyona sahip olan zekât için önemli müesseselerdir. İslam Dini’ne göre Zekât toplumsal refahın, kalkınmanın, insanî değerlerin yerleşmesinin önemli bir aracıdır. İşletmeler, zekât müessesesinin önemli merkezleri olarak ele alınmış ve süreklilikleri desteklenmiştir. Bu açıdan süreklilik muhasebe temel kavramı İslami açıdan kabul görür. Ancak Allah’a (cc) ve dilediklerine ait bir özelliğin herhangi bir varlığa atfedilmesi sorunu negatif yaklaşıma sebebiyet vermektedir. Çalışmada da görüleceği üzere bazı yazarlar İslami Muhasebe açısından muhasebe literatürüne “Eğer Allah dilerse işletmeler sürekli bir ömre sahip olabilir” şeklinde ifadeler kaydedildiğinde sorunun giderilebileceğine vurgu yapılmaktadır. Sonuç olarak

süreklilik kavramı İslami muhasebe açısından bazı tanımsal düzeltmelerle kabul görebilecek bir kavramdır.

Dönemsellik kavramı da özellikle İslam'ın beş önemli şartından biri olan zekât açısından desteklenen bir kavram niteliğindedir. Zekâtın ödenebilmesi için varlıkların her yıl belli bir dönemde hesaplanması gerekmektedir. İslamî prensiplerle çalıştığını iddia eden işletmeler zekâtlarını ödeyebilmek için her yıl bir envanter çıkarmak durumundadır. Bu da dönemsel olarak bir envanteri ortaya koymanın gereğini anlatmaktadır. Bu açıdan dönemsel muhasebe temel kavramı İslami muhasebe açısından olması gereken bir temel kavramdır denilebilir. Ötesinde bazı yazarlar kavramın günümüz çift taraflı kayıt sisteminin temelleri atılmadan önce Müslümanlarca bilindiğini ileri sürmüştür. . Kavram, İslamiyet'te Beyt-ül Mal olarak bilinen günümüz hazine kavramını karşılayan devlet kurumu açısından da desteklenmiştir. Beyt-ül Mal'ın (Varlık Evi) bütçesinin yıllık olarak hazırlandığı ve İslam devletinde çalışanların ödemelerinin yıllık olarak yapıldığı ile ilgili açıklamalar “Beyt-ül Mal” başlığı altında görülebilir. Bu açıdan dönemsel kavramı İslamî muhasebe açısından bir gerekliliktir.

Kişilik kavramı İslami olarak genel olarak kabul görmektedir. Ancak bazı yazarlar, şirketlerin iflası durumunda şirket borçlarına karşı sınırlı sorumluluk prensibi dolayısıyla kavramı eleştirmektedirler. Sınırlı sorumluluk, iflas kararı sonucu tasfiye edildiği halde eğer hala şirketin borçları varsa bu borçlara karşı ortakların sorumlu olmadığı anlamını taşımaktadır. Tasfiye durumunda borçlara karşı sorumlu olmamanın yanında, kalan karların alınabilmesi eleştirinin diğer boyutunu oluşturmaktadır. Bu yönüyle kişilik kavramının gayr-ı meşru olduğu ileri sürülmüştür. Suiistimallere açık gayrimeşruluk olarak ileri sürülen bu durumun düzeltilmesi noktasında yapılacak çalışmaların bu eleştiriyi ortadan kaldıracağı ifade edilmiştir. Kavrama olumlu bakılan açılardan biri İslam Devletleri'ndeki beytülmal ve vakıf gibi tüzel kişiliklerin varlığıdır. Kavrama İslam Dini'ndeki kolaylaştırma prensibi açısından olumlu bir bakış söz konusudur. Bu kavram sayesinde müşteriler açısından birçok ortakla uğraşmak yerine bir tüzel kişilikle çalışılacağı ya da olası anlaşmazlıklarda tek bir kişilikle sorunun çözümü üzerinde durulacağı gibi bir kolaylık sağlanacağı yaklaşımı söz konusudur. Böylelikle tüm tarafların hakları optimal bir şekilde korunacaktır. Öte yandan kavram anonim şirket gibi büyük oluşumlara olanak sağlayacağından servetin çok sayıda insan

arasında dağılımını sağlayabilecektir. Bu durumun da toplumsal refaha katkı sağlayacaktır. Yine zekâtın hesaplanması kolaylığı açısından kavram desteklenmiştir. Sonuç olarak kavram birkaç durum dışında İslam Dini için sorun teşkil etmemektedir.

Parayla ölçülme kavramına yaklaşım özellikle enflasyonist ortamda paranın zaman değerinin değişmesidir. Ayrıca kavram günümüz muhasebesinin parayla ölçülemeyen olaylara bakışı açısından eleştirilmektedir. Faizin ve enflasyonun olduğu bir ekonomide parayla ölçülme kavramı adaleti sağlamada yetersiz olacağı düşünüldüğünden birçok yazar tarafından eleştirilmektedir. Faizin ve enflasyonun olmadığı bir ekonomide parayla ölçülme kavramının İslami bir muhasebe temel kavramı olabileceğine değinilmiştir. İslami kurumlar için paranın satın alma gücündeki stabilite şu an için sadece bir varsayımdır. Kavram ayrıca dışsallıklar açısından eleştirilmektedir. İşletmenin sebebiyet verebileceği ve parayla ölçülemeyen çevresel tahribat gibi durumlar açısından kavramın yetersiz olacağı ve daha geniş bir perspektiften ele alınması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Dışsallıkların parasal olarak ölçülebilen düzeyde ifade edilmesi ya da en azından kalitatif bir değerlendirme yapılması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Bütün bu değerlendirmelerle birlikte genel olarak para daha iyi alternatifler bulununcaya kadar İslami açıdan kabul edilen bir kavram olduğu kanısı söz konusudur. İslam'da kolaylaştırma prensibine göre mevcut durum, geliştirilmek ya da uygun koşullar sağlandığında değiştirilmek kaydıyla korunmalıdır. Örneğin ortak bir değer aracı olarak, parayı daha iyi ikame edebilecek bir çözüm bulunduğu, ulusal ve küresel düzenlemeler yapıldığında ya da enflasyon ve faiz gibi paranın değerini aşındırıcı faktörler bertaraf edildiğinde paranın kullanımı ya da ikamesi sorunu çözüme kavuşacaktır. Sonuç olarak kavram İslami olarak geliştirilmek şartıyla kabul gören bir kavramdır.

Tarafsızlık ve belgelendirme kavramı, İslami olarak kabul görmeyen ötesinde gerekli bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Tarafsızlık ve belgelendirme muhasebe temel kavramı adalet kavramı bağlamında ele alınmıştır. Bu kavram İslam Dini açısından sosyal sorumluluk muhasebe temel kavramı gibi hemen her alanda olmazsa olmaz niteliği taşımaktadır. Konuyla ilgili referans gösterilen kaynaklar bu durumu net olarak göstermektedir. Örneğin Bakara Suresi 282. ayetini referans gösteren bazı yazarlar, borç ve alacak ilişkisindeki muhasebe işlemlerinde belgelendirmenin İslami açıdan son

derece önemli olan takva kavramı ile birinci dereceden ilişkili olduğunu savunmuşlardır. Diğer birçok değerlendirme de bu paraleldedir. Sonuç olarak bu kavram İslami muhasebe açısından gerekli bir kavramdır.

Tam açıklama kavramı, bazı noktalar dışında İslami olarak kabul edilen ve gerekli olduğu düşünülen bir diğer muhasebe temel kavramıdır. “Allah (cc) biz ne gizler ve açıklarsak bilir.” (Kur’an, 14:38), “Ve senin Rabbinden hiçbir şey (Ne kadar çok olsa da) gizli değildir, yerdeki ya da Cennet’teki bir atomun (ya da küçük bir karıncanın) ağırlığı (kadar olsa bile)...” (Kur’an, 10:61), “Küçük ya da büyük her şey çok açık bir kayıtla yazılmıştır” (Kur’an, 18:49). “Diyecekler ki: “Vay bize! Bu ne tür bir kitaptır ki ne küçük ne de büyük hiçbir şeyi bırakmamış, sayılarla hepsini kaydetmiş” Ve onlar yaptıkları her şeyi bulacaklar, önlerine serilmiştir ve senin Rabbin kimseye adaletsiz davranmaz. Gerçeği, bir temele dayanmayan şeyle örtmeyin ve gerçeği bildiğinizde gizlemeyin.” (Kur’an, 2:42), “Şimdi gerçeği getirdin.” (Kur’an, 2: 71) ayetlerinin kavramı desteklediği görülmektedir. Ancak bütün bilgilerin sunulmasının finansal tabloları maskeleyen riski dolayısıyla tam açıklamanın daha iyi tanımlanması ya da açıklama ile ilgili farklı bir perspektifin oluşturulması yaklaşımları söz konusudur. Bu açıdan tam açıklamadan ziyade yeterli açıklama kavramına dikkat çekilmiştir. Fakat yeterli açıklamanın sınırlarını belirlemenin subjektifliği üzerinde durulmuş ve tam açıklama kavramının İslami muhasebe açısından daha uygun olduğu görüşüne varılmıştır.

Önemlilik kavramı İslamî açıdan genel olarak eleştirilen bir kavramdır. Bu eleştiri önemlilik kavramının subjektifliği dolayısıyladır. Bir finansal bilgi kullanıcısı için önemli olmayan bir finansal bilgi diğer kullanıcı açısından önemli olabilmektedir. Bu noktadan adaletsiz bir sunuma sebebiyet vereceği eleştirisi kavramın İslamî olarak uygun olmadığı yönünde ele alınmasına sebebiyet vermiştir. Önemlilik kavramının İslamî olarak kullanılabilmesi ancak subjektifliğin giderilmesi noktasındaki gerekli düzenlemelerin yapılmasıyla mümkündür. Bütün bu değerlendirmelerin yanında bazı görüşlere göre İslam Dini’ndeki kolaylaştırma prensibi dolayısıyla kavram İslamî açıdan kabul görmektedir. Çünkü finansal bilgi kullanıcıları açısından önemli olmayabilecek finansal bilgilerin mali tablolarda görünmesi finansal bilgilerin maskelenmesine sebebiyet verebilecektir. Böylelikle finansal bilgi kullanıcıları

kararlarını optimal bir şekilde alamayacaklardır. Bu noktadan da önemlilik kavramı İslamî olarak kabul gören bir kavramdır.

İhtiyatlılık kavramının İslamî bir kavram olmadığı yönünde bir görüş hakimdir. Çünkü ihtiyatlılık kavramı önemlilik kavramı gibi subjektif yaklaşımlarla suiistimale açık bir kavramdır. Örneğin bu kavramın kötü kullanımıyla kârların olduğundan az gösterilmesi İslâm Dini'nin önemli şartlarından zekâtın matrahını etkileyebilecektir. Bu durum gibi subjektifliğe açık olan kavram değişik yazarlarca manipülasyonlara ve olası hilelere açık olduğu savunularak İslamî açıdan kabul görmeyen bir kavram olarak ele alınmıştır. Çünkü bu yönüyle kavram İslam Dini'nce son derece önemli olan adalet kavramıyla çelişecektir. Ancak kavramın kötüye kullanılmaması durumunda gerçekten de işletmenin olası risklerinin minimize olmasını sağlanacaktır. Böylelikle İslamî açıdan zekât müessesesinin önemli kaynaklarından olan işletmeler varlıklarını sürdürerek toplumsal refah düzeyinin artmasına katkıda bulunabileceklerdir.

Tutarlılık kavramı İslamî açıdan gerekli görülen kavramlardandır. Tutarlılık kavramı finansal bilgi kullanıcılarının alacakları kararları doğru verebilmeleri açısından karşılaştırılabilir finansal tabloların oluşturulmasını amaçlar. Finansal bilgi kullanıcılarına yararlı bilgi sunulması açısından, tutarlılık kavramı İslami olarak gerekli olan bir diğer kavramdır.

Özün önceliği kavramı, adaletli ve dürüst sunum vurgusu açısından İslami olarak gerekli olan muhasebe temel kavramlarından. Muhasebeyi ilgilendiren işlemler özünden farklı olarak kaydedildiği durumda finansal bilgi kullanıcıları kaçınılmaz olarak yanılacaklardır. Bu durum kararların yanlış verilmesine sebebiyet verecektir. İslam Dini'ndeki adalet ve dürüstlük gibi etik değerler açısından işlemin özü dikkate alınmaksızın yapılan kayıtlar, yanıltıcı bilgilere sebebiyet vereceğinden kavramın muhasebe temel kavramı olarak yerinin kaçınılmazlığını ortaya koymaktadır.

Muhasebe temel kavramlarının İslam Dini açısından irdelenerek elde edilen bulgular yukarıdaki gibidir. Bu tez çalışması özelinde yapılan literatür taramasında Türkiye'de muhasebe ve İslam Dini ilişkisini değişik yönleriyle ele alan kaynakların sınırlı olduğu fark edilmiştir. İslam Dini ahlakî potansiyeli yüksek olan bir dindir. Bünyesinde adalet, dürüstlük, faydalı olma, yardımlaşmak, doğruyu savunmak gibi birçok etik değeri

barındırmaktadır. Hiç şüphesiz ahlaki değerler toplumsal ve bireysel yaşamın düzenlenmesi için oluşturulan yasaların yetersiz kalabildiği yerlerde büyük bir düzenleyici ve önleyici fonksiyonu yerine getirmektedir. İslam Dini'ndeki ahlakî potansiyelin, bu Dini değişik ölçülerde benimseyen bireylere kanalize edilmesi son derece önemlidir. Bu bağlamda, söz konusu etik potansiyel muhasebe meslek etiğine kazanımı noktasında nitelikli çalışmaların yapılmasının kayda değer olacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- AAOIFI. (2014). *About Aaoifi*. [Http://Www.Aaoifi.Com/En/About-Aaoifi/About-Aaoifi.Html](http://www.aaoifi.com/en/about-aaoifi/about-aaoifi.html) (21 Ocak 2014).
- Abdurrahman, A. (2010). *An Introduction To Islamic Accounting Theory And Practice*. Cert Publication.
- Adnan, M. A. (1996). *An Investigation Of Accounting Concepts And Practices In Islamic Banks: The Cases Of Bank Islam Malaysia Berhad And Bank Muamalat Indonesia. Doktora Tezi*. Wollongong: University Of Wollongong Department Of Accounting And Finance.
- Ağırman, C. (2008). Onüçüçü Hadis - Ruh ve Beden Sağlığı Haram ve Şüpheli Şeylerden Kaçınma Duyarlılığı Gerektirir. (<https://agirman.wordpress.com/2008/02/03/onucucu-hadisruh-ve-beden-sagligi-icin-haram-ve-supheli-seylerden-kacinma-duyarlilik-gerektirir/>) (29 Aralık 2014).
- Ahmed, E. A. (1994). Accounting Postulates And Principles From An Islamic Perspective. *Review Of Islamic Accounting*. 3.2, 1-18.
- Ahsen, M. (1986). *Beytü'l-Mal ve İslâm Ekonomisinde Rolü*. M. Erkal (çev.), Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Sayı 6, 219 – 228. [Http://E-Dergi.Atauni.Edu.Tr/İndex.Php/İlahiyat/Article/View/4568/4388](http://E-Dergi.Atauni.Edu.Tr/Index.Php/İlahiyat/Article/View/4568/4388) (22.06.2015).
- Akdoğan N. ve N. Tenker. (2001). *Mali Tablo Analizi*. Ankara: Gazi Yayınevi.
- Akdoğan, N. ve O. Sevilengül. (1994). *Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ne Göre Tek Düzen Muhasebe Sistemi Uygulaması*. Ankara: Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları.
- Akgüç, Ö. (1995). *Mali Tablolar Analizi*. 9. Baskı. İstanbul: Avcıyol Yayın.
- Alim, A. A. (2012). Accounting in Islamic Perspective: A Timely Opportunity A Timely Challenge. *ASA University Review*. 6.2, 11 – 31.

- Amerikan Devi Battı.* (2011). <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2011/11/29/amerikan-devi-batti> (17.07.2015).
- Ardahan Müftülüğü, (2013). *Zekat.* <Http://Www.Ardahanmuftulugu.Gov.Tr/İndirmeler/Zekat.Pdf> (01.01.2014).
- Ardıç, O. E. Ersol. (2007). *Borçlar Hukuku.* 5. Baskı. Ankara: Agon Bilgi Akademisi.
- Atabey, A., R. Parlakkaya ve R. Alagöz. (2004). *Genel Muhasebe ve Dönem Sonu İşlemleri.* Konya: Atlas Kitabevi.
- Ather, S. M. H. U. (2009). *Islamic Accounting Systems And Practices.* The Cost And Management. 9-13.
- Baktır, M. (1986). Şüpheli Şeylerden Kaçınmak. *Altınoluk E-dergi.* 7, 29. <http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d007s029m1> (29 Aralık 2014).
- Baltacı, B. (2011). Kur'an Ayetlerini İsimlendirme Geleneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi.* 11.1, 21 – 53.
- Bayındır, A. (2007). *Ticaret ve Faiz.* İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Buhari. (t.y.). *Büyû Bölümü, Hadis 2, 3, 4, 7, 20, 23, 54, 74, 76. İman Bölümü, Hadis 39. İstikraz Bölümü, Hadis 4, 6, 7, 13. Vekâlet Bölümü, Hadis 11.*
- Can, A. V. (2007). Luca Pacioli “Muhasebenin Babası” mıdır? *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli sosyal Bilimler E-Dergisi.* 12: 1-15.
- Can, A. V. (2008). *Bir Ayetin Işığında İslam'ın Muhasebeye Bakışı.* Akademik Bakış. 15.10, 1-10.
- Cemalcılar, Ö. ve N. Erdoğan. (2000). *Genel Muhasebe.* 5. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Cemalcılar, Ö. ve S. Önce. (1999). *Muhasebenin Kuramsal Yapısı.* Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Cici, R. (2005). Kolaylık Prensiplerinin Hukuki Hayata Yansımaları: Hanefî Mezhebi Örneği. 14.1, 61-88.
- Cüre, S. (2015). Adalet Kavramı Bağlamında İslam Dini'nin Sosyal Sorumluluk Muhasebe Temel Kavramına Bakışı. *Akademik Bakış Dergisi*. 47, 98-107.
- Cüveycâfî, A. (2000). İslam Hukûku'nda Sigorta ve Fâiz Hakkında Bir Risâle. E. B. İkinci (çev.). *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 4.1-2, 597-615.
- Çalışkan, Ş. (2012). *Ayet Ve Hadisler Işığında İslam'da Adalet*. Farabi E Dergi. 2, 64-73.
- Çelik, O. (2003). *Muhasebe Kuramı ve Uygulamaları Açısından Muhasebe Bilgilerinin Niteliği*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri. 52.
- Çetin, E. (2011). Üretim İşletmelerinin Sosyal Bir Sorumluluk Olarak Çevre Muhasebesine Verdikleri Önem: Mersin-Tarsus Organize Sanayi Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Üretim İşletmeleri Üzerinde Bir Uygulama. *Yüksek Lisans Tezi*. Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi SBE.
- Demir, B. (2012). Muhasebeye Yön veren Gelişmeler ve Meslek Yüksekokullarında Verilen Muhasebe Eğitime Yansımaları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. 1.4. 109-120.
- Demir, V. (2006). SPK Muhasebe Standartları Çerçevesinde Hata Kavramı ve Düzeltilmesi – Kıdem Tazminatı Örneği. *Mali Çözüm Dergisi*. Sayı 77, 1 – 14.
- Dinç, Y., S. Cengiz. (2014). Muhasebe Denetiminde Hata ve Hilenin Denetçi Etiği Açısından İncelenmesi: Enron Skandalı Örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5.1, 221-236.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2010). *Zekat Sıkça Sorulan Sorular*. 1. Baskı. Ankara. Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı Derleme Ve Yayın Şubesi Müdürlüğü.

- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2010). *Canlı Tutulması Gereken Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Karz-ı Hasen*. <http://www.diyaret.gov.tr/tr/icerik/canli-tutulmasi-gereken-sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-karz-i-hasen/6606> (01 Ocak 2015).
- Djuitaningsih, T. (2013). Some Of The Conventional Accounting Concepts That Are Not In Accordance With The Paradigm Of Islamic Accounting. *Journal Of Modern Accounting and Auditing*. 9.9, 1163-1175.
- Duman, A. (2008). İcma, Kıyas ve İstihsanın Esasları. *Hikmet Yurdu Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. Sayı 1, 149 – 160.
- Duman, S. (Hızl.) (2012). *İslam Hukuku 2*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Dumanoğlu, S. (2005). Hata ve Hile Denetimi. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*. 20.1, 347-358.
- Durmuş, C. N. ve O. Taş. (2008). SPK Düzenlemeleri ve 3569 Sayılı Mevzuat Kapsamında Denetim. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Dünya Tarihindeki En Büyük İflas*. (2011). <http://www.sabah.com.tr/fotohaber/ekonomi/dunya-tarihindeki-en-buyuk-iflas> (16.07.2015).
- Ebû Dâvud. (t.y.). Büyü Bölümü, Hadis 3, 5, 12, 54. Melâhim Bölümü, Hadis 10. Zekât Bölümü, Hadis 44.
- Elteğani, A. A. (1994). Accounting Postulates and Principles From An Islamic Perspective. *Review of Islamic Economics*. 3.2, 1-18.
- Erturhan, S. (2006). *Zekat Ve Kurbanda Kıymet Öncesi*. 10.1, 13-47.
- Eskicioğlu, O. (1999). *İslam ve Ekonomi*. İzmir: Çağlayan Matbaası.
- Feyiz, M. A. (2010). *Genel Muhasebe*. Trabzon: Murathan Yayın.
- Gökgöz, A. (2010). Tarihsel Perspektifte Muhasebenin Doğuşunu ve Gelişimini Etkileyen Faktörler. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*. 1. 167-177.

- Gönen, D. (2005). *İslam Hukukunda Mudarebe (Emek+Sermaye) Şirketinde Tarafların Hak Ve Borçları*. İstanbul Üniversitesi Medeni Hukuk Dergisi. L8.1-2, 193-212.
- Güçlü, F. (2005). *Muhasebe Denetimi*. 3. Baskı. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Güvemli, O. (2006). Küreselleşmenin Muhasebe Uygulamalarına Etkisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. Sayı 30. 46 – 49.
- Güvemli, O. (2009). Muhasebe Eğitim ve Uygulamalarını Etkileyen ve Yeni Yüzyılın Başlarını Biçimlendiren Gelişmeler ve Bu Gelişmelerin MUFAD’ın Faaliyetlerini Etkilemesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. Sayı 42, 229 – 232.
- Hatunoğlu, Z., N. Koca, M. Kılıç. (2012). İç Kontrolün Muhasebe Sistemindeki Hata ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9.20, 169-189.
- Irmak, R., G. Kurnaz, B. Çağlayan ve B. Bal. (2002). Muhasebe Genel Esasları Muhasebe Hata ve Hileleri ile Bunların Tespit Yöntemleri. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- İbn-u Mâce. (t.y.) *Et’ime Bölümü, Hadis 60. Ticaret Bölümü, Hadis 50, 58. Zekât Bölümü, Hadis 5*.
- İçerli, L. (2010). Örgütsel Adalet: Kuramsal Bir Yaklaşım. *Girişimcilik Ve Kalkınma Dergisi*. 5.1, 67-90.
- İflas Etmiş Türk İşletmelerine 10 Örnek*. (2009). <http://tantalosmaket.blogspot.com.tr/2009/01/iflas-etmi-trk-iletmelerine-10-rnek.html> (16.07.2015).
- İmamoğlu, A. (2010). *Vicdan Kavramının Psiko – Sosyal Tahlili*. http://www.aid.sakarya.edu.tr/uploads/pdf/2010_1_96.pdf (23 Aralık 2013).
- İSMMM, (2005). İsmmo Mevzuat Serisi 2 Muhasebenin Temel Kavramları Ve Tekdüzen Hesap Planı. İstanbul: Mart Matbaacılık Sanatları.

- İSMMMOMO, (2013). *Muhasebenin Temel Kavramları*, <http://www.İsmmmo.Org.Tr/Html.Asp?İd=4003> (03/08/2013).
- Kahraman, M. (2007). Müslüman Kelamında Peygamberin Görevi. *Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalkışım, M. M. (2013). Kutadgu Bilig’de Adalet Değeri. *Mavi Atlas Gşü Edebiyat Fakültesi Dersisi*. 1, 91-98.
- Kalmış, H., B. Dalgın. (2010). Muhasebe Bilgilerinin Karar Almada Önemi ve Çanakkale’de Faaliyet Gösteren Sanayi İşletmelerinde Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. Sayı 46, 112 – 128.
- Kantakji, S. (2014). Financial Accounting Concepts For Islamic Institutions. *Islamic Business Researches Center*. <http://www.kantakji.com/media/3142/v176.pdf> (22 Ocak 2015).
- Kaval, H. (2005). *Muhasebe Denetimi*. 1. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kayaoğlu, İ. (1986). İslam’da Adalet Mefhumu. *Ankara Üniversitesi İlayiyat Fakültesi Dergisi*. 27.1, 201 – 206.
- Kaygusuz, S. Y., Ü. Aslan ve N. Kepçe. (2013). *Genel Muhasebe I*. 2. Baskı. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Kelebek, M. (1999). İslam Hukukunda İstıhsab Delili ve Uygulamadaki Yeri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 3.1, 1 – 38.
- Kızıl, A. (1996). *Genel Muhasebe Dönem İçi Ve Dönem Sonu İşlemleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Kirik, Z. (2007). Muhasebe Hata ve Hileleri ile Muhasebe Mesleğinde Etik: Afyonkarahisar’da Muhasebeciler Üzerine Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi SBE.
- Kur’an*. Abese Suresi, Ayet 20. Ali İmran Suresi, Ayet 21, 22, 26, 130. A’raf Suresi, Ayet 26, 157. Bakara Suresi, Ayet 2, 43, 66, 110, 172, 185, 219, 237, 245, 275,

276, 278, 279, 280, 286. En'am Suresi, Ayet 146. Enbiyâ Suresi, Ayet 48. Enfal Suresi, Ayet 65, 66. Fetih Sursi, Ayet 26. Furkan Suresi, Ayet 15, 70, 74. Hacc Suresi, Ayet 32, 37, 78. Hadîd Suresi, Ayet 11. Hicr Suresi, Ayet 45. Hucurât Suresi, Ayet 13. Hûd Suresi, Ayet 49. Kasas Suresi, Ayet 83, 88. Kehf Suresi, Ayet 88. Leyl Suresi, Ayet 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Lokman Suresi, Ayet 34. Maide Suresi, Ayet 2, 3, 8, 12, 90, 91. Meryem Suresi, Ayet 13, 18, 63, 72, 85, 97. Muhammed Sursi, 48. Mücâdele Suresi, Ayet 9. Mü'minûn Suresi, Ayet 51. Mücadele Suresi, Ayet 13. Müzzemmil Suresi, Ayet 20. Nahl Suresi, Ayet 30, 31, 58, 90. Necm Suresi, Ayet 1, 2, 3, 4. Nisa Suresi, Ayet 5, 28, 44, 62, 135, 160, 161. Nur Suresi, Ayet 34, 56, 61. Ra'd Suresi, Ayet 35. Rum Suresi, Ayet 39. Sad Suresi, Ayet 26, 86. Şuârâ Suresi, Ayet 90. Tâ-Hâ Suresi, Ayet 1, 3, 132. Tâlâk Suresi, Ayet 3, 4, 5, 6, 7. Tevbe Suresi, Ayet 18, 36, 44, 103, 123. Nahl Suresi, Ayet 90. Yusuf Suresi, Ayet 57. Zümer Suresi, Ayet 61.

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu. (t.y.). *Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler İçin Türkiye Finansal Raporlama Standardı (KOBİ TFRS)*, http://www.kgk.gov.tr/contents/files/KOBİ_TFRS.pdf (20.11.2014).

Küçüksavaş, N. (2006). *Genel Muhasebe İlke ve Uygulamaları*. 9. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.

Küçüksavaş, N. (1997). *Genel Muhasebe İlkeler Ve Uygulaması Tek Düzen Hesap Planı Uygulamaları*. Beta Basım Yayım Dağıtım İstanbul.

Lewis, M. K. (2001). *Islam And Accounting*. Malden, Abd: Blackwell Publishers Ltd.

Lewis, M. K. (2006). *Accountability In Islam*. 4. *International Conference On Accounting And Finance In Transition*. Adelaide, 1 – 14.

Mâlik Bin Enes. (t.y.) *Büyü Bölümü*, Hadis 32, 38.

Maliye Hesap Uzmanları Derneği. 2004. *Denetim İlke ve Esasları*. İstanbul: Acar Matbaası.

Marşap, B. (1996). *Muhasebe Mesleği Fonksiyonları ve Meslek Mensuplarının Nitelikleri*. *Yaklaşım Dergisi*. Sayı 37, 119 – 123.

- Marşap, B. (2004). *Denetim İlke ve Esasları*. 3. Baskı. İstanbul: Hesap Uzmanları Derneği Yayını.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2007). *Muhasebe Ve Finansman Bilanço*. Ankara: Meb Yayınları.
- Muğayyebât-ı Hamse*. (2010). Feyyaz Bilişim Ve Gelişim Derneği. [Http://Www.Sorularlaislamiyet.Com/Article/8431/Mugayyebat-İ-Hamse-Bes-Bilinmeyen-Sey.Html](http://www.sorularlaislamiyet.com/article/8431/mugayyebat-i-hamse-bes-bilinmeyen-sey.html) (21 Ocak 2014).
- Müslim. (t.y.). Hacc Bölümü, Hadis 144, 147. Müsâkat Bölümü, Hadis 79, 82, 96, 98, 107. Zekât Bölümü, Hadis 164.
- Nadzrı, F. A. A. (2009). Roles And Impacts Of Accounting And Auditing Organization For Islamic Financial Institutions (Aaofı) İn Dealing With The Accounting And Disclosure Of Zakah And Interest (Riba). *Yüksek Lisans Tezi*. Auckland: Auckland University Of Technology Faculty Of Business.
- Napier, C. (2007). Other Cultures, Other Accountings? Islamic Accounting From Past To Present. 5th Accounting History International Conference. Banff, Kanada. 1-34.
- Nesâî. (t.y.). Büyü Bölümü, Hadis 2, 7, 41, 50, 243.
- Okay, S. (2011). Muhasebe Hata ve Hilelerinin Meslek Etiği Açısından İrdelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi SBE.
- Ohlander, E. S. (2012). Kur'an'da Allah Korkusu (Takvâ): Semantik Değişiklik ve Tematik Bağlam Üzerine Bazı Açıklamalar (çev.). *Journal of Islamic Research*. 23.1, 18-27.
- Özer, M. (1998). *Vergisel ve Teknik Boyutuyla Muhasebe*. 1. Baskı. Ankara: Özkan Matbaacılık.

- Pekdemir, R. (2008). *Muhasebeciler İçin TMS-TFRS Uygulama Rehberi*.
<http://www.bertankaya.net/wp-content/uploads/2013/05/TMS-TFRS-Kitab.pdf>
(20.11.2014).
- Prof. Dr. Abdulaziz Bayındır Kur'an'da Beş Bilinmeyen Yoktur Üç Bilinmeyen Vardır*.
4 Dakika 45 Saniye, (2013) [Http://Www.Youtube.Com/Watch?V=Vvuvxd9hr_W](http://Www.Youtube.Com/Watch?V=Vvuvxd9hr_W)
(22 Ocak 2014).
- Rahman, S. (2007). *Islamic Accounting Standarts*. Ibf.Net. [Http://İslamic-Finance.Net/İslamic-Accounting/Acctg5.Html](http://İslamic-Finance.Net/İslamic-Accounting/Acctg5.Html) (01.01.2013).
- Saufi, S. N. Mustapha. (2012). *Islamic Accounting And Business Practices: A Conceptual Framework*. Umt 11th International Annual Symposium On Sustainability Science And Management. Terenggannu, Malezya: Malezya Kelantan Üniversitesi. 358-366.
- Selimoğlu, S. K. Ü. A. B. G. (2009). 12. Dünya Muhasebe Tarihi Kongresinde Sunulan Türk Akademisyenler ve Uygulamacıların Bildirileri; Bir Literatür İncelemesi. *Muhasebe Finansman Dergisi*. 42: 217-228.
<http://www.mufad.org/journal/attachments/article/223/18.pdf> (20 Ekim 2014).
- Sevilengül, O. (1997). *Genel Muhasebe*. 6. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sevilengül, O. (2009). *Genel Muhasebe*. 15. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sevilengül, O. (2010). *Açıklamalı ve Notlu Çözümlü Genel Muhasebe Problemleri*. 7. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Some Of Conventional Accounting Concepts That Are Not In Accordance With The Paradigm Of Islamic Accounting*, (t.y.)
http://Ari.Uitm.Edu.My/Images/Stories/Download_File/İiafc2012/063.Pdf
(13.01.2014).
- Soylu, K. (2009). *Genel Muhasebe*. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Soysaldı, H. M. (2012). Kendi Dilinden Kur'an. *Diyayet Aylık Dergisi*. 258, 8 – 10.

- Soysaldı, H. M. (1996). Kur'an Semantiği Açısından Takvâ. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı 1, 21-42.
- Sunar, C. (1979). İslam Dini'nin Kaynağı ve Gayesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 23.1, 59-95.
- Süer, A. Z. (16 – 19 Nisan 2003). Profesyonel Muhasebe Mesleğinde Enron Skandalı ve Sonrası Gelişmeler. *Uluslar arası Muhasebe Sempozyumu*. İstanbul: İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası, 1 – 14.
- Sürmeli, F. (2004). *Genel Muhasebe*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim ve İşletme Fakülteleri Yayınları.
- Sürmen, Y. (1992). Vergi Bilincinin Geliştirilmesinde Muhasebecinin Rolü. Vergi Haftası Paneli.Trabzon: Trabzon Defterdarlığı, 25-29.
- Şüpheli Şeylerden Sakınması*. (2013). <http://www.kuranvesunnetyolunda.com/?p=3544> (29.12.2014)
- Şüpheli Olandan Kaçınmasıyla İlgili Hadis Açıklaması*. (2011). <http://www.sorularlaislamiyet.com/article/15612/supheli-seylerden-kacinmakla-ilgili-hadisi-aciklar-misiniz-helal-belli-haram-da-bellidir-ikisi-arasinda-da-supheli-seyler-vardir-ki-cok-kimse-onlari-bilmez-supheli-seylerden-her-kim-sakinirsa-dinini-ve-irzini-kurtarmis-olur-her-kim-supheli.ht> (29.12.2014)
- Tetik, N. (1997). Muhasebenin Temel Kavramları Ve Mali Tablolar İlkelerinin Yönetim Muhasebesi Açısından Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Sayı 2, 147 – 160.
- Tirmizî. (t.y.). ; Büyü Bölümü, Hadis 1, 23, 54. Kıyâmet Bölümü, Hadis 19, 60. Libas Bölümü, Hadis 6.
- Tunçkan, E. (2002). *Dış Ticaret İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2009). *Türkçe Sözlük*. <http://www.tdk.gov.tr> (30.11.2014).

- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. (2004). *Enflasyon*. Ankara: İletişim Genel Müdürlüğü.
- Türkiye Muhasebe Standardı 8 Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar.*
http://www.kgk.gov.tr/contents/files/TFRS_2015/TMS/TMS8.pdf (07.06.2015)
- Usul, H. (2007). *Davranışsal Muhasebe*. Ankara: Asıl Yayınları.
- Usul, H. (2007). Muhasebeci-Mükellef Çatışması. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*. 7.22, 86-87.
- Usul, H. ve H. Kıymık. (2012). Uluslar arası Muhasebe Standartlarının Entegrasyon Sorunları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı 12, 123 – 139.
- Ülkü, S. (2012). Sosyolojik Bir Kurum Olarak Dinlerin Muhasebe Sistemleri Üzerindeki Etkileri. *Doktora Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.
- Vicdan Nedir*. (2010). <http://Www.Sorularlailamiyet.Com/Article/12723/Vicdan-Nedir.Html> (21.12.2013).
- Wardiwyono, S. (2008). The Development Of The Conceptual Framework For Accounting For Islamic Banking. *Ahmad Dahlan University*.
<http://sartini.shareatic.com/2008/02/22/the-development-of-the-conceptual-framework-for-accounting-for-islamic-banking/> (22 Ocak 2015).
- Wikipedia. (2008). *Beyt-ül Mal*. http://Tr.Wikipedia.Org/Wiki/Beyt-%C3%Bcl_Mal (22 Ocak 2014).
- Wikipedia. (2013). *Vicdan*. <http://Tr.Wikipedia.Org/Wiki/Vicdan> (22.12.2013).
- Yalkın, Y. K. (2001). Genel Muhasebe İlkeler Uygulamalar Tekdüzen Muhasebe Sistemi. 12. Baskı. Ankara: Turhan Yayınevi.

- Yarbaşı, E. (2008). Türkiye Tekdüzen Muhasebe Sisteminde Nazım Hesapların Önemi ve Dış Dicaret İşlemlerindeki Yeri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7.13. 223-237.
- Yardımcıoğlu, M. ve Ş. Ada. (2013). Kronolojik Bir Sırayla Muhasebe ve Finansal Raporlamada Usulsüzlük ve Skandallar. *Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 3.1, 43 – 56.
- Yaşar, A. (2004). Ortaklıklar: Küçük Müesseselerin Kar Getiren Büyük Ortaklıklar: Küçük Birikimlerin Kar Getiren Büyük Müesseselere Dönüştürülmesi. İstanbul: Erkam Matbaası.
- Yücel, G. (1982). Muhasebenin Çağlar Boyu Gelişimi. *İşletme Fakültesi Dergisi*. 11.1. 217-227.
- Zekat. (t.y.). <http://Www.Ardahanmuftulugu.Gov.Tr/İndirmeler/Zekat.Pdf> (01.01.2014).

ÖZGEÇMİŞ

Selçuk CÜRE 08.12.1983 tarihinde Trabzon'da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Trabzon'da tamamlamıştır. 2001 yılında Muğla Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü'nü kazanmıştır ve 2005 yılında mezun olmuştur. 2008 – 2009 yılları arasında Albaraka Türk Katılım Bankası İstanbul Hadımköy ve Şirinevler Şubeleri'nde görev yapmıştır. 2010 – 2011 yılları arasında Sakarya Karasu Gazi İlköğretim Okulu'nda İngilizce Öğretmenliği yapmıştır. 2010 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Programı'nda master programına başlamıştır. 2011 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Gerede Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi Bölümü'ne öğretim görevlisi olarak atanmış olup halen bu görevine devam etmektedir.